

The Holy See

SVĒTĀ TĒVA
FRANCISKA

ENCIKLIKA

LAUDATO SI'

VELTĪTA RŪPĒM PAR KOPĒJĀM MĀJĀM

1. „Laudato si', mi' Signore” – „Esi slavēts, mans Kungs,” dziedāja svētais Asīzes Francisks. Šī viņa skaistā dziesma atgādina, ka mūsu kopējās mājas ir arī kā māsa, ar kuru dalāmies savā eksistencē, un kā brīnišķīga māte, kura mūs pieņem savās skavās: „Esi slavēts, mans Kungs, par mūsu zemi, mūsu māti, kas mūs uztur un vada un nes dažādus augļus, krāsainas puķes un augus!” [\[1\]](#)

2. Šī māsa protestē pret ļaunumu, ko tai nodarām, bezatbildīgi un ļaunprātīgi izmantojot labo, ar ko Dievs to apveltījis. Mēs aizvien vairāk iedomājamies, ka esam tās īpašnieki un valdnieki, kam ir tiesības to izlaupīt. Varmācība, kas tik raksturīga grēka ievainotajai cilvēka sirdij, izpaužas arī slimības simptomos, kas saskatāmi augsnē, ūdenī, gaisā un dzīvajās būtnēs. Tāpēc to nabagu vidū, kurus visvairāk esam pametuši novārtā un kuriem visvairāk esam nodarījuši pāri, ir arī mūsu nomāktā un izpostītā zeme, kas „nopūšas un cieš radību mokas” (*Rom 8, 22*). Mēs aizmirstam, ka arī paši esam zemes putekļi (*sal. Rad 2, 7*). Mūsu miesa ir veidota no šīs planētas elementiem, tās gaiss sniedz mums iespēju elpot, un ūdens mūs dzīvina un atjauno.

Nekas šajā pasaulē mums nav vienaldzīgs

3. Pirms vairāk nekā piecdesmit gadiem, kad pasaulē draudēja izcelties kodolkatastrofa, svētais pāvests Jānis XXIII uzrakstīja encikliku, kurā ne tikai noraidīja karu, bet arī aicināja uz mieru. Ar

savu vēstījumu *Pacem in terris* viņš vērsās ne tikai pie visas „katoliskās pasaules”, bet pie „visiem labas gribas cilvēkiem”. Tagad, pasliktinoties vides stāvoklim visā pasaulē, vēlos uzrunāt ikvienu šīs planētas iedzīvotāju. Ar apustulisko pamudinājumu *Evangelii gaudium* es vērsos pie Baznīcas locekļiem, lai viņus iesaistītu pašreiz notiekošajā misionārās reformas procesā. Šajā enciklikā es aicinu uz sarunu visus par mūsu kopējām mājām.

4. Kad bija apritējuši astoņi gadi, kopš klajā nāca *Pacem in terris*, t. i., 1971. gadā, svētais pāvests Pāvils VI pieminēja problēmas ekoloģijas jomā, norādot uz tām kā uz krīzi, kas ir nekontrolētās cilvēka darbības „dramatiskas sekas”: „Nepārdomāti ekspluatējot dabu, cilvēce riskē to iznīcināt un arī pati kļūt par šīs degradācijas upuri.” [2] Viņš arī ANO Pārtikas un lauksaimniecības organizācijā runāja par to, ka „industriālās civilizācijas straujā attīstība var novest pie ekoloģiskas katastrofas”, un uzsvēra, ka „nekavējoties radikāli jāmaina cilvēces izturēšanās”, jo „izcilākie zinātnes atklājumi, pārsteidzošākie sasniegumi tehnoloģiju jomā, apbrīnojamākie ekonomiskie panākumi, ja līdztekus tiem netiks panākts patiens progress sociālajā un morāles jomā, galu galā pavērsīsies pret cilvēku” [3].

5. Svētais Jānis Pāvils II šim jautājumam veltīja aizvien vairāk uzmanības. Jau savā pirmajā enciklikā viņš norādīja, ka nereti šķiet –cilvēks „neaptver, ka dabas videi ir vēl arī kāda cita nozīme, ne tikai tā, kas saistīta ar tūlītēju izmantošanu un patēriņu” [4]. Pēc tam viņš aicināja uz vispārēju ekoloģisko *atgriešanos* [5]. Tajā pašā laikā viņš uzsvēra to, ka pārāk maz pūļu tiek veltīts tam, lai „nosargātu patiesas *cilvēka ekoloģijas* morālos nosacījumus” [6]. Cilvēkvides iznīcināšana ir kas ļoti nopietns ne tikai tāpēc, ka Dievs pasauli ir uzticējis cilvēkam, bet arī tāpēc, ka jau pati cilvēka dzīve ir dāvana, kura jāsaņem no jebkādas degradācijas. Centieni aizsargāt un uzlabot mūsu pasauli nav īstenojami bez dziļām pārmaiņām „dzīves stilā, ražošanas un patēriņa modeļos, kā arī varas struktūrās, kas ir nostabilizējušās un šodien pārvalda sabiedrību” [7]. Patiesai cilvēka attīstībai ir morāla iezīme, un tās nosacījums ir pilnīga cieņa pret cilvēka personu, taču jārēķinās arī ar pasauli, kas ir ap mums, un „jāņem vērā ikvienas būtnes daba un to savstarpējā saikne sakārtotā sistēmā” [8]. Tāpēc cilvēka spējām pārveidot realitāti jāattīstās, pamatojoties uz Dieva sākotnējo iecerī. [9]

6. Līdzīgi mans priekštecis Benedikts XVI mudināja „novērst pasaules ekonomikas disfunkcijas strukturālos cēloņus un koriģēt izaugsmes modeļus, kuri izrādījušies nespējīgi nodrošināt to, ka tiek respektēta vide” [10]. Viņš atgādināja, ka nav iespējams veikt pasaules analīzi, izdalot tikai vienu tās aspektu, jo „dabas grāmata ir vienota un nedalāma”, tā ietver apkārtējo vidi, dzīvību, seksualitāti, ģimeni, sabiedriskās attiecības un vēl daudzus citus aspektus. Tāpēc „dabas postīšana ir cieši saistīta ar kultūru, kas nosaka cilvēku sadzīvi” [11]. Pāvests Benedikts aicināja atzīt, ka mūsu bezatbildīgās rīcības dēļ dabas vide ir smagi ievainota. Arī sociālā vide ir ievainota. Visu šo ievainojumu cēlonis ir viens un tas pats – uzskats, ka nav neapstrīdamu patiesību, kuras noteiktu mūsu dzīvi, un tāpēc cilvēka brīvībai nav robežu. Ir aizmirsts, ka „cilvēks nav tikai brīvība, ko viņš rada sev. Cilvēks nerada pats sevi. Viņš ir gars un griba, bet arī daba” [12]. Tēvišķās rūpēs pāvests Benedikts XVI aicināja apzināties, ka radībai tiek darīts pāri visur, kur „mēs paši esam

pēdējā instance, kur viss gluži vienkārši ir mūsu īpašums un mēs to izlietojam tikai savā labā. Radības ļaunprātīga izmantošana sākas tad, kad mēs vairs neatzīstam nevienu instanci virs mums un neredzam neko citu kā tikai sevi” [13].

Vienoti kopējās rūpēs

7. Šajos pāvestu izteikumos atbalsojas daudzu zinātnieku, filozofu, teologu un sabiedrisko organizāciju pārdomas, kas bagātinājušas Baznīcas uzskatus šajos jautājumos. Taču nevaram neņemt vērā to, ka arī ārpus katoliskās Baznīcas citas kristīgās Baznīcas un kopienas – arī citas reliģijas – pauž dziļas bažas un piedāvā vērtīgus apsvērumus šajos jautājumos, kas uztrauc mūs visus. Minot tikai vienu sevišķi nozīmīgu piemēru, vēlos īsi pakavēties pie tā, ko teicis dārgais ekumeniskais patriarhs Bartolomejs, ar kuru mums ir kopīga cerība uz Baznīcas pilnīgu vienotību.

8. Patriarhs Bartolomejs īpaši uzsvēris, ka mums ikvienam ir jānožēlo tas, ka mēs katrs savā veidā esam darījuši pāri planētai, jo, „tā kā mēs visi nodarām kaut vai nelielu ekoloģisko kaitējumu”, tad esam aicināti atzīt to, ka ikviens no mums „vairāk vai mazāk ir līdzdalīgs radības kropļošanā un iznīcināšanā” [14]. Viņš to vairākkārt visā noteiktībā un pārliecinoši ir uzsvēris, aicinot mūs atzīt savus grēkus pret radību: „Cilvēki iznīcina Dieva radības bioloģisko daudzveidību, cilvēki degradē Zemes integritāti un izraisa izmaiņas tās klimatā, izcērtot dabiskos mežus un likvidējot mitrājus; cilvēki saindē Zemes ūdeņus, augsni, gaisu un visu dzīvo. Tie ir grēki.” [15] Jo „noziegums pret dabu ir noziegums pret mums pašiem un grēks pret Dievu” [16].

9. Tajā pašā laikā patriarhs Bartolomejs ir vērsis uzmanību uz vides problēmu ētiskajām un garīgajām saknēm, kas nosaka to, ka šīs problēmas nevar atrisināt tikai ar tehnoloģijām, – nepieciešamas pārmaiņas cilvēkā, citādi mēs cīnītos tikai ar simptomiem. Viņš mūs aicina pāriet no patērēšanas uz upurēšanos, no alkatības uz dāsnumu, no izšķērdības uz spēju dalīties, praktizējot askēzi, kas „nozīmē mācīties dot un nevis tikai atteikties. Tas ir veids, kā mīlēt, kā pakāpeniski pāriet no tā, ko gribu es, uz to, kas vajadzīgs Dieva pasaulei. Tā ir atbrīvošanās no bailēm, no alkatības, no atkarības” [17]. Turklāt mēs, kristieši, esam aicināti „pieņemt pasauli kā kopības sakramentu, kā dalīšanos ar Dievu un savu tuvāko pasaules mērogā. Mūsu pazemīgā pārliecība ir tāda, ka dievišķais un cilvēciskais sastopas arī Dieva radības viengabalainā ietērpā vissīkākajā elementā, visniecīgākajā mūsu planētas puteklītī” [18].

Svētais Asīzes Francisks

10. Turpinot šo encikliku, gribu pievērsties kādai lieliskai un iedvesmojošai personībai. Kad tiku ievēlēts par Romas bīskapu, es pieņēmu viņa vārdu kā ceļvedi un iedvesmas avotu. Uzskatu, ka Francisks ir izcils piemērs tam, kā rūpēties par to, kas ir neaizsargāts, un kā patiesi un ar prieku iedzīvināt integrālu ekoloģiju. Viņš ir visu to cilvēku svētais aizbildnis, kuri mācās un strādā ekoloģijas jomā, un viņu mīl arī daudzi nekristieši. Francisks īpaši rūpējās par Dieva radībām un par nabadzīgajiem un pamestajiem. Viņš mīlēja, un viņu mīlēja, jo Francisks bija priecīgs,

pašreizējais un atvērtu sirdi. Viņš bija mistiķis un svētcēlnieks, kas dzīvoja vienkāršībā un brīnišķā harmonijā ar Dievu, ar dabu, ar cilvēkiem un pats ar sevi. Viņā mēs redzam, ka rūpes par dabu, taisnīgums pret nabadzīgajiem, sevis veltīšana sabiedrības labā un iekšējais miers ir nesaraunami saistīti.

11. Francisks ar savu dzīvi mums palīdz saskatīt to, ka integrālā ekoloģija prasa atvērtību tām kategorijām, kas pārsniedz matemātikas un bioloģijas valodu un mūs orientē uz cilvēka būtību. Tieši tāpat, kā tas notiek tad, kad cilvēks ir iemīlējis, Francisks ikreiz, kad uzlūkoja sauli, mēnesi vai pat visnecilākās dzīvās būtnes, pēkšņi sāka dziedāt, ietverot savā slavinājumā arī visas citas radības. Viņš sazinājās ar visu radīto, viņš sludināja pat puķēm, aicinot tās „slavēt un mīlēt Kungu, it kā tās būtu apveltītas ar saprātu” [19]. Šī Franciska reakcija bija kas daudz vairāk nekā intelektuāls vērtējums vai ekonomisks aprēķins, jo viņam ikviena radība bija māsa, ar kuru vienoja emocionāla saikne. Tāpēc viņš juta aicinājumu rūpēties par visu, kas pastāv. Franciska māceklis svētais Bonaventūra stāstīja, ka, „domājot par to, ka it visam ir kopīga izcelsme, viņu pārņēma vēl dziļāka dievbijība, un viņš visas radības, pat vismazākās, sauca par brāļiem un māsām” [20]. Šo pārliecību nevar noniecināt, uzskatot to par nesaprātīgu romantismu, – tā iespaido izvēles, kas nosaka mūsu rīcību. Ja mēs dabai un apkārtējai videi tuvojāmies bez šīs atvērtības apbrīnai un pārsteigumam, ja vairs nerunājam brālības un skaistuma valodā mūsu attiecībās ar pasauli, tad mūsu nostāja būs kā dabas resursu valdniekiem, patērētājiem un nežēlīgiem izmantotājiem, kas nespēj iegrozīt savas attiecīgā mirkļa vajadzības. Ja turpretī jūtamies cieši vienoti ar visu, kas pastāv, tad mūsos spontāni, pati no sevis veidosies mērenība un vēlme rūpēties. Svētā Franciska nabadzība un vienkāršība nebija tikai ārēja askēze, bet kaut kas daudz radikālāks – tā bija atteikšanās padarīt realitāti par objektu, kas tiek izmantots un pārvaldīts.

12. No otras puses, svētais Francisks, būdams uzticīgs Svētajiem Rakstiem, mūs aicina uzlūkot dabu kā brīnišķīgu grāmatu, kurā Dievs runā uz mums un mums atklāj kaut ko no sava skaistuma un labestības: „No radību lieluma un skaistuma ir viegli noprotams to Radītājs.” (*Guđr* 13, 5) Un „Dieva mūžīgais spēks un dievišķība .. prātam atklājas Dieva redzamajos darbos, kas darīti kopš pasaules radīšanas” (*Rom* 1, 20). Tāpēc Francisks lūdza daļu klostera dārza vienmēr atstāt neskartu, lai tur varētu augt savvaļas augi, tā ka cilvēki, kas tos apbrīnotu, varētu savas domas pievērst Dievam, šī skaistuma Radītājam. [21] Pasaule ir kas vairāk nekā tikai problēma, kas jārisina; tā ir prieka pilns noslēpums, ko kontemplējam, priecājamies un slavējam Dievu.

Manis izteiktais aicinājums

13. Neatliekamais uzdevums aizsargāt mūsu kopējās mājas ietver rūpes par visas cilvēku saimes apvienošanu, lai censtos nodrošināt ilgtspējīgu un integrālu attīstību, jo zinām, ka notiekošo var mainīt. Radītājs mūs neatstāj, nekad neatsakās no savas mīlestības ieceres un nenožēlo, ka mūs ir radījis. Cilvēki vēl spēj sadarboties, lai būvētu mūsu kopējās mājas. Vēlos izteikt atzinību, paust atbalstu un pateicību visiem tiem, kas visdažādākajās cilvēka darbības jomās strādā, lai nodrošinātu mūsu kopējo māju aizsardzību. Īpašu pateicību pelnījuši tie, kas drosmīgi cīnās, lai

novērstu vides degradācijas dramatiskās sekas pasaules visnabadzīgāko ļaužu dzīvē. Jaunieši pieprasa pārmaiņas. Viņi nesaprot, kā var pretendēt uz labākas nākotnes celšanu, ja tiek ignorēta apkārtējās vides krīze un atstumto ciešanas.

14. Es neatlaidīgi aicinu uz jaunu dialogu par to, kā veidot mūsu planētas nākotni. Mums nepieciešama saruna, kurā iesaistītos visi, jo pašreizējā vides problēma un tās cilvēciskās saknes attiecas uz mums visiem un skar mūs visus. Pasaules ekoloģiskā kustība jau ir nogājusi garu un panākumiem bagātu ceļu, un tās ietekmē radušās daudzas sabiedriskās organizācijas, kas veicina problēmu apzināšanos. Diemžēl daudzi centieni rast vides krīzei konkrētus risinājumus izrādījušies nesekmīgi ne tikai pie varas esošo pretestības, bet arī vispārējas intereses trūkuma dēļ. Nostājas, kas rada šķēršļus risinājumu ceļā un sastopamas arī ticīgo vidū, ir dažādas, sākot no problēmas noliegšanas līdz pat vienaldzībai, vieglprātīgai rezignācijai un aklai paļāvībai uz tehnoloģiskiem risinājumiem. Mums nepieciešama jauna vispārējā solidaritāte, kā to uzsvēra Dienvidāfrikas bīskapi: „Lai labotu kaitējumu, ko cilvēki nodarījuši Dieva radībai, nepieciešami *visu* talanti un iesaistīšanās.” [22] Mēs visi kā Dieva instrumenti varam sadarboties, rūpējoties par radību, – ikviens ar savu kultūru un pieredzi, ar savu iniciatīvu un spējām.

15. Ceru, ka šī enciklika, papildinot Baznīcas sociālo mācību, palīdzēs mums apzināties to, cik liela, cik steidzami risināma un reizē skaista ir šī ekoloģiskā problēma. Vispirms īsumā apskatīšu dažus pašreizējās ekoloģiskās krīzes aspektus, lai pārņemtu labāko no šobrīd pieejamajiem zinātnisko pētījumu rezultātiem, ļaujot tiem mūs dziļi uzrunāt un sniegt konkrētu pamatu diskusijai par ētikas un garīgajiem jautājumiem, kas sekos. Šādā kontekstā aplūkošu dažus principus, kas izriet no jūdu un kristiešu tradīcijas, lai tādējādi mūsu iestāšanās par vidi kļūtu vēl konsekvētāka. Tad mēģināšu atklāt pašreizējās situācijas saknes, lai mēs varētu pētīt ne tikai simptomus, bet arī dziļākos cēloņus. Tas palīdzēs nonākt līdz tādai pieejai ekoloģijai, kas savās dažādajās dimensijās apvienotu gan cilvēka īpašo vietu un nozīmi pasaulē, gan cilvēka attiecības ar apkārtējo realitāti. Saistībā ar šīm pārdomām vēlos sniegt dažus vispārējus ieteikumus attiecībā uz dialogu un darbību, kurā jāiesaistās gan ikvienam no mums, gan starptautiskajai politikai. Visbeidzot, tā kā esmu pārliecināts, ka nekādas pārmaiņas nav iespējams, ja trūkst motivācijas un izglītošanas, tad sniegšu dažas vadlīnijas cilvēka brieduma veicināšanai, pamatojoties uz kristiešu garīgās pieredzes bagātībām.

16. Kaut arī katrai nodaļai raksturīga sava tematika un pieeja, tomēr atgriezīsimies arī pie iepriekš izskatītiem svarīgiem jautājumiem, uzlūkojot tos no jauna skatpunkta. Tas īpaši attiecas uz vairākām tēmām, kuras caurvij visu encikliku. Piemēram, ciešā saikne starp nabadzīgajiem cilvēkiem un planētas neaizsargātību; pārliecība, ka pasaulē viss ir cieši saistīts; tehnoloģiju izraisītās jaunās paradigmas un varas formu kritika; aicinājums meklēt citus veidus, kā saprast ekonomiku un progresu; katrai radībai piemītošā vērtība; ekoloģijas cilvēciskā jēga; atklātu un godīgu diskusiju nepieciešamība; starptautiskās un vietējās politikas nopietnā atbildība; izmešanas kultūra un jauna dzīvesveida piedāvājums. Šie jautājumi netiks izskatīti un nolikti malā – pie tiem pastāvīgi atgriezīsimies un tos bagātināsim.

1. nodaļa. KAS NOTIEK AR MŪSU KOPĒJĀM MĀJĀM

17. Teoloģiskas un filozofiskas pārdomas par cilvēces un pasaules situāciju var šķist jau dzirdētas un abstraktas, ja to pamatā nav jauna analīze par to, kāds ir pašreizējais stāvoklis, kam daudzējādā ziņā cilvēces vēsturē nav precedenta. Tāpēc, pirms tiek aplūkots, kā ticība attiecībā uz pasauli, kuras daļa esam, sniedz jaunas ierosmes un prasības, piedāvāju uz brīdi apstāties un paraudzīties, kas notiek ar mūsu kopējām mājām.

18. Šodien cilvēci un planētu ietekmējošo izmaiņu pieaugošais temps apvienojas ar dzīves un darba ritma intensifikāciju, ko spāņu valodā daži sauc par „rapidación” (paātrinājums). Lai gan izmaiņas ir sarežģītu sistēmu dinamikas sastāvdaļa, ātrums, ko cilvēku darbība tām uzspiež, šodien ir pretstatā bioloģiskās evolūcijas dabiski lēnajam tempam. Turklāt šo ātro un pastāvīgo izmaiņu mērķi nav katrā ziņā vērsti uz kopējo labumu vai ilgtspējīgu un integrālu cilvēces attīstību. Izmaiņas ir vēlamas, tomēr rada arī bažas, kad tās nodara kaitējumu pasaulei un izraisa lielas cilvēces daļas dzīves kvalitātes kritumu.

19. Pēc perioda, kad valdīja nesaprātīga paļaušanās uz progresu un cilvēka iespējām, daļā sabiedrības padziļinās izpratne par šiem jautājumiem. Arvien lielāka izpratne vērojama jautājumā par vidi un dabas aizsardzību, pieaug neviltotas un mokošas bažas par to, kas notiek ar mūsu planētu. Tagad apskatīsim – kaut arī nepilnīgi – jautājumus, kuri šodien mūsos rada nemieru un kurus vairs nevaram izlikties neredzam. Mūsu mērķis nav savākt informāciju vai apmierināt ziņkāri, bet to, kas notiek ar pasauli, apzināties un uzdrošināties pārvērst par mūsu personiskajām ciešanām un tad saprast, ko mēs katrs varam darīt lietas labā.

I. PIESĀRŅOJUMS UN KLIMATA IZMAIŅAS

Piesārņojums, atkritumi un izmešanas kultūra

20. Daži piesārņojuma veidi cilvēkus ietekmē katru dienu. Atmosfēras piesārņojums izraisa plaša spektra veselības apdraudējumu, īpaši skarot nabadzīgos ļaudis, un ir priekšlaicīgas nāves cēlonis miljoniem cilvēku. Tā, piemēram, cilvēki saslimst, ieelpojot augstas koncentrācijas dūmus, kas rodas, sadedzinot kurināmo, lai pagatavotu ēdienu vai nodrošinātu apkuri. Visus skar arī piesārņojums, ko rada transports, rūpnīcu dūmi, augsnes un ūdens skābumu palielinošu vielu noplūde, minerālmēsli, kā arī indīgie insekticīdi, fungicīdi, herbicīdi un pesticīdi. Tehnoloģijas, kas saistītas ar biznesa interesēm, tiek reklamētas kā vienīgais iespējamais problēmu risinājums.

Patiesībā izrādās, ka tās nespēj saskatīt noslēpumainās un daudzveidīgās saiknes, kas vieno lietas, un tā nu dažreiz, risinot vienu problēmu, tiek radīta cita.

21. Jāņem vērā arī piesārņojums, ko rada atkritumi, tostarp bīstamie, kas nonāk visdažādākajās vietās. Katru gadu tiek saražots simtiem miljonu tonnu atkritumu, no kuriem lielākā daļa nav biosabrūkoši: mājsaimniecību un komerciālie atkritumi, būvniecības atkritumi, medicīniskie, elektroniskie un industriālie atkritumi, tostarp toksiski un radioaktīvi atkritumi. Izskatās, ka zeme – mūsu mājas – aizvien vairāk pārvēršas par milzīgu netīrumu izgāztuvi. Daudzās mūsu planētas vietās vecākās paaudzes cilvēki žēlojas, ka reiz skaistās ainavas tagad ir pazudušas zem atkritumu kaudzēm. Gan industriālie atkritumi, gan pilsētās un laukos izmantotās ķīmiskās vielas var novest pie to bioakumulācijas vietējo iedzīvotāju organismā, pat ja toksīnu līmenis attiecīgajā vietā ir zems. Bieži vien kaut kas tiek pasākts tikai tad, kad cilvēku veselībai jau nodarīts nelabojams kaitējums.

22. Šīs problēmas ir cieši saistītas ar izmešanas kultūru, kas iespaido gan izstumtos cilvēkus, gan lietas, kuras ātri tiek pārvērstas atkritumos. Tā, piemēram, lielākā daļa saražotā papīra tiek izmesta un netiek otrreiz pārstrādāta. Mums ir grūti atzīt, ka jāmācās no tā, kā funkcionē dabiskās ekosistēmas: augi sintezē uzturvielas, no kā pārtiek zālēdāji, kuri kalpo par barību gaļēdājiem, kas rada ievērojamu daudzumu organisko atkritumu, tā paverot iespēju rasties jaunai augu paaudzei. Turpretim mūsu industriālā sistēma ražošanas un patēriņa cikla beigās nav attīstījusi spēju absorbēt un atkārtoti izmantot savus atkritumus un blakusproduktus. Tā vēl nav spējusi ieviest slēgta ražošanas cikla modeli, kas nodrošinātu resursus visiem un arī nākamajām paaudzēm, maksimāli ierobežojot neatjaunojamo resursu izmantošanu, iegrožojot patēriņu, pēc iespējas palielinot resursu izmantošanas, atkārtotas izmantošanas un pārstrādes efektivitāti. Šī jautājuma nopietna izskatīšana būtu viens no veidiem, kā stāties pretī izmešanas kultūrai, kas apdraud visu planētu. Jāatzīst, ka šajā ziņā sasniegts visai maz.

Klimats kā kopējais labums

23. Klimats ir kopējais labums, tas pieder visiem un ir paredzēts visiem. Pasaules līmenī tā ir sarežģīta sistēma, kas saistīta ar daudziem cilvēka dzīvei būtiskiem nosacījumiem. Pārliecinoša zinātnieku vienprātība šajā jautājumā liecina par to, ka pašlaik notiek satraucoša klimata sistēmas sasilšana. Pēdējās desmitgadēs šo sasilšanu pavada pastāvīga jūras līmeņa celšanās, turklāt ir grūti to nesaistīt arī ar ekstrēmu meteoroloģisko parādību pieaugumu, kaut arī katrai no šīm atsevišķajām parādībām nav iespējams zinātniski noteikt cēloni. Cilvēce ir aicināta atzīt, ka nepieciešams veikt izmaiņas dzīvesveidā, ražošanā un patēriņā, lai novērstu šo sasilšanu vai vismaz tos cilvēciskos faktoros, kas to izraisa vai saasina. Tiesa, ir arī citi faktori (piemēram, vulkānu aktivitāte, zemes orbītas un ass izmaiņas, saules cikls), tomēr daudzi zinātniskie pētījumi norāda, ka pēdējos gadu desmitos vērojamā globālā sasilšana ir saistīta ar siltumnīcefekta gāzu (oglekļa dioksīda, metāna, slāpekļa oksīdu u. c.) lielo koncentrāciju, kas galvenokārt radusies cilvēka darbības rezultātā. Uzkrājoties atmosfērā, šīs gāzes traucē zemes atstaroto saules staru

siltumam izkliedēties kosmosā. Šo problēmu īpaši padziļina tāds attīstības modelis, kura pamatā ir intensīva fosilā kurināmā izmantošana, – šis kurināmais ir pasaules enerģētikas sistēmas pamats. Vēl viens būtisks faktors – arvien vairāk tiek mainīts augsnes izmantošanas veids, īpaši izplatīta ir mežu iznīcināšana lauksaimniecības mērķiem.

24. Savukārt sasilšana ietekmē oglekļa ciklu. Veidojas apburtais loks, kas vēl vairāk pasliktina situāciju, iespaidojot būtisku resursu pieejamību, piemēram, dzeramā ūdens, enerģijas un lauksaimniecības produkcijas pieejamību siltākajās zemēs, un izraisot planētas bioloģiskās daudzveidības daļēju izzušanu. Polārā ledus un kalnu apvidu ledāju izkušana draud ar ļoti bīstamu metāna gāzes izdalīšanos, bet sasalušo organisko vielu sadalīšanās var vēl vairāk palielināt oglekļa dioksīda emisiju. Situāciju pasliktina tas, ka izzūd tropiskie mūžameži, – pateicoties tiem, klimata izmaiņas nav tik izteiktas. Oglekļa dioksīda piesārņojums palielina okeāna ūdens skābumu un apdraud jūras pārtikas ķēdi. Ja pašreizējā tendence turpināsies, tad jau šajā gadsimtā gaidāmas nedzirdētas klimata izmaiņas un nebijusi ekosistēmu sagraušana, kas ļoti nopietni ietekmēs mūs visus. Tā, piemēram, jūras līmeņa celšanās var radīt ārkārtīgi nopietnu situāciju, ja ņem vērā to, ka ceturtā daļa pasaules iedzīvotāju dzīvo jūras piekrastē vai tās tuvumā, bet vairums lielpilsētu atrodas piekrastes zonā.

25. Klimata izmaiņas ir pasaules mēroga problēma ar smagām sekām gan attiecībā uz vidi, gan uz sociālo, ekonomisko, politisko un labumu sadales jomu. Tās ir viens no galvenajiem izaicinājumiem, ar ko cilvēce pašlaik sastopas. Iespējams, ka smagākās sekas tuvākajās desmitgadēs izjutīs jaunattīstības valstis. Daudzi nabadzīgie cilvēki dzīvo vietās, kuras īpaši apdraud ar klimata sasilšanu saistītās parādības, un viņu iztikas līdzekļi daudzējādā ziņā atkarīgi no dabas resursiem un tādiem t. s. ekosistēmu pakalpojumiem kā lauksaimniecība, zvejniecība un mežkopība. Viņiem nav nekādu citu finansiālu iespēju un resursu, kas palīdzētu piemēroties klimata izmaiņām vai pārdzīvot dabas katastrofas, sociālie pakalpojumi viņiem praktiski nav pieejami. Tā, piemēram, klimata izmaiņas, kurām dzīvnieki un augi ne vienmēr spēj pielāgoties, izraisa to migrāciju; tas savukārt iespaido nabadzīgo cilvēku iztiku, kuri šī iemesla dēļ spiesti atstāt savas mājas un ir pilnīgā neziņā par to, kas nākotnē gaida viņus un viņu bērnus. Tragiski pieaug to migrantu skaits, kuri bēg no vides degradācijas izraisītā posta. Starptautiskajās konvencijās viņi netiek atzīti par bēgļiem; viņiem pašiem bez jebkādas tiesiskās aizsardzības pamestībā jāpacieš visas grūtības. Diemžēl šīs tragēdijas, kas tagad sastopamas visā pasaulē, tiek uztvertas ar vispārēju vienaldzību. Tas, ka nereaģējam uz šīm mūsu brāļu un māsu ciešanām, liecina, ka ir zudusi atbildība par līdzcilvēkiem, kas ir visas pilsoniskās sabiedrības pamatā.

26. Izskatās, ka daudzi no tiem, kuriem ir vairāk resursu un ekonomiskās vai politiskās varas, galvenokārt rūpējas par to, lai maskētu problēmas vai slēptu to simptomus, cenšoties tikai samazināt atsevišķas klimata izmaiņu negatīvās sekas. Tomēr daudzas pazīmes liecina, ka arī šīs sekas var kļūt aizvien sliktākas, ja turpināsim izmantot pašreizējos ražošanas un patēriņa modeļus. Tāpēc steidzami jāizstrādā tāda politika, lai jau tuvākajos gados oglekļa dioksīda un citu piesārņojošo gāzu emisija tiktu krasi samazināta, piemēram, aizvietojo ar fosilo kurināmo un attīstot

atjaunojamās enerģijas avotus. Tīras un atjaunojamās enerģijas pieejamība šobrīd pasaulē vēl ir minimāla. Vēl nepieciešams attīstīt piemērotas enerģijas akumulēšanas tehnoloģijas. Tomēr dažās valstīs šajā jomā jau ir panākts ievērojams progress, kaut līdz nozīmīgiem apjomiem vēl ir ejams tāls ceļš. Ir investēti tādos ražošanas un transporta līdzekļos, kuri patērē mazāk enerģijas un kuriem nepieciešams mazāk izejvielu, kā arī tādās ēku celtniecības un renovācijas metodēs, kas uzlabo to enerģētisko efektivitāti. Tomēr šī labā prakse ne tuvu nav plaši izplatīta.

II. ŪDENS JAUTĀJUMS

27. Citi pašreizējās situācijas raksturlielumi ir saistīti ar dabas resursu izsīkšanu. Mēs visi zinām, ka nav iespējams uzturēt pašreizējo patēriņa līmeni visattīstītākajās zemēs un sabiedrības visbagātākajos slāņos, kur ieradums izmantot un izmest sasniedzis milzīgus apmērus. Planētas ekspluatācija pārsniegusi pieļaujamās robežas, bet nabadzības problēma nav atrisināta.

28. Tīram dzeramajam ūdenim ir ārkārtīgi svarīga nozīme, jo tas ir absolūti nepieciešams cilvēka dzīvei, kā arī zemes un ūdens ekosistēmu uzturēšanai. Saldūdens vajadzīgs veselības aizsardzībai, lauksaimniecībai un rūpniecībai. Ūdens pieejamība ilgu laiku bijusi salīdzinoši nemainīga, bet tagad pieprasījums daudzviet pārsniedz ilgtspējīgu piedāvājumu, un tam ir smagas sekas gan īstermiņā, gan ilgtermiņā. Lielpilsētas, kam nepieciešamas nozīmīgas ūdens rezerves, piedzīvo ūdens deficīta periodus, un kritiskos brīžos ūdens resursi ne vienmēr tiek pārvaldīti pietiekami pārdomāti un taisnīgi. Ūdens trūkums īpaši skar Āfriku, kur krietnai daļai iedzīvotāju nav pieejams drošs dzeramais ūdens vai arī kur cieš no sausuma, kas apgrūtina pārtikas ražošanu. Dažās valstīs atsevišķi rajoni ir bagāti ar ūdeni, bet citos rajonos tā katastrofāli trūkst.

29. Īpaši nopietna problēma ir nabadzīgajiem ļaudīm pieejamā ūdens kvalitāte. Katru dienu nepietiekamas ūdens kvalitātes dēļ mirst daudzi cilvēki. Nabadzīgo ļaužu vidū bieži sastopamas slimības, kas saistītas ar ūdens kvalitāti, tostarp tās, kuras izraisa mikroorganismi un ķīmiskas vielas. Dizentērija un holēra, kuru cēlonis ir neatbilstoša higiēna un ūdens apgāde, ir būtisks ciešanu un bērnu mirstības iemesls. Pazemes ūdeņu avotus daudzviet apdraud piesārņojums, ko rada atsevišķas kalnrūpniecības, lauksaimniecības un rūpniecības aktivitātes, īpaši jau tajās valstīs, kur trūkst atbilstoša regulējuma un kontroles. Te nav runa tikai par rūpnieciskajiem atkritumiem. Mazgāšanas līdzekļi un citi ķīmiskie savienojumi, ko daudzās pasaules vietās izmanto iedzīvotāji, turpina ieplūst upēs, ezeros un jūrās.

30. Laikā, kad pieejamā ūdens kvalitāte nemitīgi krītas, dažviet vērojama pieaugoša tendence privatizēt šos resursus, neņemot vērā to trūkumu, un tā tos pārvērš par precī, kuras apriti regulē tirgus likumi. *Droša dzeramā ūdens pieejamība uzskatāma par vispārējām cilvēka pamattiesībām, jo tai ir būtiska nozīme, lai cilvēks izdzīvotu, un tāpēc tā ir nosacījums, lai varētu īstenot pārējās cilvēktiesības.* Šai pasaulei ir liels sociālais parāds attiecībā pret nabadzīgajiem cilvēkiem, kuriem

nav pieejams dzeramais ūdenim, jo tādējādi *viņiem liegtas tiesības uz dzīvību, kas sakņojas viņu neatņemamajā cilvēka cieņā*. Šo parādu var daļēji atmaksāt, veicot lielākus ieguldījumus nabadzīgo ļaužu apgādē ar tīru ūdeni un viņu nodrošināšanā ar sanitārajiem pakalpojumiem. Tomēr ūdens izšķērdēšana vērojama ne tikai augsti attīstītās valstīs, bet arī mazāk attīstītās, ja tām ir lielas ūdens rezerves. Tas pierāda to, ka ūdens problēma daļēji ir arī izglītības un kultūras jautājums, jo cilvēki vēl neapzinās, cik smagas sekas ir šādai rīcībai saistībā ar pastāvošo nevienlīdzību.

31. Paaugstināta ūdens nepietiekamība novedīs pie tā, ka pieaugs cenas pārtikai un citiem izstrādājumiem, kuru ražošanā tiek izmantots ūdens. Daži pētījumi brīdina, ka akūts ūdens trūkums var iestāties dažu desmitu gadu laikā, ja netiks veikti steidzami pasākumi. Apkārtējās vides izmaiņas var smagi skart miljardiem cilvēku. Paredzams, ka lielo pasaules mēroga uzņēmumu kontrole pār ūdeni šajā gadsimtā kļūs par vienu no galvenajiem konfliktu avotiem. [23]

III. BIOLOĢISKĀS DAUDZVEIDĪBAS IZZUŠANA

32. Zemes resursi tiek izšķērdēti arī tāpēc, ka pieeja ekonomikai, tirdzniecībai un ražošanai ir tuvredzīga, vērsta uz tūlītēju rezultātu. Mežu un mežu apgabalu izzušana izraisa tādu sugu izmiršanu, kas nākotnē var būt ārkārtīgi svarīgs resurss ne tikai pārtikai, bet arī slimību ārstēšanai un citiem mērķiem. Dažādām sugām ir gēni, kuriem var būt svarīga nozīme, lai nākotnē apmierinātu kādas cilvēku vajadzības vai risinātu kādas vides problēmas.

33. Tomēr par atšķirīgām sugām nevar domāt tikai kā par potenciāliem „resursiem”, ko varētu izmantot, neņemot vērā faktu, ka tām ir vērtība pašām par sevi. Katru gadu izzūd tūkstošiem augu un dzīvnieku sugu, kuras mēs vairs nekad neiepazīsim un kuras mūsu bērni nekad vairs neredzēs, jo tās ir izzudušas uz visiem laikiem. To izzušanas iemesls lielākoties saistīts ar cilvēka darbību. Mūsu vainas dēļ tūkstošiem sugu ar savu esamību vairs negodinās Dievu un nenodos mums savu vēsti. Nav mums tādu tiesību.

34. Ziņa par kāda zīdītāja vai putna izzušanu droši vien mūs satrauc, jo tie ir labi redzami. Taču ekosistēmu labai funkcionēšanai nepieciešamas arī sēnes, aļģes, tārpi, kukaiņi, rāpuļi un milzīgā mikroorganismu dažādība. Dažām ne tik daudzskaitlīgām sugām, kaut arī tās parasti paliek nepamanītas, ir ļoti liela nozīme līdzsvara uzturēšanā konkrētajā vietā. Cilvēkiem ir jāiejaucas, ja ģeosistēma nonāk kritiskā stāvoklī, taču šodien cilvēka iejaukšanās tik sarežģītā sistēmā kā daba kļūst aizvien biežāka. Rezultātā rodas nopietnas problēmas, kuru dēļ nepieciešama arvien jauna iejaukšanās. Cilvēka darbība kļūst klātesoša visur līdz ar visām no tā izrietošajām briesmām. Bieži rodas apburtais loks, jo cilvēka iejaukšanās, lai risinātu kādu problēmu, patiesībā situāciju pasliktina. Tā, piemēram, daudzi putni un kukaiņi, kuri iznīkst sintētisko agrotoksīnu lietošanas dēļ, ir lauksaimniecībai derīgi. To izzušana būs jākompensē ar jaunām tehnoloģijām, kuru

izmantošanai savukārt var būt kaitīgas sekas. Zinātnieku un inženieru pūliņi atrisināt paša cilvēka radītās problēmas ir uzslavas cienīgi un brīžiem pat apbrīnojami. Tomēr, vērojot pasauli, pamanām, ka šis cilvēka iejaukšanās līmenis, kas bieži kalpo biznesa interesēm un patēriņam, faktiski mūsu zemi dara mazāk bagātu un skaistu, pat ierobežotāku un pelēkāku, kaut arī tehnoloģiju sasniegumi un patēriņa preces tiek neierobežoti pilnveidoti. Tādējādi šķiet, ka mēs pretendējam aizvietot neatkārtojamo un neatgūstamo skaistumu ar to, ko esam radījuši paši.

35. Izvērtējot kādas tautsaimniecības iniciatīvas ietekmi uz vidi, parasti uzmanību pievērš tam, kā tā iespaido augsni, ūdeni un gaisu, bet ne vienmēr tiek rūpīgi pētīta tās ietekme uz bioloģisko daudzveidību, it kā konkrētas sugas vai arī dzīvnieku un augu grupas zaudēšana būtu kas mazsvarīgs. Ceļu, jaunu apstrādājamo zemju, iežogotu teritoriju un ūdenskrātuvju ierīkošana izspiež dabiskos biotopus vai tos sadala, tā ka dzīvnieku populācijas vairs nevar brīvi pārvietoties. Šī iemesla dēļ dažām sugām pat draud izmiršana. Pastāv alternatīvas, kas mazina šo iniciatīvu ietekmi, piemēram, bioloģisko koridoru izveide, taču tikai dažas valstis apliecina šādas rūpes un tālredzību. Ja kāda suga tiek komerciāli izmantota, ne vienmēr tiek pētīti tās populācijas atjaunošanās modeļi, lai novērstu tās noplicināšanu un attiecīgo ekosistēmas līdzsvara izjaukšanu.

36. Lai rūpētos par ekosistēmām, nepieciešama tālredzība, jo, cenšoties iegūt tūlītēju un vieglu peļņu, nevienam patiesībā neinteresē šo sistēmu saglabāšana. Taču zaudējumi, ko rada egoistiska bezrūpība, ir nesalīdzināmi lielāki par iespējamo ekonomisko ieguvumu. Ja kādas sugas tiek iznīcinātas vai arī tām tiek nodarīts nopietns kaitējums, tad runa jau ir par vērtībām, kas pārsniedz jebkurus aprēķinus. Tāpēc varam kļūt par briesmīgas netaisnības mēmiem lieciniekiem, kad kādi cenšas gūt sev lielu labumu, liekot pārējai cilvēcei, tagadējai paaudzei un nākamajām paaudzēm, maksāt augstu cenu par vides stāvokļa pasliktināšanos.

37. Dažas valstis ir panākušas ievērojamu progresu atsevišķu sauszemes un okeānu apvidu un teritoriju aizsardzībā, aizliedzot jebkādu cilvēka iejaukšanos, kas varētu mainīt to izskatu vai modificēt to sākotnējo struktūru. Rūpējoties par bioloģisko daudzveidību, eksperti uzsver nepieciešamību īpašu uzmanību veltīt tiem rajoniem, kur visbagātīgāk pārstāvētas gan dažādas sugas, gan arī endēmiskās, retās vai mazāk aizsargātās sugas. Ir apgabali, kuros nepieciešama īpaša aizsardzība, jo tie ir ārkārtīgi svarīgi pasaules ekosistēmai vai arī ietver ievērojamus ūdens krājumus un tādējādi nodrošina citu dzīvības formu pastāvēšanu.

38. Atcerēsimies, piemēram, "planētas plaušas" – Amazones un Kongo baseinus, kas ir pārbagāti ar savu bioloģisko daudzveidību, – vai lielos ūdens nesējslāņus un šļūdoņus. Mēs zinām, cik svarīgi tie ir visai planētai un cilvēces nākotnei. Tropisko mūžamežu ekosistēmām ir tik sarežģīta bioloģiskā daudzveidība, ka to gandrīz ir neiespējami pilnībā iepazīt, bet, kad šie meži tiek nodedzināti vai izcirsti, lai to vietā ierīkotu laukus, pāris gadu laikā izzūd neskaitāmas sugas, bet pašas teritorijas bieži pārvēršas tuksnesī. Runājot par šiem reģioniem, jāievēro saprātīgs līdzsvars, jo nav iespējams ignorēt arī tās milzīgās pasaules ekonomiskās intereses, kuras, maskējoties ar

rūpēm par šiem reģioniem, var apdraudēt atsevišķu valstu suverenitāti. Faktiski jau ir izteikti „Amazones internacionalizācijas priekšlikumi, kas kalpo tikai starptautisko korporāciju ekonomiskajām interesēm” [24]. Ir tikai apsveicama to starptautisko aģentūru un sabiedrisko organizāciju iesaistīšanās, kuras šiem jautājumiem pievērš sabiedrības uzmanību un izmanto likumīgus līdzekļus spiediena izdarīšanai, lai nodrošinātu to, ka ikviena valdība pildītu savu nevienam citam nedelegējamo pienākumu saglabāt savas valsts vidi un dabas resursus, nepārdodoties apšaubāmām vietējām vai starptautiskām interesēm.

39. Netiek pietiekami pētīta meža floras aizvietošana ar mežu stādījumiem, kas parasti ir monokultūras. Tomēr tā var nopietni kaitēt bioloģiskajai daudzveidībai, ko jaunievietās sugas nenodrošina. Līdzīgi arī mitrāji, kad tos pārvērš apstrādātos laukos, zaudē milzīgo bioloģisko daudzveidību, kāda tiem iepriekš piemita. Dažos piekrastes rajonos nopietnas bažas rada mangrovju purvu uzturēto ekosistēmu izzušana.

40. Okeāni ir ne tikai planētas lielākās ūdens krātuves, bet tajos mājo arī lielākā daļa visdažādāko dzīvo būtnu, no kurām daudzas vēl nepazīstam un kuras dažādu iemeslu dēļ ir apdraudētas. No otras puses, dzīvās būtnes, kuras dzīvo upēs, ezeros, jūrās un okeānā un kuras lieto uzturā liela daļa pasaules iedzīvotāju, nopietni ietekmē nekontrolētā zivju resursu nozveja, kuras dēļ strauji izsīkst noteiktas sugas. Joprojām nemazinās zvejniecības selektīvās formas, kad daudz no nozvejotā tiek izmests. Sevišķi apdraudēti ir tie jūras organismi, kurus mēs nemaz neievērojam, proti, noteiktas planktona formas, kuras ir ļoti nozīmīga sastāvdaļa jūras barības ķēdē un no kurām ir atkarīgas sugas, ko izmantojam pārtikā.

41. Tropiskajās un subtropiskajās jūrās sastopami koraļļu rīfi, ko varam salīdzināt ar sauszemes mežiem, jo tie dod patvērumu apmēram miljonam dažādu sugu, tostarp zivīm, krabjiem, moluskiem, sūkļiem un aļģēm. Daudzi pasaules koraļļu rīfi jau ir padarīti neauglīgi vai atrodas pastāvīgas degradācijas stāvoklī. „Kas ir pārvērtis brīnišķīgo jūras valstību nedzīvās un bezkrāsainās zemūdens kapsētās?” [25] Šo parādību daudzējādā ziņā izraisa piesārņojums, kas sasniedz jūru atmežošanas dēļ, saistībā ar monokultūru ieviešanu lauksaimniecībā, rūpnieciskajiem atkritumiem un iznīcinošiem zvejas veidiem, īpaši jau tiem, kuros tiek lietots cianīds un dinamīts. Situāciju pasliktina okeānu temperatūras paaugstināšanās. Tas viss mums palīdz saprast, ka jebkurai iedarbībai uz dabu var būt sekas, kuras uzreiz nav pamanāmas, un ka atsevišķi resursu ekspluatācijas veidi notiek par tādas degradācijas cenu, kura sniedzas līdz pat okeāna dibenam.

42. Nepieciešams daudz vairāk investēt pētījumos, kas palīdzētu labāk izprast to, kā funkcionē ekosistēmas, un atbilstoši izpētīt dažādus faktoros, kas saistīti ar jebkurām būtiskām vides izmaiņām. Visas radības ir savstarpēji saistītas, tāpēc katra no tām jāuzlūko ar mīlestību un apbrīnu; visas dzīvās būtnes, tostarp arī mēs, ir cita citai nepieciešama. Katrā reģionā jā rūpējas par tajā esošo dzīvo būtnu saimi. Tāpēc jāveic rūpīga vietējo sugu inventarizācija, lai izstrādātu aizsardzības programmas un stratēģijas, īpašu uzmanību veltot tām sugām, kurām draud

izzušana.

IV. DZĪVES KVALITĀTES PASLIKTINĀŠANĀS UN SOCIĀLĀ DEGRADĀCIJA

43. Ja ņemam vērā to, ka arī cilvēks ir šīs pasaules radība, kurai ir tiesības dzīvot un būt laimīgai un kura turklāt apveltīta ar īpašu cieņu, mēs nevaram atstāt bez ievēribas arī vides stāvokļa pasliktināšanās, pašreizējo attīstības modeļu un izmešanas kultūras ietekmi uz cilvēku dzīvi.

44. Šodien, piemēram, redzam daudzu pilsētu nesamērīgo un juceklīgo augšanu – tajās dzīvot ir veselībai kaitīgi ne tikai toksisko emisiju radītā piesārņojuma dēļ, bet arī urbānā haosa, sliktās satiksmes, vizuālā un akustiskā piesārņojuma dēļ. Daudzām pilsētām ir milzīga, neefektīva struktūra, kas pārmērīgi patērē enerģiju un ūdeni. Pat nesen uzbūvēti dzīvojamie kvartāli ir pārāpdzīvoti un haotiski, tajos nav pietiekamas zaļās zonas. Šīs planētas iedzīvotājiem nepiedien dzīvot aizvien lielākā cementa, asfalta, stikla un metāla ielenkumā, bez fiziskas saskares ar dabu.

45. Dažviet – gan laukos, gan pilsētās – zemes privatizācija ir ierobežojusi iedzīvotāju pieejamību īpaši skaistām vietām. Savukārt citur izveidoti „ekoloģiski” dzīvojamo māju kvartāli, kur nepiederošiem ieeja aizliegta, lai tie netraucētu šādu mākslīgu mieru. Bieži sastopamas skaistas pilsētas, kuru „drošās” daļas ir bagātas, ar labi koptām zaļajām zonām, bet mazāk redzamajās daļās, kur dzīvo sabiedrības atstumtie, viss ir citādi.

46. Globālo izmaiņu sociālo komponentu vidū jāmin tehnoloģisko inovāciju ietekme uz nodarbinātību, sociālā izstumšana, nevienlīdzība enerģijas un citu pakalpojumu pieejamībā un patēriņā, sabiedrības sociālādezintegrācija, vardarbības pieaugums un jaunu sociālās agresivitātes formu rašanās, narkotiku tirdzniecība un to lietošanas pieaugums jauniešu vidē, identitātes pazaudēšana. Šīs un vēl citas zīmes liecina, ka izaugsme pēdējo divu gadsimtu laikā ne visos aspektos ir nozīmējusi patiesu integrālu progresu un dzīves kvalitātes uzlabošanu. Dažas no šīm zīmēm vienlaikus ir arī faktiskas sociālās degradācijas simptomi un liecina par to, ka tiek sarautas integrācijas saiknes un brūk sociālā saliedētība.

47. Turklāt plašsaziņas līdzekļi un digitālā pasaule, kļūstot visur klātesoša, neveicina to, ka tiek izkopta spēja dzīvot gudri, domāt dziļi un mīlēt nesavtīgi. Diženie pagātnes domātāji šajā sakarībā riskētu piedzīvot to, ka viņu gudrība informācijas nesakarīgajā troksnī tiktu apslāpēta. Tāpēc jāveltī pūles tam, lai plašsaziņas līdzekļi cilvēcei kļūtu par jauna kultūras progresa avotu, nevis apdraudētu tās dziļākās bagātības. Patiesā gudrība, kas ir pārdomu, dialoga un savstarpēji bagātinošu tikšanos auglis, nav sasniedzama tikai ar datu uzkrāšanu, kas galu galā noved pie pārslodzes un apjukuma, pie sava veida garīgas piesārņotības. Tajā pašā laikā pastāv tendence īstas attiecības ar citiem cilvēkiem, tostarp visas grūtības, kas ar tām saistītas, aizstāt ar saziņu,

kura notiek ar interneta starpniecību. Tas dod iespēju pēc patikas gan izvēlēties būt attiecībās ar kādu, gan tās pārtraukt, un tā bieži vien veidojas jauna veida mākslīgas emocijas, kuras ir vairāk saistītas ar aparāturu un displejiem, nevis ar citiem cilvēkiem un dabu. Mūsdienu plašsaziņas līdzekļi mums sniedz iespēju sazināties, dalīties ar savām zināšanām un izjūtām. Taču reizēm tie mums liedz būt tiešā saskarē ar otra cilvēka sāpēm, bailēm un priekiem un viņa personisko pieredzi visā tās sarežģītībā. Tāpēc nevajadzētu brīnīties, ka līdz ar pievilcīgajām iespējām, ko piedāvā šie plašsaziņas līdzekļi, cilvēku savstarpējās attiecībās pieaug dziļa melanholijs un neapmierinātība, kā arī bīstama atsvešinātība.

V. VISPĀRĒJĀ NEVIENLĪDZĪBA

48. Cilvēka veidotās vides un dabiskās vides pasliktināšanās notiek vienlaikus, un mēs nevaram atbilstoši cīnīties pret vides stāvokļa pasliktināšanos, ja neņemam vērā tās cēloņus, kas saistīti ar cilvēka un sabiedrības pagrimumu. Būtībā vides un sabiedrības degradācija īpaši ietekmē visneaizsargātākos cilvēkus: „Gan ikdienas pieredze, gan zinātniskie pētījumi liecina, ka uzbrukumi apkārtējai videi vismagāk skar tieši visnabadzīgākos.”^[26][6]

Piemēram, zivju rezervju iztērēšana īpaši kaitē tiem, kuru vienīgais iztikas avots ir tradicionālā zvejniecība un kuriem nav nekādu iespēju to aizstāt ar ko citu; ūdens piesārņojums īpaši ietekmē nabadzīgos ļaudis, kam nav iespēju nopirkt pudelēs iepildīto ūdeni; jūras līmeņa celšanās galvenokārt skar nabadzīgos piekrastes iedzīvotājus, kam nav, kur pārcelties. Pašreizējās nestabilitātes ietekme izpaužas arī daudzo nabadzīgo cilvēku priekšlaicīgajā nāvē, resursu trūkuma izraisītajos konfliktos un daudzās citās problēmās, kam nav pienācīgas vietas pasaules dienas kārtībā.^[27][7]

49. Es gribētu piebilst, ka bieži vien mēs skaidri neapzināmies tās problēmas, kas īpaši skar no sabiedrības izstumtos cilvēkus. Viņi ir lielākā planētas iedzīvotāju daļa, tie ir miljardi cilvēku. Šodien viņi tiek pieminēti starptautiskās diskusijās, kas veltītas politikas un ekonomikas jautājumiem, tomēr bieži rodas iespaids, ka viņu problēmas tiek uztvertas tikai kā pielikums, kā obligāti pievienojams jautājums, kuru var izskatīt arī garāmejojot, ja vien šīs problēmas vienkārši neuztver kā kaitīgu blakusefektu. Jo, kad nonāk pie konkrētas rīcības, tās parasti paliek pēdējā vietā. Tā tas notiek daļēji tāpēc, ka daudzi speciālisti, viedokļu veidotāji, plašsaziņas līdzekļi un varas centri atrodas tālu no viņiem, izolētos pilsētu rajonos, bez tiešas saskares ar viņu problēmām. Tie dzīvo un spriež no savām pozīcijām, baudot ērtības, ko sniedz augsts dzīves līmenis un kvalitāte, kas ir absolūti nepieejama vairumam cilvēces. Šis fiziskās saskares un tikšanās trūkums, ko veicina arī mūsu pilsētu dezintegrācija, palīdz notrulināt sirdsapziņu un tendenciozās analīzēs daļu realitātes ignorēt. Brīžiem tas labi sadzīvo ar „zaļu” retoriku. Tomēr šodien mums jāatzīst, ka *patiesi ekoloģiska pieeja vienmēr kļūst par sociālu pieeju* un ka diskusijās par vidi jāiekļauj arī taisnīgums, lai sadzirdētu *gan planētas Zemes, gan nabadzīgo*

ļaužu vaimanas.

50. Tā vietā, lai risinātu trūcīgo cilvēku problēmas un domātu par citādas pasaules veidošanu, daži aprobežojas ar priekšlikumiem samazināt dzimstību. Uz jaunattīstības valstīm tiek izdarīts spiediens, saistot ekonomisko palīdzību ar zināmas „reproduktīvās veselības” politikas īstenošanu. Taču, „kaut arī tā ir patiesība, ka iedzīvotāju un pieejamo resursu nevienmērīgais sadalījums traucē attīstībai un apkārtējās vides ilgtspējīgai izmantošanai, jāatzīst, ka demogrāfiskais pieaugums ir pilnībā saderīgs ar solidāru un integrālu attīstību” [28]. Uzvelt vainu iedzīvotāju skaita pieaugumam, nevis dažu piekoptajam neierobežotajam un selektīvajam patērnieciskumam ir veids, kā izvairīties no problēmu risināšanas pēc būtības. Tas ir mēģinājums legalizēt pašreizējo sadales modeli, kad mazākums uzskata, ka tam ir tiesības uz patēriņa līmeni, ko sasniegt visiem ir neiespējami, jo uz planētas vienkārši pietrūktu vietas atkritumiem, kas rastos saistībā ar šādu patēriņu. Turklāt mēs zinām, ka aptuveni trešdaļa no visas saražotās pārtikas tiek izmesta, bet „ēdiens, ko izmet, ir kā nozagts no nabagu galda” [29]. Katrā ziņā uzmanība jāpievērš arī iedzīvotāju blīvuma nevienmērībai gan katras valsts, gan pasaules mērogā, jo patēriņa pieaugums var novest pie sarežģītām reģionālajām situācijām, kad notiek mijiedarbība starp problēmām, kas saistītas ar vides piesārņošanu, transportu, atkritumu pārstrādi, resursu zudumu un dzīves līmeņa krišanos.

51. Netaisnība skar ne tikai atsevišķus cilvēkus, bet arī veselas valstis; tā mūs mudina pievērsties starptautisko attiecību ētikai. Pastāv īsts „ekoloģiskais parāds”, vispirms jau pasaules ziemeļu daļas parāds dienvidu daļai, kas saistīts ar ekoloģisko vidi ietekmējošu tirdzniecības nelīdzsvarotību un vēsturiski izveidojušos neproporcionāli augstu dabas resursu izmantošanas līmeni. Dažu izejvielu eksports industrializēto ziemeļu tirgum ir nodarījis kaitējumu šo izejvielu ieguves vietām, piemēram, dzīvsudraba piesārņojums zelta raktuvēs vai sēra dioksīda piesārņojums vara raktuvēs. Īpaši nepieciešami aprēķini par to, kā izmantot visas planētas ekoloģisko telpu, lai izvietotu gāzveida atkritumus, kuri ir krājušies divus gadsimtus un tagad jau ietekmē visas pasaules valstis. Sasīšana, ko izraisa dažu bagāto valstu pārmērīgais patēriņš, atsaucas uz pasaules nabadzīgākajiem rajoniem, īpaši Āfriku, kur temperatūras paaugstināšanās kopā ar sausumu ir postoši ietekmējusi lauksaimniecības kultūru ražību. Tāpat kaitējumu nodara cieta atkritumu un toksisko šķidrumu eksports uz jaunattīstības valstīm, kā arī to kompāniju radītais piesārņojums, kuras mazāk attīstītajās valstīs atļaujas to, ko nedrīkst darīt savās mājās, valstīs, no kurām ir to kapitāls: „Mēs konstatējam, ka šādi visbiežāk rīkojas starptautiskās kompānijas, kuras šeit dara to, kas tām nav atļauts attīstītajās valstīs jeb t. s. Pirmās pasaules valstīs. Parasti, pārtraucot darbību un aizejot, tās aiz sevis atstāj smagas cilvēciskās un ekoloģiskās sekas, piemēram, bezdarbu, pamestus ciematus, iztērētus dabas resursus, izcirstus mežus, vietējās lauksaimniecības un lopkopības panīkumu, karjerus, izpostītus pakalnus, piesārņotas upes un aizsāktus un bez līdzekļiem atstātus sociālos projektus.” [30]

52. Nabadzīgo valstu ārējais parāds ir kļuvis par instrumentu, ar kura palīdzību tās tiek kontrolētas, taču nekas tam līdzīgs nenotiek ar ekoloģisko parādu. Jaunattīstības valstis, kurās atrodas

vissvarīgākās biosfēras rezerves, uz savas tagadnes un nākotnes rēķina dažādos veidos turpina nodrošināt bagāto valstu attīstību. Nabadzīgo dienvidnieku zeme ir bagāta un maz piesārņota, taču to preču un resursu pieejamību, kas nepieciešami vitāli svarīgu vajadzību apmierināšanai, traucē strukturāli pretdabiska saimniecisko attiecību un īpašumtiesību sistēma. Attīstītajām valstīm ir jāpiedalās šā parāda atmaksāšanā, ievērojami samazinot neatjaunojamās enerģijas patēriņu un palīdzot nabadzīgajām valstīm īstenot ilgtspējīgas attīstības politiku un programmas.

Nabadzīgākiem reģioniem un valstīm ir mazāk iespēju ieviest jaunus modeļus vides ietekmes mazināšanai, jo tiem trūkst zināšanu vajadzīgo procedūru veikšanai un tie nespēj segt ar tām saistītās izmaksas. Tāpēc mums skaidri jāapzinās – ja runa ir par klimata izmaiņām, *atbildība ir diferencēta*. Kā norādījuši Amerikas Savienoto Valstu bīskapi, „diskusijās, kur bieži dominē spēcīgāko intereses, lielāka uzmanība jāpievērš nabadzīgo, nespēcīgo un neaizsargāto vajadzībām” [31]. Mums jāstiprina pārliecība, ka esam viena cilvēku saime. Nav tādu robežu, politisku vai sociālu barjeru, kas mums ļautu norobežoties, un tāpat galīgi nevietā ir vispārēja vienaldzība.

VI. NEPĀRLIECINOŠĀ REAKCIJA

53. Šādas situācijas liek māsai zemei līdz ar visiem pasaules pamestajiem vaimanāt, lūdzot, lai mainām kursu. Mēs nekad neesam tik ļoti darījuši pāri mūsu kopējām mājām un tās kropļojuši, kā tas noticis pēdējo divu gadsimtu gaitā. Mēs taču esam aicināti būt par Dieva Tēva instrumentiem, lai mūsu planēta būtu tāda, par kādu Viņš sapņoja, to radot, un lai tā atbilstu Viņa miera, skaistuma un pilnības plānam. Problēma ir tā, ka mums vēl nav kultūras, kas nepieciešama, lai atrisinātu šo krīzi, un ir jāizveido vadība, kas rādītu ceļus un censtos atbildēt uz šolaiku paaudžu vajadzībām, neaizmirstot nevienu un nenodarot kaitējumu nākamajām paaudzēm. Par absolūtu nepieciešamību kļūst tādas normatīvās sistēmas izveide, kas nospraustu nepārkāpjamas robežas un nodrošinātu ekosistēmu aizsardzību, pirms vēl jaunās varas struktūras, kuru pamatā ir tehnoloģijas un ekonomikas paradigma, būs pilnībā pārņēmušas ne tikai politiku, bet arī brīvību un taisnīgumu.

54. Jāpiebilst, ka starptautiskās politikas reakcija ir ļoti nepārliecinoša. Vides problēmām veltīto pasaules galotņu tikšanās neveiksmes nepārprotami liecina par to, ka mūsu politiķi ir atkarīgi no tehnoloģijām un naudas. Ir tik daudz dažādu īpašu interešu, un ekonomiskās intereses ļoti viegli gūst pārsvaru pār kopējo labumu un manipulē ar informāciju, lai tikai neciestu ar tām saistītie projekti. Šajā sakarībā *Aparesidas dokuments* pieprasa, lai „dabas resursu izmantošanā nedominētu to ekonomisko grupējumu intereses, kuri nesaprātīgi posta dzīvības avotus” [32]. Šī savienība starp ekonomiku un tehnoloģiju panāk to, ka tiek atmests viss, kas neatbilst tās attiecīgā brīža interesēm. Tāpēc varam cerēt tikai uz virspusīgām deklarācijām, sporādiskiem filantropijas pasākumiem un mēģinājumiem demonstrēt savas rūpes par vidi, kamēr patiesībā jebkuri sabiedrisko organizāciju nodomi panākt izmaiņas tiek uzskatīti tikai par romantisku sapņotāju

saceltu troksni vai šķēršļiem, kuri jāpārvar.

55. Soli pa solim dažas valstis var panākt ievērojamu progresu, izvēršot efektīvāku kontroli un nopietnāk cīnoties pret korupciju. Pieaug iedzīvotāju izpratne par ekoloģijas jautājumiem, taču ar to nepietiek, lai mainītu kaitīgos patēriņa ieradumus, jo patēriņš, šķiet, nevis mazinās, bet palielinās. Pavisam vienkāršs piemērs – gaisa kondicionētāju aizvien plašāka izmantošana un aizvien lielākas jaudas. Tirgus, cenšoties gūt ātru peļņu, nemiņīgi stimulē pieprasījumu. Ja kāds pasaules sabiedrību pavērotu no malas, tas būtu pārsteigts par šādu rīcību, kas brīžiem pat var šķist pašnāvnieciska.

56. Tajā pašā laikā ekonomiskās lielvaras turpina attaisnot pašreizējo pasaules sistēmu, kur priekšroka tiek dota spekulācijām un finansiālā labuma gūšanai, neņemot vērā kontekstu un ietekmi uz cilvēka cieņu un vidi. Te redzams tas, cik cieši vides stāvokļa pasliktināšanās ir saistīta ar cilvēcisko un ētisko degradāciju. Daudzi noliegs to, ka rīkojas amorāli, jo mūsu uzmanība tiek pastāvīgi novērsta un esam zaudējuši drosmi pamanīt to, cik ierobežota un galīga patiesībā ir mūsu pasaule. Tāpēc šodien „it viss, kas ir trausls, kā, piemēram, vide, paliek neaizsargāts, saskaroties ar dievinātā tirgus interesēm, – tirgus pilnībā diktē savus noteikumus” [33].

57. Paredzams, ka tad, kad resursi būs izsmelti, veidosies labvēlīgi apstākļi jauniem kariem, kas, protams, tiks pamatoti ar cēlām frāzēm. Karš vienmēr nodara lielu postu videi un kultūras bagātībām, taču bīstamība neizsakāmi palielinās, ja runa ir par kodolieročiem un bioloģiskajiem ieročiem. Jo, „kaut arī ir noslēgti starptautiski līgumi, kas aizliedz ķīmisko, bakterioloģisko un bioloģisko karu, laboratorijās turpinās pētījumi, lai radītu jaunus uzbrukuma ieročus, kas spēj izjaukt līdzsvaru dabā” [34]. Politikiem jāveltī lielāka uzmanība tam, lai paredzētu un novērstu cēloņus, kas var novest pie jauniem konfliktiem. Bet finansiālās intereses, kas saistītas ar varu, ir tās, kas visvairāk pretojas šādiem centieniem, un politikas plānošana bieži ir tuvredzīga. Kāpēc gan šodien cenšas saglabāt savu varu tie, kurus atcerēsies tikai tāpēc, ka tie nespēja iejaukties tad, kad tas bija steidzami un absolūti nepieciešams?

58. Dažās valstīs gūti arī pozitīvi rezultāti vides uzlabošanā – veikta daudzos gadu desmitos piesārņotu upju attīrīšana, dabisko mežu rekultivācija un, īstenojot vides atveseļošanu, atgūtas skaistas ainavas, tiek celtas estētiski augstvērtīgas jaunbūves, notiek nepiesārņojošas enerģijas ražošana, veikti sabiedriskā transporta uzlabojumi. Šie pasākumi neatrisina pasaules mēroga problēmas, bet apliecina to, ka cilvēks spēj darboties arī pozitīvi. Par spīti mūsu ierobežotībai, mūsos neizbēgami uzdīgs dāsnuma, solidaritātes un rūpēšanās asni, jo cilvēks ir radīts, lai mīlētu.

59. Vienlaikus pieņemas spēkā virspusīga un šķietama ekoloģija, kas veicina tādu kā miegainību un priecīgu bezatbildību. Kā tas bieži notiek dziļu krīžu laikā, kad nepieciešami drosmīgi lēmumi, mums ir kārdinājums domāt, ka notiekošais nav īsti skaidrs. Pavirši raugoties, lai gan saskatām dažas redzamas piesārņotības un degradācijas pazīmes, liekas, ka nemaz nav tik slikti un ka planēta vēl var labu laiku turpināt līdzšinējo kursu. Šāda izvairīga nostāja ļauj turpināt pašreizējo

dzīves, ražošanas un patēriņa stilu. Tas ir veids, kā cilvēki iemanījušies saglabāt savus netikumus, kas viņiem ir postoši, proti, viņi tos mēģina neredzēt, cenšas neatzīt, atliek svarīgu lēmumu pieņemšanu un izliekas, ka nekas jau nav noticis.

VII. VIEDOKĻU DAŽĀDĪBA

60. Mums jāatzīst, ka attiecībā uz situāciju un iespējamajiem risinājumiem pastāv dažādas pieejas un uzskati. Viena galējība ir tā, ka daži par katru cenu uztur mītu par progresu un apgalvo, ka ekoloģiskās problēmas līdz ar jaunu tehnoloģiju ieviešanu atrisināsies pašas no sevis un ka šajā ziņā nav nepieciešami nekādi ētiski apsvērumi vai dziļākas izmaiņas. Otra galējība ir uzskatīt, ka jebkāda cilvēka iejaukšanās var tikai apdraudēt pasaules ekosistēmu un tai kaitēt, tāpēc jāsamazina cilvēka klātbūtne uz zemes un jāaizliedz jebkāda iejaukšanās. Izvairoties no abām šīm galējībām, mums jāmeklē iespējamie nākotnes scenāriji, jo nav tikai viens problēmu risinājuma veids. Tātad ir iespēja izteikt visdažādākos priekšlikumus, par kuriem var diskutēt, meklējot visaptverošas atbildes.

61. Daudzos konkrētos jautājumos Baznīcai nav pamata teikt savu galavārdu, un tā saprot, ka tai ir jāieklausās un jāatbalsta godīgas zinātnieku diskusijas, respektējot viedokļu dažādību. Tomēr pietiek tikai godprātīgi uzlūkot realitāti, lai redzētu, ka mūsu kopējās mājas brūk. Cerība mūs mudina atzīt, ka izeja ir vienmēr un ka vienmēr vēl varam mainīt kursu, vienmēr varam kaut ko darīt, lai atrisinātu problēmas. Tomēr mēs varam saskatīt pazīmes, kas liecina par to, ka izmaiņu un degradācijas straujā tempa dēļ tuvojamiem lūzuma punktam. Uz to norāda gan liela mēroga dabas katastrofas, gan sociālās un pat finanšu krīzes – pasaules problēmas nevar analizēt un izskaidrot atrauti citu no citas. Ir reģioni, kuri jau tagad ir pakļauti augstam riskam, un, norobežojoties no kaut kādiem pastardienas pareģojumiem, ir pilnīgi skaidrs, ka pašreizējā pasaules sistēma saistībā ar daudziem aspektiem nav ilgtspējīga, jo esam pārstājuši domāt par cilvēces darbības mērķiem: „Ja tikai pārļaižam skatienu mūsu planētas reģioniem, uzreiz pamanām, ka cilvēce ir pievīlusi Dieva cerības.” [35]

2. nod. RADĪŠANAS EVANĢĒLIJS

62. Kāpēc gan šajā dokumentā, kas paredzēts visiem labas gribas cilvēkiem, būtu jāiekļauj ticības pārliecībai veltīta nodaļa? Apzinot, ka politikas un filozofijas jomā ir cilvēki, kas kategoriski noraida ideju par Radītāju vai arī uzskata to par novecojušu un tāpēc no visām tām bagātībām, kuras integrālai ekoloģijai un pilnīgai cilvēces attīstībai var piedāvāt reliģijas, atsakās kā no iracionālām.

Savukārt citi reliģijas uzskata par subkultūru, pret ko jāizturas ar iecietību. Tomēr starp zinātni un reliģiju, kaut arī tām raksturīga atšķirīga pieeja realitātei, var norisināties aktīvs un abpusēji auglīgs dialogs.

I. GAISMA, KO SNIEDZ TICĪBA

63. Ja ņemam vērā to, cik sarežģīta ir ekoloģiskā krīze un cik daudzveidīgi tās cēloņi, tad jāatzīst, ka tās risinājumus nevar rast, skaidrojot un pārveidojot realitāti vienā vienīgā veidā. Ir jāizmanto arī dažādu tautu kultūras bagātības, to māksla un poēzija, to iekšējā dzīve un garīgums. Ja mēs patiešām gribam attīstīt ekoloģiju, kas spētu labot mūsu nodarīto ļaunumu, tad nedrīkstam ignorēt nevienu zinātnes nozari un nevienu gudrības formu, tostarp arī reliģijas gudrību ar tai raksturīgo valodu. Turklāt katoliskā Baznīca ir atvērta dialogam ar filozofisko domu; tas paver iespēju dažāda veida attiecībām starp ticību un prātu. Attiecībā uz sociālajiem jautājumiem to redzam Baznīcas sociālās mācības attīstībā – tā aicināta bagātināties arvien vairāk, ņemot vērā jaunus izaicinājumus.

64. No otras puses, kaut arī šī enciklika ir atvērta dialogam ar visiem, lai kopā meklētu atbrīvošanas ceļus, vēlos jau sākumā parādīt, kā ticības pārliecība kristiešiem un daļēji arī citiem ticīgajiem sniedz nopietnu motivāciju rūpēm par dabu un visneaizsargātākajiem brāļiem un māsām. Ja jau tas vien, ka esam cilvēki, daudzus mudina rūpēties par vidi, kuras daļa esam, tad „kristieši īpaši apzinās, ka viņu uzdevumi radītajā pasaulē, viņu pienākumi pret dabu un Radītāju ir būtisks viņu ticības aspekts” [36]. Turklāt tas, ka mēs, ticīgie, labāk apzināties savus pienākumus ekoloģijas jomā, kas izriet no mūsu pārliecības, cilvēcei un pasaulei nāk tikai par labu.

II. BĪBELES VĒSTĪJUMU GUDRĪBA

65. Neatkārtojot šeit visu radīšanas teoloģiju, pajautāsim sev, ko nozīmīgie Bībeles vēstījumi mums atklāj par cilvēka saikni ar pasauli. Radīšanas grāmatā, pirmajā stāstījumā par radīšanas darbu, atklājas, ka Dievs bija iecerējis radīt cilvēci. Tajā teikts, ka pēc cilvēka radīšanas „Dievs redzēja visu, ko bija darījis, un, redzi, tas bija ļoti labi” (*Rad 1, 31*). Bībele māca, ka ikviens cilvēks ir radīts mīlestībai, veidots pēc Dieva attēla un līdzības (*sal. Rad 1, 26*). Tas liecina par neaptveramo cieņu, kas piemīt ikvienam cilvēkam, – „viņš nav tikai kaut kas, viņš ir persona. Cilvēks ir spējīgs pazīt sevi, piederēt pats sev un brīvi dāvāt sevi, kā arī nonākt vienotībā ar citām personām” [37]. Svētais Jānis Pāvils II atgādināja, ka īpašā mīlestība, ko Radītājs jūt pret ikvienu cilvēku, „viņu apveltī ar bezgalīgu cieņu” [38]. Tie, kas sevi veltījuši cilvēka cieņas aizstāvībai, kristīgajā ticībā var rast dziļāku pamatojumu šādai rīcībai. Cik brīnišķīgu drošību sniedz pārliecība, ka neviena cilvēka dzīve nepazūd bezcerīgā haosā, pasaulē, kurā valda tikai nejaušība vai cikli,

kas nebeidzami atkārtojas! Katram no mums Radītājs var teikt: „Pirms tevi radīju mātes miesās, es jau pazinu tevi.” (*Jer* 1, 5) Mēs esam iecerēti Dieva sirdī, un tāpēc „ikviens no mums ir Dieva domu auglis. Ikviens no mums ir gribēts, ikviens ir mīlēts, ikviens ir nepieciešams” [39].

66. Simboliskā un stāstījuma valodā izteiktie radīšanas apraksti, kas atrodami Radīšanas grāmatā, ietver dziļu mācību par cilvēka esamību un tās vēsturisko realitāti. Šie apraksti pauž to, ka cilvēka esamības pamatā ir trīs būtiskas attiecības, starp kurām ir cieša saikne, – attiecības ar Dievu, ar tuvāko un ar zemi. Saskaņā ar Bībelē vēstīto šīs trīs attiecības ir sarautas ne tikai ārēji, bet arī mūsos. Tās sarāvis grēks. Harmonija starp Radītāju, cilvēci un visu radīto ir sagrauta, jo esam centušies ieņemt Dieva vietu, atsakoties atzīt, ka esam ierobežotas radības. Tas ietekmējis arī mums uzticēto sūtību valdīt pār zemi (sal. *Rad* 1, 28), to sargāt un apstrādāt (sal. *Rad* 2, 15). Tādējādi sākotnēji harmoniskā saikne starp cilvēku un dabu ir pārvērtusies konfliktā (sal. *Rad* 3, 17–19). Tāpēc ir tik nozīmīgi harmoniju, kādā Asīzes Francisks dzīvoja ar visu radību, uztvert kā iespēju dziedināt šīs saiknes saraušanu. Svētais Bonaventūra rakstīja, ka svētais Francisks, īstenojot šo vispārējo un pilnīgo izlīgšanu ar katru radību, ir savā veidā atgriezies sākotnējās nevainības stāvoklī. [40] Šodien, kad esam tik tālu no šī parauga, grēks visā tā postošajā spēkā izpaužas karos, dažāda veida vardarbībā un ļaunprātībās, neaizsargātāko atstumšanā un uzbrukumos dabai.

67. Mēs neesam Dievs. Zeme bija jau pirms mums un tika mums dota. Tas mums ļauj atbildēt uz apsūdzību, kas tiek izvirzīta jūdu un kristiešu pieejai, – tiek apgalvots, ka saskaņā ar radīšanas aprakstu, kurā cilvēks aicināts „valdīt” pār zemi (sal. *Rad* 1, 28), tiekot veicināta nežēlīga dabas izmantošana, bet cilvēks attēlots kā varaskārs postītājs. Tā nav pareiza Bībeles interpretācija – Baznīca to tā neskaidro. Lai gan arī mēs, kristieši, dažreiz esam nepareizi interpretējuši Svētos Rakstus, šodien mums kategoriski jānoraida doma, ka tas, ka esam radīti pēc Dieva attēla un ka mums dota sūtība valdīt pār zemi, varētu būt par pamatu absolūtai kundzībai pār visām pārējām radībām. Bībeles teksti jālasa, ņemot vērā to kontekstu, ar pareizu hermeneitiku, un jāatceras, ka tie mūs aicina „sargāt un apstrādāt” pasaules dārzu (sal. *Rad* 2, 15). Ja „apstrādāt” nozīmē uzart un kopt, tad „sargāt” nozīmē aizstāvēt, aprūpēt, saglabāt, uzraudzīt. Tas netieši norāda uz saikni starp cilvēku un dabu – uz saikni, kurai raksturīga savstarpēja atbildība. Katra cilvēku kopība var ņemt no zemes labumiem to, kas nepieciešams, lai tā izdzīvotu, bet tās pienākums ir arī aizsargāt zemi un nodrošināt, ka tā nes augļus arī nākamajām paaudzēm. „Kungam pieder zeme” (*Ps* 24, 1), „zeme un viss, kas uz tās” (*At* 10, 14). Tāpēc Dievs noraida visas cilvēka pretenzijas uz absolūtu īpašumu: „Un zeme lai netiek pārdota uz visiem laikiem, jo šī zeme ir mana, svešinieki un piedzīvotāji jūs esat ar mani.” (*Lev* 25, 23)

68. Šī atbildība par Dieva zemi nozīmē to, ka cilvēki, kam dāvāts saprāts, ciena dabas likumus un trauslo līdzsvaru starp šīs pasaules radībām, jo „Viņš pavēlēja, un tie tika radīti. Viņš lika tiem pastāvēt uz mūžīgiem laikiem, deva tiem likumus, kas nezudīs” (*Ps* 148, 5b–6). Tāpēc Bībelē minētie likumi regulē attiecības ne tikai ar citiem cilvēkiem, bet arī ar citām dzīvajām būtnēm: „Ja tu redzi sava brāļa ēzeli vai vērsi, kas nokritis ceļā, neizliecies neredzam, bet palīdzi viņam tos

piecēlēt. Ja tev ceļā gadās putna ligzda, kokā vai uz zemes, kur ir cālēni vai olas, un māte sēž uz mazuļiem vai olām, tad neņem māti kopā ar mazuļiem.” (At 22, 4.6) Līdzīgi septītās dienas atpūta paredzēta ne tikai cilvēkiem, bet arī, „lai atpūšas tavs vērsis un ēzēlis” (Izc 23, 12). Tā mēs skaidri redzam, ka Bībele nepieļauj despotisku antropocentrismu, kas nerūpējas par citām radībām.

69. Mums ir tiesības izmantot lietas atbildīgi, bet esam aicināti atzīt, ka Dieva acīs arī pārējām dzīvajām būtnēm ir sava vērtība un tās „Viņu slavē un godina ar savu vienkāršo eksistenci” [41], un „Kungs priecājas par saviem darbiem” (Ps 104, 31). Cilvēks tieši savas īpašās cieņas un viņam dāvātā saprāta dēļ ir aicināts respektēt radību līdz ar tai raksturīgajām likumsakarībām, jo „gudrībā Kungs radīja zemi” (Sak 3, 19). Mūsdienās Baznīca vienkāršoti neapgalvo, ka citas radības ir pilnīgi pakārtotas cilvēka labumam, it kā tām nebūtu vērtības pašām par sevi un mēs varētu rīkoties ar tām pēc patikas. Vācijas bīskapi skaidroja, ka attiecībā uz citām radībām „varam teikt, ka *būt* ir svarīgāks nekā *būt noderīgām*” [42]. Katehismā ļoti tieši un spēcīgi kritizēta pārprasta antropocentriska pieeja: „Katra radība ir apveltīta ar savu īpašo labumu un pilnību. [...] Dažādās radības, kurām Dievs ir gribējis piešķirt viņu īpašo būtību, katra savā veidā atstaro kādu no Viņa bezgalīgās gudrības un labestības stariem. Tieši tādēļ cilvēkam saudzīgi jāapietas ar katru radību, cienot tai piemītošo labumu, lai tās bezjēdzīgi neizmantotu.” [43]

70. Stāstā par Kainu un Ābelu redzam, kā greizsirdība Kainu noved līdz vislielākās netaisnības izdarīšanai pret savu brāli. Tas savukārt izraisa to, ka tiek sarautas attiecības starp Kainu un Dievu, kā arī starp Kainu un zemi, no kuras viņš tika padzīts. Šo stāstu noslēdz dramatisks Dieva saruna ar Kainu. Dievs jautā: „Kur Ābels, tavs brālis?” Kains atbild, ka nezina, bet Dievs neatlaižas: „Ko tu izdarīji?! Tava brāļa asinis kliedz uz mani no zemes! Un tagad – lai tu nolādēts uz zemes.” (Rad 4, 9–11) Nolaidība pienākumos kopt un uzturēt pareizas attiecības ar tuvāko, par kuru man jā rūpējas un kurš man jā sargā, izposta manas attiecības pašam ar sevi, ar citiem, ar Dievu un zemi. Ja visas šīs attiecības ir atstātas novārtā, ja uz zemes vairs nav taisnības, tad, kā to uzsver Bībele, briesmās ir visa dzīvība. To mums māca arī stāsts par Noasu, kad Dievs draud iznīcināt cilvēci, jo tā nemitīgi atsakās dzīvot saskaņā ar taisnīguma un miera prasībām: „Visai miesai pienācis gals manā priekšā, jo viņu dēļ zeme tapusi pilna varasdarbu.” (Rad 6, 13) Jau šajos tik senajos, dziļa simbolisma pilnajos stāstos saskatāma šodien aktuālā pārlicība, ka viss ir savstarpēji saistīts un ka patiesas rūpes par mūsu dzīvi un attiecībām ar dabu nav atdalāmas no brālīguma, taisnīguma un uzticības pret citiem.

71. Kaut arī „pieauga cilvēka ļaunums uz zemes” (Rad 6, 5) un Dievs „nožēloja, ka uz zemes taisnīgais cilvēks” (Rad 6, 6), Viņš tomēr nolēma pavērt pestīšanas ceļu ar Noasa starpniecību – Noass joprojām bija godīgs un taisnīgs. Tā Dievs cilvēcei deva jauna sākuma iespēju. Pietiek ar vienu labu cilvēku, lai atgūtu cerību! Bībeles tradīcija skaidri parāda, ka šī atjaunotne prasa no jauna atklāt un cienīt ritmus, kurus dabā ierakstījusi Radītāja roka. To redzam, piemēram, *sabata* likumā. Septītajā dienā Dievs atpūtās no visiem saviem darbiem. Dievs Izraēlim pavēlēja svinēt katru septīto dienu kā atpūtas dienu, kā *sabatu* (sal. Rad 2, 2–3; Izc 16, 23; 20, 10). No otras puses, Izraēlim un tā zemei katrs septītais gads tika iedibināts kā sabata gads (sal. Lev 25, 1–4),

kura laikā zemei tika dota pilnīga atpūta, kad netika sēts, bet tikai novākts tik, cik nepieciešams pašu izdzīvošanai un viesmīlības parādīšanai (sal. *Lev 25, 4–6*). Bet, kad pagājušas septiņas gadu nedēļas, t. i., četrdesmit deviņi gadi, jāsvin jubileja, vispārējās piedošanas gads, kad visiem tiek pasludināta brīvīšana (sal. *Lev 25, 10*). Šāda likuma mērķis bija nodrošināt līdzsvaru un vienlīdzību cilvēka attiecībās ar citiem cilvēkiem un zemi, kurā cilvēks dzīvoja un kuru apstrādāja. Vienlaikus tas nozīmēja atzīt, ka šī dāvana – zeme ar tās augļiem – pieder visiem. Tiem, kas kopa un sargāja zemi, bija jādalās tās augļos, īpaši jau ar trūkcietējiem, atraidnēm, bāreņiem un svešiniekiem: „Kad jūs novācat savā zemē ražu, laukmalu atstāji nenovāktu. Nokritušās vārpas tu nelasi! Savu vīnadārzu nenovāc pavisam un kritušās vīnogas savā vīnadārzā neuzlasi, atstāj tās nabagam vai svešiniekam.” (*Lev 19, 9–10*)

72. Psalmos cilvēks bieži aicināts slavēt Dievu Radītāju, kas „virs ūdeņiem .. izplēta zemi, jo Viņa žēlsirdība pastāv mūžam” (*Ps 136, 6*). Taču tajos arī citas radības aicinātas slavēt Dievu: „Slavējiet Viņu, saule un mēness, slavējiet Viņu, visas mirdzošās zvaigznes, slavējiet Viņu, debesu debesis un ūdeņi, kas ir pār debesīm! Lai visi slavē Kunga vārdu, jo Viņš pavēlēja, un tie tika radīti.” (*Ps 148, 3–5*) Mēs ne tikai pastāvam, pateicoties Dieva varenībai, – mēs dzīvojam Viņa priekšā un ar Viņu. Tāpēc mēs Viņu pielūdzam.

73. Praviēšu raksti mūs aicina grūtos brīžos atgūt spēkus, kontemplējot visvareno Dievu, kas radījis Visumu. Taču Dieva bezgalīgās varenības dēļ mums nav jābēg no Viņa tēvišķā maiguma, jo Viņā apvienojas mīļums un spēks. Patiesībā ikviens veselīgs garīgums nozīmē vienlaikus pieņemt dievišķo mīlestību un pašātvībā pielūgt Kungu Viņa bezgalīgās varenības dēļ. Bībelē Dievs, kas atbrīvo un pestī, ir tas pats Dievs, kas radīja Visumu, un abi šie dievišķās darbības veidi ir cieši un nedalāmi saistīti: „Ak, Kungs Dievs! Redzi, ar savu lielo spēku un ar savu izstiepto elkoni Tu radīji debesis un zemi, nekas Tev nav neiespējams! [...] Ar zīmēm un brīnumiem [...] Tu izvedi savu tautu no Ēģiptes zemes.” (*Jer 32, 17.21*) „Mūžīgs Dievs ir Kungs, kas radījis zemes malas, Viņš nepagurs un nepiekusīs, neizdibināma ir Viņa saprašana! Viņš nogurušam dod spēku un spēcina to, kam nav stipruma.” (*Is 40, 28b–29*)

74. Bābeles gūsta pieredze izraisīja garīgo krīzi, kas noveda pie padziļinātas ticības Dievam, uzsverot Viņa radošo visvarenību, lai tā iedrošinātu tautu atgūt cerību šajā nelaimīgajā situācijā. Pēc gadu simtiem, citā pārbaudījumā un vajāšanu laikā, kad Romas impērija centās uzspiest savu absolūto kundzību, ticīgie atkal rada mierinājumu un cerību, nostiprinot savu pašātvību uz visvareno Dievu, un viņi dziedāja: „Lieli un apbrīnojami ir Tavi darbi, Kungs Dievs, Visuvaldītāj; taisni un patiesi ir Tavi ceļi.” (*Atkl 15, 3*) Ja Viņš varēja no nekā radīt Visumu, Viņš var arī iejaukties šajā pasaulē un uzvarēt jebkādu ļaunumu. Netaisnība nav neuzvarama.

75. Mums nav pieņemams garīgums, kas aizmirst par Dievu kā par visvareno Radītāju. Tā mēs beigu beigās sāktu pielūgt pasaulīgos spēkus vai Dieva vietā likt paši sevi, nonākot tik tālu, ka atļautos mīdīt kājām Viņa radīto, neatzīstot nekādas robežas. Labākais veids, kā cilvēkam ierādīt viņa īsto vietu un darīt galu cilvēka pretenzijām būt absolūtam zemes valdniekam, ir no jauna

atgādināt par Tēvu, pasaules Radītāju un vienīgo Kungu, jo citādi cilvēks vienmēr centīsies uzspiest realitātei savus likumus un intereses.

III. VISUMA NOSLĒPUMS

76. Jūdu un kristiešu tradīcijā ar vārdu „radīšana” saprot ko vairāk nekā tikai dabu, jo tas attiecas uz Dieva mīlestības plānu, kurā ikvienai radībai ir sava vērtība un nozīme. Daba bieži tiek uztverta kā sistēma, kuru var analizēt, izprast un vadīt, bet radīšanu var saprast tikai kā dāvanu, ko sniedz mūsu visu Tēva izstieptā roka, kā realitāti, ko apgaismo mīlestība, kas mūs pulcē uz vispārēju kopību.

77. „Ar Kunga vārdu ir saistītas debesis.” (*Ps* 33, 6) Tādējādi tiek norādīts, ka pasaule radusies lēmuma rezultātā, nevis no haosa vai nejauši, un tas šo pasauli dara vēl cildenāku. Tā bija brīva izvēle, kas izteikta radošā vārdā. Visums neradās patvaļīgas visvarenības, spēka demonstrēšanas vai pašapliecināšanās vēlmēs dēļ. Radīšana ir saistīta ar mīlestību. Dieva mīlestība ir visa radītā pamatu pamats: „Tu mīli visu, kas vien ir; nekas no radītā Tev nerieb, – ja Tev kas būtu bijis nīstams, Tu nebūtu to radījis.” (*Gudr* 11, 24)

Tādējādi pret ikvienu radību Tēvs izturas ar maigumu, ikvienai no tām Viņš pasaulē ir ierādījis vietu. Viņš mīl pat visnenozīmīgākās būtnes ātri gaistošo dzīvi, un arī dažos tās pastāvēšanas mirkļos tā ir Tēva maiguma ieskauda. Svētais Bazilijs Lielais teica, ka Radītājs ir „labestība, kurai nav mēra” [44], bet Dante Aligjēri runāja par mīlestību, „caur kuru griežas saule, mēness, zvaigznes” [45]. Tāpēc radītais var aizvest pie „Dieva mīlestības pilnās žēlsirdības” [46].

78. Tajā pašā laikā jūdu un kristiešu doma dabu demitoloģizē. Kaut arī dabas krāšņumu un neaptveramību turpina apbrīnot, tā vairs netiek dievišķota. Tādējādi vēl vairāk tiek uzsvērta mūsu, cilvēku, atbildība par to. Atgriešanās pie dabas nevar notikt uz cilvēku brīvības un atbildības rēķina, jo cilvēkiem kā pasaules daļai ir jāizkopj savas spējas sargāt dabu un attīstīt tās potenciālu. Ja atzīstam dabas vērtību un trauslumu un vienlaikus arī spējas, ko Radītājs mums dāvājis, varam beidzot atmest moderno mītu par neierobežotu materiālo progresu. Trauslā pasaule, ko Dievs uzticējis cilvēka rūpēm, pārbauda mūsu prāta spējas – spēju saprast, kā mums jāvirza, jāpilnveido un jāierobežo mūsu vara.

79. Visumā, kas veidots no atvērtām, savstarpēji saistītām sistēmām, varam saskatīt neskaitāmas dažādu attiecību un līdzdalības formas. Tas ļauj secināt, ka viss šis kopums ir atvērts Dieva transcendencei, kurā tas attīstās. Ticība mums sniedz iespēju interpretēt notiekošā jēgu un noslēpumaino skaistumu. Cilvēka brīvība var sniegt saprātīgu ieguldījumu pozitīvā attīstībā, bet tā var arī ienest jaunu ļaunumu, jaunus iemeslus ciešanām un īstu regresu. Tā veidojas aizraujoša un dramatiskā cilvēces vēsture, kuras gaitā var uzplaukt brīvība, izaugsme, pestīšana un mīlestība,

bet tā var ritēt arī pagrimuma un savstarpējas iznīcināšanas virzienā. Tāpēc Baznīca savā darbībā ne tikai cenšas atgādināt par pienākumu rūpēties par dabu, bet tajā pašā laikā tai „cilvēks jāsargā no pašiznīcināšanās” [47].

80. Taču Dievs, kas vēlas darboties kopā ar mums un rēķinās ar mūsu līdzdalību, spēj vērst par labu arī ļauno, ko darām, jo „Svētajam Garam piemīt dievišķajam prātam raksturīga bezgalīga izdoma, kas prot paredzēt un atšķetināt cilvēcisko lietu vissarežģītākos un neizdibināmākos samezģojumus” [48]. Dievs ir kaut kādā ziņā vēlējies ierobežot pats sevi, radot pasauli, kurai nepieciešama attīstība, pasauli, kurā daudz kas, ko mēs uztveram kā ļaunumu, briesmas vai ciešanu avotu, patiesībā ir daļa no dzemdību sāpēm, kas mūs mudina sadarboties ar Radītāju. [49] Viņš ir klātesošs ikvienas būtnes dziļumos, bet neierobežo savas radības neatkarību, kas likumsakarīgi noved pie laicīgo lietu neatkarības. [50] Viņa dievišķā klātbūtne, kas nodrošina ikvienas radības eksistenci un attīstību, „ir radīšanas darba turpinājums” [51]. Dieva Gars Visumu ir piepildījis ar iespējām, tāpēc pašos lietu dziļumos arvien var rasties kas jauns: „Daba nav nekas cits kā sava veida māksla, proti, Dieva māksla, kura ierakstīta lietās un saistībā ar kuru šīs lietas pašas virzās uz noteiktu mērķi. Tas ir tā, it kā kuģu būvētājs varētu likt kokiem pašiem pieņemt kuģa formu.” [52]

81. Cilvēciskām būtnēm, pat ja pieļaujam evolūcijas procesus, piemīt unikalitāte, ko nevar pilnībā izskaidrot ar citu atvērtu sistēmu evolūciju. Ikvienam no mums ir sava identitāte, un ikviens no mums spēj būt dialogā ar citiem un arī Dievu. Mūs spēja domāt, argumentēt, izgudrošanas spēja, spēja skaidrot realitāti, māksliniecisks radošums un citas spējas liecina par unikalitāti, kas pārsniedz fizikas un bioloģijas jomu. Šīs būtnes – cilvēka – parādīšanās materiālajā visumā ir kaut kas pilnīgi jauns, un tās priekšnoteikums ir tieša Dieva iejaukšanās, īpašs aicinājums uz dzīvi un viena „Tu” attiecībām ar otru „tu”. Pamatojoties uz Bībeles tekstiem, cilvēku uzskatām par subjektu, kuru nekad nedrīkst pazemināt par objektu.

82. Taču maldīgi būtu arī pārējās dzīvās būtnes uzskatīt tikai par objektiem, kas pakļauti patvaļīgi cilvēka varai. Ja dabu uztver tikai kā labumu gūšanas avotu, sabiedrībai tiek nodarīts kaitējums. Uzskati, kas attaisno stiprākā visatļautību, ir noveduši pie neaptveramas nevienlīdzības, netaisnības un vardarbības attiecībā pret cilvēces vairākumu, jo resursi kļūst par īpašumu tam, kas pirmais atnācis vai arī ir stiprākais, – uzvarētājs pievāc visu. Jēzus piedāvātie harmonijas, taisnīguma, brālības un miera ideāli ir pilnīgā pretstatā šādam modelim. To Viņš skaidri norādījis, runājot par tā laika varenajiem: „Jūs zināt, ka valdnieki tautas apspiež un viņu varenie ir varmācīgi pret tām. Bet tā lai nav starp jums. Kas no jums grib būt liels, tas lai ir jūsu kalps.” (Mt 20, 25–26)

83. Visuma galīgais mērķis ir Dieva pilnība, ko jau ir sasniedzis augšāmceltais Kristus, vispārējā brieduma pamats. [53] Tā mēs pievienojam vēl vienu argumentu, lai noraidītu jebkādu despotisku un bezatbildīgu cilvēka valdīšanu pār citām radībām. Citu radību galamērķis neesam mēs. Patiesībā tās visas kopā ar mums un ar mūsu starpniecību virzās uz kopēju mērķi – Dievu – tajā transcendentajā pilnībā, kur augšāmceltais Kristus visu apņēma un apgaismo, jo cilvēks, kas

apveltīts ar saprātu un mīlestību un ko pievelk Kristus pilnība, ir aicināts tuvināt visas radības to Radītājam.

IV. IKVIENAS RADĪBAS VĒSTS VISA RADĪTĀ HARMONIJĀ

84. Kad pastāvam uz to, ka cilvēks ir Dieva attēls, nedrīkstam aizmirst, ka ikvienai radībai ir savs uzdevums un neviena no tām nav lieka. Viss materiālais visums pauž Dieva mīlestību, Viņa bezgalīgo maigumu pret mums. Zeme, ūdeņi, kalni – tie visi ir Dieva glāsti. Mūsu draudzība ar Dievu vienmēr veidojas un attīstās konkrētās vietās, kuras mums ir personiski nozīmīgas. Ikviens no mums glabā atmiņā šīs tik mīļās vietas. Tam, kas uzaudzis kalnos, bērņībā dzēris no tuvējā avota vai spēlējis blakusesošajā pagalmā, atgriešanās šajās vietās dod iespēju atgūt savu patieso identitāti.

85. Dievs ir uzrakstījis nenovērtējamu grāmatu, „kuras burti ir neskaitāmās radības, kas sastopamas Visumā” [54]. Kanādas bīskapi ir ļoti pareizi norādījuši, ka neviena radība nav ārpus šīs Dieva izpausmes: „No visplašākās panorāmas līdz pat sīkākajai dzīvajai būtnei daba ir neizsīkstošs apbrīnas un trīsu avots. Tā ir arī nemitīga dievišķā atklāsme.” [55] Savukārt Japānas bīskapi teikuši kaut ko patiesi saviļņojošu: „Sajust to, kā ikviena radība dzied savas eksistences himnu, nozīmē līksmi dzīvot Dieva mīlestībā un cerībā.” [56] Šī radītās pasaules kontemplācija mums sniedz iespēju ikvienā lietā atklāt kādu mācību, ko Dievs mums vēlas sniegt, jo „ticīgajam kontemplēt radīto pasauli nozīmē arī sadzirdēt vēsti, ieklausīties noslēpumainā un klusā balsī” [57]. Varam teikt, ka „līdztekus Atklāsmei šā vārda patiesajā nozīmē, ko atrodam Svētajos Rakstos, dievišķais mums atklājas arī saules spožumā un nakts tumsā” [58]. Pievēršot uzmanību šādām izpausmēm, cilvēks mācās iepazīt sevi saistībā ar citām radībām: „Es izsaku sevi, izsakot pasauli; es pētu savu sakralitāti, cenšoties atšifrēt pasaules sakralitāti.” [59]

86. Visums kā tāds ar tā daudzveidīgajām attiecībām dara redzamas neizsmeļamās Dieva bagātības. Svētais Akvīnas Toms gudri norādīja, ka daudzveidību un dažādību ir „iecerējis pirmais Radītājs”, kurš gribēja, lai „to, kā vienai lietai pietrūkst, lai tā varētu atspoguļot dievišķo labestību, kompensētu citas lietas” [60], jo „viena pati radība nevar pienācīgi atspoguļot” Radītāja labestību [61]. Tāpēc mums lietu dažādība jācenšas aptvert to daudzveidīgajās savstarpējās attiecībās. [62] To, cik ikviena radība ir svarīga un nozīmīga, mēs varam labāk saprast, ja to uzlūkojam saistībā ar visu Dieva ieceri. Kā māca „Katoliskās Baznīcas katehisms”: „Radību savstarpējā atkarība ir Dieva gribēta. Saule un mēness, ciedrs un sīks ziediņš, ērglis un zvirbulis – šī aina, kurā ir neskaitāmi daudz dažādību un nevienlīdzību, nozīmē to, ka neviena no radībām nav pašpietiekama. Tās var pastāvēt tikai savstarpējā atkarībā cita no citas, citai citu papildinot un savstarpēji kalpojot.” [63]

87. Kad apzināties Dieva atspulgu visā, kas pastāv, sirdī mostas vēlme pielūgt un slavēt Kungu par visām Viņa radībām un kopā ar tām, kā tas izteikts brīnišķīgajā svētā Asīzes Franciska himnā:

„Esi slavēts, mans Kungs,
 ar visām savām radībām,
 īpaši māsu sauli,
 ar kuru Tu mums dod dienu un gaismu
 un kura ir tik skaista un mirdzoša,
 ka atgādina, Visaugstais, par Tavu majestāti.
 Esi slavēts, mans Kungs,
 par brāli mēnesi un zvaigznēm,
 kuras Tu esi izveidojis debesīs tik skaidras, spožas un skaistas.
 Esi slavēts, mans Kungs, par brāli vēju,
 par gaisu, par mākoņiem, par skaidru un visādu laiku,
 ar ko Tu uzturi visas savas radības.
 Esi slavēts, mans Kungs, par brāli ūdeni,
 kas ir tik derīgs un pazemīgs, tik dārgs un šķīsts.
 Esi slavēts, mans Kungs, par māsu uguni,
 ar kuru Tu izgaismo nakti,
 un tā ir tik skaista un rotaļīga, spēcīga un stipra.” [64]

88. Brazīlijas bīskapi ir uzsvēruši, ka visa daba ne tikai liecina par Dievu, bet ir vieta, kur Viņš ir klātesošs. Katrā radībā mīt Viņa dzīvinošais Gars, kas mūs aicina uz attiecībām ar Viņu. [65] Šīs klātbūtnes apzināšanās mūs mudina pilnveidot savus „ekoloģiskos tikumus” [66]. Bet, to sakot, neaizmirsīsim, ka starp dabu un Radītāju ir bezgalīgs atstatums un ka šīs pasaules lietām nepiemīt Dieva pilnība. Citādi, nepareizi vērtējot radību īsto un patieso vietu, mēs tām savā ziņā darītu pāri, jo varētu sākt nepamatoti prasīt no tām to, ko tās savā niecīgumā nemaz nespēj dot.

V. VISPĀRĒJĀ KOPĪBA

89. Šīs pasaules radības nevaram uzskatīt par lietām, kam nav īpašnieka: „Viss ir Tavs, Kungs, kas dzīvību mīli.” (*Gudr* 11, 26) Tas rada pārliecību, ka mēs, Visuma būtnes, kas esam viena Tēva radītas, esam neredzamām saitēm saistītas un veidojam vienu vispārēju saimi, cēlu kopību, kas rosina mūsos svētu, mīlestības pilnu un pazemīgu cieņu. Vēlos atgādināt, ka „Dievs mūs ir tik cieši saistījis ar apkārtējo pasauli, ka zemes pārtuksnešošanas izjūtām gluži kā slimību, kas attiecas uz katru, un sugu izzušanu – kā sakropļojumu” [67].

90. Tas nebūt nenozīmē pielīdzināt visas dzīvās būtnes un atņemt cilvēkam tā īpašo vērtību, kas vienlaikus viņam uzliek milzīgu atbildību. Tas nenozīmē arī zemes dievišķošanu, kas atceltu mūsu aicinājumu sadarboties ar to un to aizstāvēt tās trauslumā. Šādas pieejas beigtos ar to, ka rastos jauna nelīdzsvarotība, kas mūs atrautu no realitātes un tās izaicinājumiem. [68] Brīžiem vērojama apsēstība noliegt jebkādu cilvēka pārkumu, un tiek izvērsta cīņa, aizstāvot citas sugas, bet

atstājot novārtā cieņu, kas piemīt ikvienam cilvēkam. Protams, mums jā rūpējas par to, lai mēs pret citām dzīvajām būtnēm neizturētos bezatbildīgi, taču īpaši mums jāuztraucas par drausmīgo nevienlīdzību, kas pastāv starp mums, jo mēs turpinām paciest to, ka daži uzskata – viņi ir cienījamāki par citiem. Mēs nepamanām, ka vieni ir iestiguši degradējošā nabadzībā bez reālām iespējām no tās izkļūt, bet citi galīgi nezina, ko iesākt ar savām bagātībām, uzpūtīgi plātās ar savu iedomāto pārākumu un atstāj aiz sevis tik daudz atkritumu, ka planēta aizietu bojā, ja visi rīkotos tāpat. Mēs praktiski turpinām pieļaut to, ka daži jūtas īstāki cilvēki par citiem, it kā piedzimstot būtu ieguvuši lielākas tiesības.

91. Dziļas kopības izjūta ar citām dabas būtnēm nevar būt patiesa, ja tajā pašā laikā sirdī nav labvēlības un līdzjūtības pret cilvēkiem, nav rūpju par viņiem. Ir acīmredzama pretruna, ja kāds cīnās pret tirdzniecību ar apdraudēto sugu dzīvniekiem, bet paliek pilnīgi vienaldzīgs pret cilvēku tirdzniecību, ignorē nabadzīgos vai ir gatavs iznīcināt cilvēcisku būtni, kas nav tam vēlama. Šāda nostāja draud laupīt jēgu pašai cīņai par apkārtējo vidi. Tā nav nejaušība, ka svētais Francisks savā himnā, kurā slavē Dievu par visām radībām, ir pievienojis vārdus: „Esi slavēts, mans Kungs, par tiem, kas piedod Tavas mīlestības dēļ.” Viss ir savstarpēji saistīts. Tāpēc rūpēm par vidi jābūt vienotām ar patiesu mīlestību pret cilvēciskām būtnēm un pastāvīgu iesaistīšanos sabiedrības problēmu risināšanā.

92. No otras puses, ja sirds ir patiesi atvērta vispārējai kopībai, tad no šīs brālības nav izstumts nekas un neviens. Tāpēc mūsu vienaldzība vai nežēlība pret šīs pasaules radībām agri vai vēlu ietekmēs arī mūsu izturēšanos pret citiem cilvēkiem. Sirds ir tikai viena, un tas pats posts, kas vedina uz cietsirdību pret dzīvniekiem, nekavējoties parādīsies arī attiecībās ar citiem cilvēkiem. Jebkura nežēlība pret kādu radību „ir pretrunā cilvēka cieņai” [69]. Mēs nevaram uzskatīt, ka mūsu mīlestība ir patiesa, ja ignorējam kādu realitātes aspektu: „Miers, taisnīgums un radītās pasaules saglabāšana ir trīs cieši saistīti jautājumi, kurus nevar nodalīt citu no cita un aplūkot atsevišķi, neriskējot no jauna nonākt redukcionismā.” [70] Viss ir savstarpēji saistīts, un mēs, visi cilvēki, kā brāļi un māsas esam kopā brīnišķīgā svētceļojumā, mūs vieno Dieva mīlestība pret katru no Viņa radībām, tā sirsnībā mūs vieno arī ar mūsu sauli, brāļi mēnesi, mūsu upi un māti zemi.

VI. LABUMU KOPĒJAIS GALAMĒRĶIS

93. Šodien ticīgie un neticīgie ir vienisprātis, ka zeme būtībā ir kopējs mantojums un tās augļi domāti visiem. Ticīgajiem tas ir jautājums par uzticību Radītājam, jo Dievs pasauli ir radījis visiem. Tāpēc jebkurai ekoloģiskajai pieejai jāietver arī sociālā perspektīva, kas ņem vērā visdiskriminētāko cilvēku pamattiesības. Princips, ka privātīpašums ir pakārtots vispārējam labumu galamērķim, un attiecīgi ikviena cilvēka tiesības uz šo labumu lietošanu ir sociālās nostājas „zelta likums” un „jebkura ētiski sociāla iekārtojuma galvenais princips” [71]. Kristīgā tradīcija nekad nav uzskatījusi tiesības uz privātīpašumu par absolūtām un neizskaramām, bet vienmēr uzsvērusi

jebkuras privātīpašuma formas sociālo funkciju. Svētais Jānis Pāvils II nepārprotami atgādināja šo doktrīnu, sakot, ka „Dievs ir devis Zemi visam cilvēku dzimumam, lai tas uzturētu visus savus locekļus, *neatstumjot un neizceļot nevienu*” [72]. Tie ir nozīmīgi un spēcīgi vārdi. Viņš arī norādīja, ka „nebūtu cilvēka cienīgs tāds attīstības modelis, kas nerespektētu un neveicinātu cilvēka tiesības – personiskās un sociālās, ekonomiskās un politiskās, tostarp arī nāciju un tautu tiesības” [73]. Viņš pārliecinoši izskaidroja, ka „Baznīca, protams, aizstāv likumīgas tiesības uz privātīpašumu, tomēr tikpat skaidri māca, ka jebkuru privātīpašumu apgrūtina sociālā hipotēka, lai visi labumi kalpotu vispārējam mērķim, ko tiem noteicis Dievs” [74]. Tāpēc – viņš uzsvēra – „tas nav saskaņā ar Dieva plānu, ja šī dāvana tiek izmantota tā, ka no tās labumu gūst tikai nedaudzi” [75]. Tas liek nopietni apšaubīt vienas cilvēces daļas netaisnīgo pieeju. [76]

94. Bagātajam un nabadzīgajam piemīt vienāda cieņa, jo „abus divus radījis Kungs” (*Sak* 22, 2), „ikviens – gan liels, gan mazs – ir Viņa roku darbs” (*Gudr* 6, 7) un „Viņš liek saulei uzlēkt pār ļauniem un labiem” (*Mt* 5, 45). Tam ir praktiskas sekas, kā, piemēram, tās, uz kurām norādīja Paragvajas bīskapi: „Katram zemniekam ir dabiskas tiesības uz saprātīga lieluma zemes īpašumu, kur tas var uzcelt savu māju, strādāt, lai uzturētu ģimeni, un justies droši. Šīs tiesības jāgarantē tā, lai to izmantošana būtu reāla, nevis iluzora. Tas nozīmē, ka zemnieks jānodrošina ne tikai ar īpašuma tiesībām, bet arī līdzekļiem tehnisko prasmju apgūšanai, aizdevumiem, apdrošināšanu un tirgus pieejamību.” [77]

95. Dabiskā vide ir kopējs labums, visas cilvēces īpašums, un par to atbild visi. Ja kādam pieder daļa no tās, tad tikai tāpēc, lai pārvaldītu to par labu visiem. Ja mēs tā nerīkojamies, tad uz mūsu sirdsapziņas ir tas, ka liedzam citiem eksistences iespēju. Tāpēc Jaunzēlandes bīskapi jautā, ko īsti nozīmē bauslis „nenogalini”, ja „divdesmit procenti no pasaules iedzīvotājiem patērē resursus tādos apmēros, ka tādējādi nolaupa to, kas nepieciešams nabadzīgajām nācijām un nākamajām paaudzēm, lai izdzīvotu” [78].

VII. JĒZUS SKATIENS

96. Jēzus dara par savu Bībeles ticību Dievam Radītājam un uzsver pamatpatiesību: Dievs ir Tēvs (sal. *Mt* 11, 25). Runājot ar saviem mācekļiem, Jēzus tos aicina iepazīt Dieva tēvišķo attieksmi pret visām radībām. Ar aizkustinošu maigumu Viņš tiem atgādina, ka Dieva acīs ikviena no tām ir nozīmīga: „Vai piecus zvirbuļus nepārdod par diviem grašiem? Un neviens no tiem nav aizmirst Dieva priekšā.” (*Lk* 12, 6) „Pavērojiet putnus debesīs – ne tie sēj, ne plauj, ne savāc ražu šķūņos; jūs Debesu Tēvs tos baro.” (*Mt* 6, 26)

97. Kungs varēja aicināt citus pievērst uzmanību skaistumam, kas sastopams pasaulē, jo Viņš pats bija nemitīgā saskarē ar dabu un vēltīja tai maiguma un apbrīnas pilnu attieksmi. Apstaigājot katru savas zemes stūrīti, Viņš apstājās, lai kontemplētu Tēva radītās pasaules skaistumu, un

aicināja mācekļus saskatīt lietās ietvertu dievišķo vēsti: „Paceliet savas acis un skatiet druvas, kas jau ir baltas pļaujai.” (*Jņ 4, 35*) „Debesu valstība ir līdzīga sinepju graudiņam, ko kāds cilvēks iesēj savā laukā. Tā gan ir pati mazākā no sēklām, bet, kad izaug, ir lielāka par citiem stādiem un kļūst par koku.” (*Mt 13, 31–32*)

98. Jēzus dzīvoja pilnīgā saskaņā ar radību, un citi bija pārsteigti: „Kas Viņš ir, ka vēji un jūra Viņam paklausa?” (*Mt 8, 27*) Viņš neizskatījās pēc askēta, kas ir atrauts no pasaules, ne arī pēc tāda, kas ienīst lietas, kuras dzīvē sagādā prieku. Par sevi Viņš teica: „Nāca Cilvēka Dēls, Viņš ēd un dzer, un tie saka: redzi, izēdājs un vīna dzērājs!” (*Mt 11, 19*) Viņam nebija nekā kopīga ar filozofijām, kas nicina miesu, matēriju un šīs pasaules lietas. Tomēr šāds neveselīgs duālisms vēstures gaitā ir nopietni iespaidojis atsevišķus kristīgos domātājus un izkropļojis Evaņģēlija uztveri. Jēzus strādāja fiziski, Viņš ikdienā saskārās ar Dieva radīto matēriju, lai, liekot lietā savas amatnieka prasmes, piešķirtu tai jaunas formas. Jā, tas ir pārsteidzoši, bet lielākā Viņa dzīves daļa bija veltīta šim vienkāršajam darbam, kas citos nebūt neizraisīja apbrīnu: „Vai Viņš nav namdaris, Marijas dēls?” (*Mk 6, 3*) Tā Jēzus svētdarīja darbu un piešķīra tam īpašu vērtību mūsu izaugsmē. Svētais Jānis Pāvils II mācīja, ka, „uzņemoties darba grūtības vienotībā ar mūsu dēļ krustā sisto Kristu, cilvēks savā ziņā ir Dieva Dēla līdzstrādnieks cilvēces pestīšanā” [79].

99. Saskaņā ar kristīgo realitātes izpratni visas radības liktenis ir saistīts ar Kristus noslēpumu, kas ir klātesošs jau no pirmsākumiem: „Viss caur Viņu un Viņa dēļ ir radīts.” (*Kol 1, 16*) [80] Jāņa evaņģēlija prologs (*Jņ 1, 1–18*) Kristus radošo darbu atklāj kā dievišķo Vārdu (*Logos*). Bet tad šis prologs pārsteidz ar apgalvojumu, ka Vārds „tapa miesa” (*Jņ 1, 14*). Viena no Trīsvienības Personām iekļāvās radītajā visumā, kļūstot līdzdalīga tā liktenī līdz pat krustam. No pasaules iesākuma – taču īpašā veidā kopš Kristus iemiesošanās – Viņa noslēpums apslēpti darbojas visā dabā, neapdraudot tās neatkarību.

100. Jaunā Derība mums stāsta ne tikai par Jēzu, kas dzīvoja uz šīs zemes, un Viņa tik konkrētajām, mīlošajām attiecībām ar pasauli. Tā liecina arī par to, ka Viņš ir augšāmcēlies un godības pilns, kā Valdnieks klātesošs visā radībā: „Dievam labpatika, ka visa pilnība iemājo Viņā. Caur Viņu Dievs ir devis izlīgumu visā, ar Kristus krusta asinīm Dievs ir ienesis mieru visā, kas uz zemes un debesīs.” (*Kol 1, 19–20*) Tas mūs mudina pievērsties laiku beigām, kad Dēls visu nodos Tēvam, „lai Dievs būtu viss visā” (*1 Kor 15, 28*). Augšāmceltais noslēpumainā veidā aptver visas šīs pasaules radības un tās virza uz pilnības mērķi, tāpēc tās vairs nav uztveramas kā tikai dabai piederīga realitāte. Tās pašas lauka puķes un putni, kurās Viņa cilvēciskās acis nolūkojās ar apbrīnu, tagad piepilda Viņa starojošā klātbūtne.

3. nod. EKOLOĢISKĀS KRĪZES CILVĒCISKĀS SAKNES

101. Nebūtu nekādas jēgas aprakstīt ekoloģiskās krīzes simptomus, ja mēs neatzītu tās cilvēciskās saknes. Pastāv cilvēka dzīves un darbības izpratnes veids, kas ir aizgājis neceļos un ir tik ļoti pretrunā realitātei, ka tai kaitē. Kāpēc gan mums neapstāties un to nepārdomāt? Piedāvāju šajās pārdomās galveno uzmanību pievērst valdošajai tehnokrātiskajai paradigmai, cilvēka vietai un darbībai pasaulē.

I. TEHNOLOĢIJA: RADOŠUMS UN VARA

102. Cilvēce ir ienākusi jaunā laikmetā, kurā tehnoloģiskā varenība mūs ir nostādījusi krustcelēs. Mēs esam divu milzīgu izmaiņu pilnu gadsimtu mantinieki: tvaika dzinēji, dzelzceļi, telegrāfs, elektrība, automobiļi, lidmašīnas, ķīmiskā rūpniecība, mūsdienu medicīna, informātika un pavisam nesen arī digitālā revolūcija, robotika, biotehnoloģijas un nanotehnoloģijas. Ir pamats priecāties par šiem sasniegumiem un sajūsmināties par neaptveramajām iespējām, ko tie mums paver, jo „zinātne un tehnoloģija ir brīnišķīgi tā radošuma augļi, ko cilvēkam dāvājis Dievs” [81]. Dabas pārveidošana derīgiem mērķiem cilvēcei bijusi raksturīga kopš pašiem tās pirmsākumiem; tehnoloģija ir „cilvēka gara sprieguma izpausme, soli pa solim pārvarot materiālos ierobežojumus” [82]. Tehnoloģija ir palīdzējusi neskaitāmās nelaimēs, kas cilvēkus nomāca un ierobežoja. Mums augstu jāvērtē tehniskais progress un jābūt tam pateicīgiem, īpaši jau par sasniegto medicīnā, inženierijā un sakaru jomā. Kā gan neteikt paldies tiem daudzajiem zinātniekiem un inženieriem, kas ir sagādājuši ilgtspējīgas attīstības iespējas?

103. Pareizi ievirzītas tehniskās zinātnes spēj ne tikai radīt līdzekļus cilvēka dzīves kvalitātes uzlabošanai, sākot no derīgām mājsaimniecības ierīcēm līdz pat lielām transporta sistēmām, tiltiem, celtnēm un sabiedriskajām telpām. Tās spēj radīt arī skaisto un materiālajā pasaulē iegrimušo cilvēku „pārcelt” skaistuma pasaulē. Vai gan var noliegt lidmašīnas vai atsevišķu debesskrāpju skaistumu? Izmantojot jaunās tehnoloģijas, ir radīti vērtīgi darbi tēlotājmākslā un mūzikā. Tā gan meistars, kas savos skaistuma meklējumos lieto tehniskos līdzekļus, gan šī skaistuma baudītājs nonāk pie sava veida pilnības, kas ir patiesi cilvēciska.

104. Tomēr jāatzīst, ka kodolenerģija, biotehnoloģija, informācijas tehnoloģijas, zināšanas par mūsu ģenētisko kodu un daudzas citas panāktās iespējas sniedz mums neizsakāmi lielu spēku. Precīzāk, tās dod iespaidīgu varu pār cilvēci un visu pasauli tiem, kam ir to lietošanai nepieciešamās zināšanas un vispirms jau ekonomiskie resursi. Nekad vēl cilvēcei nav bijusi tāda vara pašai pār sevi, tomēr nav nekādas garantijas, ka šī vara tiks izmantota gudri, it īpaši, ja ņemam vērā to, kā tas tiek darīts pašlaik. Pietiek atcerēties 20. gadsimta vidū nomestās atombumbas vai to tehnoloģiju arsenālu, kuras nacisms, komunisms un citi totalitārie režīmi plātīdamies izmantoja, lai iznīcinātu miljoniem cilvēku, tostarp neaizmirstot, ka šodien karam pieejami aizvien postošāki ieroči. Kā rokās ir un kā rokās var nonākt šī tik lielā vara? Tas ir ārkārtīgi bīstami, ka šāda vara ir nelielai daļai cilvēces.

105. Cilvēki sliecas ticēt, ka „jebkurš spēka un iespēju pieaugums jau pats par sevi nozīmē progresu, lielāku drošību, lietderību, labklājību un dzīvotspēju, jaunu vērtību pieņemšanu” [83], it kā tehnoloģijas un ekonomikas varenība spontāni radītu īstenību, labumu un patiesību. Fakts ir tāds, ka „mūsdienu cilvēks nav sagatavots pienācīgi lietot savu varu” [84], jo mūsu neaptveramajai tehnoloģiskajai izaugsmei nav sekojusi cilvēka attīstība atbildības, vērtību un sirdsapziņas jomā. Ikviens laikmets tiecas tikai daļēji apzināties savus ierobežojumus. Tāpēc pastāv iespēja, ka šodien cilvēce neaptver, cik nopietnas ir problēmas, kuras mums jārisina, un „arvien lielāka kļūst iespēja, ka cilvēks savu varu neizmantos tā, kā to vajadzētu”, jo „vara netiek saistīta ar atbildību, kas ierobežotu brīvību, un jāievēro tikai it kā nepieciešamas lietderības un drošības prasības” [85]. Cilvēks nav pilnīgi neatkarīga būtne. Cilvēka brīvība pagaist, kad tā pakļaujas zemapziņas, mirkļa vajadzību, egoisma un vardarbības aklajiem spēkiem. Šajā ziņā cilvēks savas aizvien pieaugošās varas priekšā ir kails un neaizsargāts, bez iespējām to kontrolēt. Ja arī ir kādas virspusīgas iespējas, tad varam apgalvot, ka cilvēkam trūkst stabilas ētikas, kultūras un garīguma, kas to patiešām ierobežotu un saskaņā ar skaidru saprātu mācītu valdīt par sevi.

II. TEHNOKRĀTISKĀS PARADIGMAS GLOBALIZĀCIJA

106. Taču pamatproblēma ir cita – tā ir vēl dziļāka. Proti, runa ir par veidu, kā cilvēce faktiski ir pieņēmusi tehnoloģijas un to attīstību *kopā ar viendabīgu un viendimensionālu paradigmu*. Šī paradigma uzsver subjekta jēdzienu; šis subjekts pakāpeniski, loģiski racionālā procesā aptver un tādējādi iegūst varu pār objektu, kas atrodas ārpusē. Šis subjekts eksperimentējot cenšas izstrādāt zinātnisku metodi, kas nepārprotami ir piesavināšanās, kundzības un pārveidošanas paņēmieni. Tas ir tā, it kā subjekta priekšā būtu kaut kas bezveidīgs un absolūti manipulējams. Cilvēka iejaukšanās dabā ir notikusi vienmēr, tomēr ilgu laiku tai ir bijis raksturīgi pieskaņoties un respektēt pašu lietu sniegtās iespējas. Tika ņemts tas, ko daba pati ļāva, it kā sniedzot roku. Turpretim tagad cilvēks izstiepj rokas, cenšoties izspiest no lietām visu iespējamo un tiecoties ignorēt vai aizmirst šo lietu būtību. Cilvēks un lietas, nonākot konfrontācijā, vairs draudzīgi nesniedz viens otram roku. Tāpēc arī ir viegli pieņemt bezgalīgas un neierobežotas izaugsmes ideju, kas tik ļoti aizrāvusi ekonomistus, finansistus un tehnoloģiju ekspertus. Šīs idejas pamatā ir planētas resursu neierobežotas pieejamības ilūzija, kas noved pie to „izspiešanas” līdz pēdējai iespējai un pat vēl aiz tās. Tas ir aplamais pieņēmums, ka „enerģija un resursi ir neierobežoti, ka tos iespējams ātri atjaunot un ka dabas ekspluatācijas negatīvās sekas var viegli novērst” [86].

107. Var teikt, ka daudzas mūsdienu pasaules problēmas ceļas no brīžiem neapzinātās tendences zinātnes un tehnoloģiju metodes un mērķus padarīt par gnozeoloģisku paradigmu, kas nosaka cilvēku dzīvi un sabiedrības funkcionēšanu. Šāda modeļa piemērošana visai realitātei, arī cilvēkam un sabiedrībai, izraisa vides degradāciju, taču tas ir tikai viens no veidiem, kā izpaužas redukcionisms, kas ietekmē cilvēka un sabiedrības dzīvi visās tās dimensijās. Mums jāatzīst, ka tehnoloģiju radītie produkti nav neitrāli, jo tie veido pamatu, kas galu galā nosaka dzīvesveidu un

sociālās iespējas virza saskaņā ar noteiktu varas aprindu interesēm. Noteiktas izvēles, kuras šķiet tikai instrumentālas, patiesībā ir izvēles, kas attiecas uz sabiedrības veidu, ko vēlamies attīstīt.

108. Ideja par citas kultūras paradigmas veicināšanu un tehnoloģijas izmantot tikai kā instrumentu, šodien ir neiedomājama, jo tehnokrātiskā paradigma ir kļuvusi tik noteicoša, ka būtu ļoti grūti atteikties no tehnoloģiju resursiem, bet vēl grūtāk būtu tos izmantot, nepakļaujoties to loģikai. Pieņemt dzīvesveidu, kura mērķi kaut daļēji būtu neatkarīgi no tehnoloģijām, to izmaksām, to globalizējošās un vienādojošās varas, tagad jau nozīmē nostāties pret valdošo kultūru. Būtībā tehnoloģijas cenšas visu ieslēgt savā dzelzainajā loģikā, un „cilvēks, kas saistīts ar tehnoloģijām, labi zina, ka galu galā runa nav par derīgumu vai labklājību, bet par uzkundzēšanos šā vārda visradikālākajā nozīmē” [87]. Tāpēc tehnoloģijas „cenšas kontrolēt gan dabas, gan cilvēka eksistences pamatelementus” [88]. No tā cieš gan spēja pieņemt lēmumus, gan patiesa brīvība, gan indivīda alternatīvais radošums.

109. Tehnokrātiskā paradigma tiecas valdīt arī ekonomikā un politikā. Ekonomika peļņas meklējumos akceptē jebkuru tehnoloģiju sasniegumu, nepievēršot uzmanību iespējamai negatīvai ietekmei uz cilvēku. Finanšu žņaudz reālo ekonomiku. Pasaules finanšu krīzes mācība nav apgūta, un vides pasliktināšanās mācība tiek apgūta pārāk lēni. Atsevišķas aprindas uzskata, ka pašreizējā ekonomika un tehnoloģijas atrisinās visas vides problēmas, tāpat kā nezinātniskā valodā tiek apgalvots, ka bada un nabadzības problēmas pasaulē līdz ar tirgus izaugsmi izzudīs pašas no sevis. Te nav runa par ekonomikas teorijām, kuras, iespējams, šodien neviens neuzdrošinātos aizstāvēt, bet par šādu ideju īstenošanu ekonomikas faktiskajā attīstībā. Tie, kas to neapgalvo vārdos, būtībā atbalsta to darbos, ja neinteresējas par pieļaujamiem ražošanas apjomiem, taisnīgāku bagātību sadalījumu, atbildīgu vides aizsardzību un nākamo paaudžu tiesībām. Šo ļaunū izturēšanās liecina par to, ka viņiem pietiek ar mērķi pēc iespējas palielināt peļņu. Tirgus pats par sevi tomēr negarantē cilvēka integrālu attīstību un sociālo iekļaušanu. [89] Tajā pašā laikā mēs redzam „izšķērdīgu, uz patēriņu orientētu pārliecīgu attīstību, kas nepieņemami kontrastē ar joprojām pastāvošā necilvēcīgā posta situācijām” [90], bet pārāk lēni tiek attīstītas ekonomiskas institūcijas un sociālas iniciatīvas, kas varētu nodrošināt to, ka trūcīgajiem regulāri būtu pieejami pamatresursi. Mēs nepietiekami izprotam, kādas ir pašreizējo, ar tehnoloģiskās un saimnieciskās attīstības virzieniem, mērķiem un jēgu saistīto nelaimju dziļākās saknes.

110. Tehnoloģijai piemītošā specializācija traucē saskatīt kopainu. Zināšanu fragmentācija noder konkrētos gadījumos, bet bieži noved pie tā, ka zaudējam izpratni par kopumu, par saikni starp lietām, par plašāku skatījumu, kas kļūst nesvarīgs. Tas traucē rast risinājumu mūsdienu pasaules sarežģītākajām problēmām, vispirms jau vides un nabadzības problēmām, kuras nav iespējams novērst, raugoties tikai no viena vienīga skatpunkta un ņemot vērā tikai viena veida intereses. Zinātnei, kas pretendētu piedāvāt atbildes uz lielajiem jautājumiem, būtu jāņem vērā un jāapkopo viss, ko sasniegušas citas zinību jomas, tostarp filozofija un sociālā ētika. Taču šāda pieeja šodien ir grūti īstenojama. Tāpēc nevar pat saskatīt patiesus ētikas kritērijus, pēc kuriem rīkoties. Dzīve

pakāpeniski kļūst par pakļaušanos apstākļiem, kurus nosaka tehnoloģija, kas tiek uzskatīta par galveno eksistences interpretācijas avotu. Šajā konkrētajā realitātē, kas met mums izaicinājumu, redzami vairāki simptomi, kuri liecina par kļūdu, piemēram, vides stāvokļa pasliktināšanās, iekšējs nemiers, dzīves jēgas un kopdzīves zaudēšana. Tas kārtējo reizi liecina par to, ka „realitāte ir svarīgāka par ideju” [91].

111. Ekoloģisko kultūru nevar pielīdzināt vairākām neatliekamām un daļējām atbildēm uz problēmām, kas parādās saistībā ar vides degradāciju, dabas resursu noplicināšanu un piesārņojumu. Ir nepieciešams atšķirīgs skatījums, atšķirīga domāšana, politika, izglītības programma, dzīvesveids un garīgums, kas radītu pretestību tehnokrātiskās paradigmas uzbrukumam. Citādi arī vislabākās ekoloģiskās iniciatīvas var galu galā nonākt tās pašas globalizētās loģikas gūstā. Meklēt katrai vides problēmai tikai tehnisku risinājumu nozīmē izolēt lietas, kas patiesībā ir savstarpēji saistītas, un slēpt pasaules sistēmas īstos un dziļākos jautājumus.

112. Taču ir iespējams no jauna paplašināt skatījumu. Cilvēka brīvība spēj ierobežot tehnoloģiju, to pārorientēt un likt tai kalpot cita veida progresam – veselīgākam, cilvēcīgākam, sociālākam, integrālākam. Atsevišķos gadījumos atbrīvošanās no valdošās tehnokrātiskās paradigmas jau ir notikusi. Piemēram, tad, kad mazo ražotāju apvienības dod priekšroku mazāk piesārņojošām ražošanas metodēm, tā veicinot tādu dzīves, laimes un līdzāspastāvēšanas modeli, kura pamatā nav patēriņš. Vai tad, kad tehnoloģija vispirms orientēta uz cilvēkiem, to konkrēto problēmu risināšanu, cenšoties palīdzēt, lai tie varētu dzīvot ar lielāku cieņu un mazākām ciešanām. Tāpat arī tad, kad radošie skaistā meklējumi un tā vērošana spēj pārvarēt redukcionismu sava veida atbrīvošanā, kas īstenojas skaistajā un cilvēkā, kas to vēro. Patiesais cilvēcisks, kas aicina uz jaunu domāšanu un kas, kā liekas, mājo tehnoloģiju civilizācijas vidū, ir gandrīz vai nemanāms, kā migla, kas spiežas pa aizvērtu durvju apakšu. Vai tas, par spīti visam, būs pastāvīgs solījums, kas plauks kā sīkstā pretestība, ko izrāda patiesais?

113. No otras puses, liekas, ka cilvēki vairs netic laimīgai nākotnei un, redzot pašreizējo pasaules stāvokli un tehnoloģiju iespējas, akli nepaļaujas uz labāku rītdienu. Tie apzinās, ka zinātnes un tehnikas progress vēl nenozīmē cilvēces un vēstures progresu, un nojauš, ka uz laimīgu nākotni jāiet pa citu ceļu, tomēr nevar pat iedomāties, ka būtu jāatsakās no tehnoloģiju piedāvātajām iespējām. Cilvēce ir dziļi mainījusies, un nemitīgo jaunumu pārbaudīšana ceļ godā pavisam, kas mūs virza vienā vienīgā virzienā. Kļūst grūti apstāties un atgūt dzīves dziļumu. Ja arhitektūra atspoguļo laikmeta garu, tad milzu celtnes un sērijveida mājas izsaka globalizētās tehnoloģijas garu – nemitīgā jaunumu ražošanas plūsma sadzīvo ar nomācošu garlaicību. Nesamierināsimies ar to un nepārstāsim sev jautāt, kāda ir visu lietu jēga un mērķis! Pretējā gadījumā mēs atzītu par likumīgu pašreizējo situāciju un tukšuma aizpildīšanai mums būtu nepieciešami arvien jauni aizstājēji.

114. Viss, kas šobrīd notiek, norāda, ka mums steidzami jāīsteno drosmīga kultūras revolūcija.

Zinātne un tehnoloģija nav neitrālas; no procesa sākuma līdz pat tā beigām tās var radīt dažādus nodomus un iespējas, var izpausties ļoti atšķirīgos veidos. Neviena jau negrib atgriezties alu laikmetā, bet mums jāpiebremzē skrējiens, lai citām acīm palūkot uz realitāti, apkopotu pozitīvos un ilgtspējīgos sasniegumus un tajā pašā laikā atgūtu vērtības un lielos mērķus, ko iznīcinājusi mūsu nevaldāmā lielummānija.

III. MŪSDIENU ANTROPOCENTRISMA KRĪZE UN SEKAS

115. Paradoksāli, bet mūsdienu antropocentrisms ir novedis pie tā, ka tehniskais prāts tiek vērtēts augstāk par īstenību, jo „cilvēks dabu neuztver kā spēkā esošu normu, ne arī kā dzīvu patvērumu. Viņš to uztver bez iepriekšējiem pieņēmumiem, objektīvi, tikai kā telpu un izejmateriālu, lai paveiktu darbu, kurā viss tiek samests kopā izmantošanai, nerūpējoties par to, kas no tā iznāks” [92]. Tādējādi tiek mazināta vērtība, kas piemīt pasaulei. Ja cilvēks neatradīs savu īsto vietu, viņš sevi pareizi nesapratīs un galu galā nonāks pretrunā pats sev. „Dievs cilvēkam devis ne tikai zemi, kas viņam jāizmanto saskaņā ar Dieva sākotnējo labo nodomu; arī cilvēks ir dāvana, ko Dievs viņam devis, un tāpēc cilvēkam jāciena dabiskā un morālā struktūra, ar kuru viņš ir apveltīts.” [93]

116. Mūsdienās vērojams pārspīlēts antropocentrisms, kas, pieņēmis citu izskatu, šodien turpina kaitēt jebkurai atsaucei uz kopējo un jebkādiem centieniem nostiprināt sociālās saiknes. Tāpēc pienācis laiks no jauna pievērst uzmanību realitātei un tās noteiktajiem ierobežojumiem, kuri savukārt paver iespējas veselīgākai un auglīgākai indivīda un sabiedrības attīstībai. Neatbilstoša iepazīstināšana ar kristīgo antropoloģiju ir novedusi pie tā, ka tiek atbalstīts kļūdainis priekšstats par cilvēka attiecībām ar pasauli. Bieži tiek popularizēts Prometeja sapnis valdīt pār pasauli. Tas radījis iespaidu, ka rūpes par dabu piedien tikai vājajiem. Taču pareizs koncepcijas par cilvēku kā Visuma „valdnieku” skaidrojums ir tāds, ka cilvēka ziņā ir atbildīga pārvaldība. [94]

117. Nevēlēšanās izvērtēt dabai nodarīto ļaunumu un mūsu lēmumu ietekmi uz vidi ir tikai redzamākā izpausme intereses trūkumam par vēsti, kas ierakstīta dabas struktūrās. Ja realitātē netiek atzīta vērtība, kas piemīt nabadzīgam cilvēkam, cilvēka embrijam, personai ar invaliditāti – aprobežosimies ar šiem dažiem piemēriem –, tad ir grūti saklausīt arī pašas dabas vaimanas. Viss ir savstarpēji saistīts. Ja cilvēks pasludina, ka ir neatkarīgs no realitātes, un sevi ieceļ par absolūtu valdnieku, tiek sagrauti viņa eksistences pamati, jo „tā vietā, lai pildītu savu Dieva līdzstrādnieka uzdevumu radīšanas darbā, cilvēks cenšas aizstāt Dievu un tādējādi izprovocē dabas sacelšanos” [95].

118. Šī situācija mūs ir novedusi pie pastāvīgas šizofrēnijas, kurā tehnokrātiska sevis apjūsmošana, kas neatzīst citām būtēm piemītošo vērtību, sadzīvo ar otru galējību – cilvēka īpašās vērtības noliegšanu. Bet no cilvēces nevar abstrahēties. Bez jauna cilvēka nebūs jaunu attiecību ar dabu. Bez atbilstošas antropoloģijas nav ekoloģijas. Ja cilvēks tiek uzskatīts tikai par

kārtējo būtni, kas radusies nejaušas sakritības vai fizikāla determinisma rezultātā, tad „pastāv risks, ka cilvēkos mazināsies atbildības sajūta” [96]. Nomaldījies antropocentrisms nav obligāti jāaizstāj ar „biocentrismu”, jo tas nozīmētu ieviest jaunu nelīdzsvarotību, kas nevis risinātu pastāvošās problēmas, bet pievienotu tām vēl citas. Nevar prasīt, lai cilvēks uzņemas pienākumus pret pasauli, ja tajā pašā laikā netiek atzīti un novērtēti viņa īpašie dotumi – zināšanas, griba, brīvība un atbildība.

119. Arī kritika, kas vērsta pret nomaldījušos antropocentrismu, nedrīkst vērtēt par zemu attiecības starp cilvēkiem. Ja ekoloģiskā krīze ir mūsdienu ētikas, kultūras un garīgās krīzes zīme vai ārējā izpausme, tad nevaram cerēt uz mūsu attiecību ar dabu un apkārtējo vidi atvēršanos, kamēr netiks atvēršotas visas būtiskās attiecības starp cilvēkiem. Kristīgā doma, uzsverot to, ka cilvēkam piemīt īpaša vērtība salīdzinājumā ar pārējām radībām, rada pamatu augstam ikvienas personas vērtējumam un tā veicina otra cilvēka atzīšanu. Atvērtība otram cilvēkam, „tu”, kas spēj pazīt, mīlēt un būt dialogā, ir un paliek liela cilvēciskā cildenuma avots. Tāpēc atbilstošas attiecības ar radīto pasauli nebūt neprasa vājināt ne cilvēka sociālo, ne transcendentālo dimensiju, ne arī atvēršanos dievišķajam „Tu”. Mūsu attiecības ar vidi nevar izolēt no mūsu attiecībām ar citiem cilvēkiem un Dievu. Tas nebūtu nekas cits kā ekoloģiskā skaistuma maskā ietērpies romantisks individuālisms un noslēgšanās smacējošā imanencē.

120. Viss ir savstarpēji saistīts, un tāpēc rūpes par dabas aizsardzību nav savienojamas ar abortu attaisnošanu. Kā gan mēs varam mācīt iestāties par neaizsargātām būtnēm ap mums, kaut arī tās brīžiem traucētu vai sagādātu neērtības, ja neaizstāvam cilvēka embriju, pat ja viņa nākšana pasaulē var traucēt vai apgrūtināt: „Ja tiek zaudēta personiskā un sabiedriskā izpratne par jaunas dzīvības pieņemšanu, iznīkst arī citas sabiedriskajai dzīvei vērtīgas pieņemšanas formas.” [97]

121. Mums jārada jauna domāšana, kura pārspētu kļūdainos argumentus, kas izskan mūsdienās. Pati kristietība, palikdama uzticīga savai identitātei un no Jēzus Kristus saņemtajām patiesības bagātībām, turpina domāt par šiem jautājumiem un būt dialogā ar mainīgajām vēstures situācijām, tā plaukstot un paliekot mūžam jauna. [98]

Praktiskais relatīvisms

122. Nomaldījies antropocentrisms noved pie tāda paša dzīvesveida. Apustuliskajā pamudinājumā *Evangelii gaudium* jau norādīju, ka mūsu laikmetam raksturīgais praktiskais relatīvisms ir „vēl bīstamāks par doktrinālu relatīvismu” [99]. Kad cilvēks galveno vietu ierāda pats sev, viņš galu galā par absolūtu prioritāti izvēlas to, kas viņam attiecīgajā brīdī ir izdevīgi, – viss pārējais kļūst relatīvs. Tāpēc nav jābrīnās, ka reizē ar pakļaušanos tehnokrātiskajai paradigmai un neierobežotas cilvēka varas glorifikāciju cilvēkos attīstās šis relatīvisms, saskaņā ar kuru viss, kas nekalpo konkrētā cilvēka acumirkļa interesēm, zaudē jebkādu nozīmi. Tajā visā ir zināma loģika, kas palīdz saprast, kā dažādas nostājas stiprina cita citu un kopā izraisa gan vides pasliktināšanos, gan sociālo degradāciju.

123. Relatīvisma kultūra ir tā pati patoloģija, kas vienu cilvēku mudina izmantot otru un izturēties pret citu cilvēku kā pret lietu, uzkraujot tam piespiedu darbu vai iedzenot to parādu verdzībā. Tā ir tā pati loģika, kas noved pie bērnu seksuālās izmantošanas un gados veco cilvēku pamešanas, kad tie vairs nekalpo mūsu interesēm. Tā ir arī to cilvēku iekšējā loģika, kuri saka: „Ļausim, lai ekonomiku regulē tirgus neredzamie spēki, jo to ietekme uz sabiedrību un dabu ir nenovēršams ļaunums.” Ja nav ne objektīvas patiesības, ne stabila principu, izņemot paša vēlmju un acumirkļa vajadzību apmierināšanu, tad kas gan var ierobežot cilvēktirdzniecību, organizēto noziedzību, narkotiku izplatīšanu, tirdzniecību ar asiņainajiem dimantiem un apdraudēto dzīvnieku sugu ādām? Vai gan šī relatīvisma loģika nav tā, kas attaisno nabadzīgo cilvēku orgānu pirkšanu tālākpārdošanai vai eksperimentu veikšanai un bērnu iznīcināšanu tikai tāpēc, ka tie neatbilst savu vecāku vēlmēm? Tā ir tā pati „izmanto un izmet” loģika, kas tik daudz atkritumu saražo tikai tādēļ, lai apmierinātu nevaldāmo vēlmi patērēt vairāk, nekā tas patiesībā vajadzīgs. Tāpēc mums nevajadzētu domāt, ka pietiks ar politiskajām programmām un likuma spēku, lai novērstu darbības, kuras kaitē videi, – apstākļos, kad kultūra ir demoralizēta, kad nekāda objektīva patiesība un visiem obligāti ievērojami principi vairs netiek atzīti, jebkuri likumi tiks uztverti kā patvaļīgi uzspiesti ierobežojumi un šķēršļi, kas jāpārvar.

Nepieciešamība aizsargāt darbu

124. Ja runa ir par integrālu ekoloģiju, kas ietver arī cilvēkus, jāņem vērā vērtība, kāda ir darbam, kā to enciklikā *Laborem exercens* norādījis svētais Jānis Pāvils II. Atcerēsimies, ka saskaņā ar radīšanas aprakstu, ko lasām Bībelē, Dievs cilvēku iemitināja pirms tam radītajā dārzā (sal. *Rad 2, 15*), lai viņš ne tikai rūpētos par esošo (sargātu), bet arī lai strādātu tā, ka tas nestu augļus (apstrādātu). Tādējādi strādnieki un amatnieki ir līdzdaļīgi nemiņīgajā radīšanas procesā (sal. *Sīr 38, 34*). Cilvēka darbība, kas veicina saprātīgu radītās pasaules attīstību, ir atbilstošākais veids, kā par to rūpēties, jo tas nozīmē būt Dieva instrumentam, palīdzot īstenoties iespējām, kuras Viņš ierakstījis lietās: „Ārstniecības līdzekļus no zemes ir radījis Kungs, tos neviens saprātīgs cilvēks nenoniecina.” (*Sīr 38, 4*)

125. Ja domājam par to, kādām jābūt cilvēka attiecībām ar apkārtējo pasauli, tad redzam, ka liela nozīme ir pareizam priekšstatam par darbu, jo, runājot par cilvēka attiecībām ar lietām, rodas jautājums par cilvēka darbības jēgu un mērķi. Te nav runa tikai par roku darbu vai zemes apstrādāšanu, bet par jebkuru aktivitāti, kas kaut kādā ziņā maina pastāvošo realitāti, sākot no sociālo pētījumu veikšanas līdz tehnoloģiskās attīstības plānu izstrādei. Jebkuras darba formas pamatā ir ideja par attiecībām, kuras cilvēks var veidot vai kuras tam jāveido ar kādu citu. Kristīgais garīgums kopā ar apbrīnas pilno radītās pasaules kontemplāciju, kas bija raksturīga svētajam Asīzes Franciskam, ir attīstījis arī bagātu un veselīgu izpratni par darbu, kā to varam redzēt, piemēram, svētīgā Šarla de Fuko un viņa mācekļu dzīvē.

126. Nedaudz pievērsīsimies arī senajām klosterdzīves tradīcijām. Iesākumā tā bija sava veida bēgšana no pasaules, glābšanās no pilsētu pagrimuma. Tāpēc mūki devās uz tuksnesi, būdami

pārliecināti, ka tā ir vieta, kas piemērota, lai piedzīvotu Dieva klātbūtni. Vēlāk svētais Benedikts no Nursijas vēlējās, lai viņa ordeņa brāļi dzīvotu kopienās, apvienojot lūgšanas un studijas ar roku darbu (*Ora et labora*). Šī ar garīgu jēgu piepildītā roku darba ieviešana izrādījās revolucionāra. Tādējādi tika apgūts tas, ka centieni pēc personiskās izaugsmes un svētuma īstenojami iekšējās sakopotības un darba mijiedarbībā. Šāda pieeja darbam mūs dara vērīgākus pret dabu, mūsos ir vairāk cieņas pret to, un tas ienes mūsu attieksmē pret pasauli veselīgu sātību.

127. Mēdz teikt, ka „cilvēks ir visas sociālekonomiskās dzīves radītājs, centrs un mērķis” [100], taču tad, ja cilvēks zaudē spēju kontemplēt un cienīt, veidojas apstākļi, kad darba jēga tiek izkropļota. [101] Vienmēr jāatceras, ka tajā pašā laikā cilvēks „spēj pats uzņemties atbildību par savu materiālo labklājību, morālo progresu un garīgo attīstību” [102]. Tieši darbā jānotiek personas daudzpusīgajai izaugsmei, kurā iesaistītas daudzas dzīves dimensijas: radošums, nākotnes plānošana, spēju attīstīšana, savu vērtību iedzīvināšana, sazināšanās ar citiem, Dieva pielūgsmē. Tāpēc saistībā ar mūsdienu pasaules sociālo realitāti ir svarīgi, „lai *prioritārais mērķis* joprojām būtu dot visiem *iespējas atrast* vai saglabāt darbu” [103] neatkarīgi no uzņēmumu šaurajām interesēm un apšaubāmiem ekonomiskajiem apsvērumiem

128. Jau kopš radīšanas brīža mēs esam aicināti uz darbu. Nav jātiecas pēc tā, lai tehnoloģiskais progress aizvien vairāk aizstātu cilvēka darbu, jo tādējādi cilvēce nodara ļaunu pati sev. Darbs ir nepieciešamība, mūsu šīs dzīves jēgas nosacījums, iespēja sasniegt cilvēcisko briedumu, pilnveidoties un gūt piepildījumu. Finansiāla palīdzība trūkumcietējiem var būt tikai pagaidu risinājums, reaģējot uz neatliekamām vajadzībām. Patiesajam mērķim vienmēr jābūt dot tiem iespēju ar cieņu dzīvot no sava darba. Taču tautsaimniecības virzība sekmē tādu tehnoloģisko progresu, kura mērķis ir panākt ražošanas izmaksu samazinājumu, atlaižot strādniekus un aizvietojo tos ar mašīnām. Tas ir vēl viens veids, kā cilvēka rīcība var vērsties pret viņu pašu. Darbavietu skaita samazināšanās negatīvi ietekmē arī ekonomiku, „aizvien vairāk nolietojot „sociālo kapitālu” – to attiecību kopumu, kuru pamatā ir uzticība, palāvība un noteikumu ievērošana un kuras ir nepieciešamas jebkurai pilsoniskai kopdzīvei” [104]. Proti, „*darbaspēka izmaksas vienmēr ir arī ekonomiskās izmaksas*, un neveiksmes ekonomikas jomā vienmēr ietver arī *darbaspēka izmaksas*” [105]. Atteikties no ieguldījumiem cilvēkos, lai tikai tūlīt gūtu lielāku peļņu, – tas sabiedrībai ir ļoti neizdevīgs darījums.

129. Lai arī turpmāk būtu iespējams piedāvāt darbavietas, nepieciešams veicināt tādas tautsaimniecības attīstību, kas atbalsta ražošanas dažādošanu un radošu pieeju uzņēmējdarbībai. Tā, piemēram, pastāv daudz dažādu maza apjoma pārtikas ražošanas sistēmu, kas, izmantojot nelielus zemes un ūdens resursus un radot maz atkritumu, nodrošina ar pārtiku lielāko daļu pasaules iedzīvotāju, gan apstrādājot nelielus zemes gabalus un dārzus, gan ar medniecību, meža produktu vākšanu un vietējo zvejniecību. Lielas ražošanas vienības, īpaši lauksaimniecības jomā, piespiež mazos zemniekus pārdot zemi vai arī atteikties no tradicionālajām kultūrām. Tie, kas mēģina dažādot savu produkciju, parasti piedzīvo neveiksmi, jo ir pārāk grūti iespiesties vietējos vai pasaules tirgos, bet transporta un tirdzniecības struktūras kalpo lielajiem uzņēmumiem. Varas

iestādēm ir tiesības un pienākums veikt pasākumus, lai nepārprotami un visā noteiktībā atbalstītu mazos ražotājus un produkcijas dažādošanu. Lai nodrošinātu tādu ekonomisko brīvību, kas patiešām nāktu par labu visiem, dažreiz jāierobežo tie, kuru rokās ir lieli resursi un finanšu vara. Ja ekonomiskā brīvība pastāv tikai vārdos, jo reālie apstākļi daudziem liedz to izmantot un mazinās darba pieejamību, tad šādas pretrunīgas runas tikai kompromitē politiku. Uzņēmējdarbība ir cildens aicinājums radīt bagātības un panākt, lai visiem pasaulē būtu labāk. Tā var būt ļoti auglīgs veids, kā sekmēt uzplaukumu reģionos, kur izvietotas ražotnes, īpaši tad, ja saprot, ka darbavietu radīšanai ir būtiska nozīme, lai kalpotu kopējam labumam.

Bioloģiskās inovācijas, kuru pamatā ir pētījumi

130. Saistībā ar to cilvēka un radīšanas filozofisko un teoloģisko skatījumu, ko esmu šeit centies izklāstīt, ir pilnīgi skaidrs, ka cilvēks, kas ir apveltīts ar prātu un zināšanām, nav ārējs faktors, kas pilnībā jānoraida. Taču, kaut arī cilvēks var iejaukties augu un dzīvnieku pasaulē un to izmantot, kad tas nepieciešams viņa dzīvei, „Katoliskās Baznīcas katehisms” māca, ka eksperimenti ar dzīvniekiem ir morāliiski pieņemami tikai tad, „ja tie notiek saprāta robežās .. un kalpo, lai ārstētu cilvēku vai glābtu tā dzīvību” [106]. Katehismā stingri noteikts, ka cilvēka varai ir robežas un „nevajadzīga ciešanu sagādāšana dzīvniekiem un viņu dzīvības iznīcošana ir pretrunā cilvēka cieņai” [107]. Jebkura šāda izmantošana un eksperimentēšana „pieprasa godbijību pret radību visā tās veselumā” [108].

131. Šeit es gribētu atgādināt svētā Jāņa Pāvila II izsvērto viedokli. Viņš uzsvēra to, cik liels ir ieguvums no sasniegumiem zinātnes un tehnoloģiju jomā. Tie „liecina par cilvēka cildeno aicinājumu atbildīgi piedalīties Dieva radošajā darbībā”. Vienlaikus viņš atgādināja, ka, „iejaucoties vienā ekosistēmas jomā, jāņem vērā, kādas sekas tas radīs citās jomās” [109]. Jānis Pāvils II sacīja, ka Baznīca augstu vērtē „pētījumus molekulārās bioloģijas jomā un šīs zinātnes atklājumu piemērošanu, tos papildinot ar atklājumiem citās nozarēs, tādās kā ģenētika, un attiecīgu tehnoloģisko risinājumu izmantošanu lauksaimniecībā un rūpniecībā” [110]. Tomēr viņš norādīja, ka nav pieļaujamas „nekontrolētas ģenētiskās manipulācijas” [111], ignorējot to negatīvās sekas. Cilvēka radošumu nav iespējams iegrozīt. Ja māksliniekam nevar aizliegt likt lietā savas radošās spējas, tāpat nedrīkst traucēt strādāt arī tiem, kam ir īpaši dotumi kādā zinātnes vai tehnoloģijas jomā, jo Dievs ir dāvājis šos talantus, lai ar to palīdzību kalpotu citiem. Tajā pašā laikā pastāvīgi jādomā par šīs cilvēka darbības mērķiem, sekām, kontekstu un ētiskajiem ierobežojumiem, jo tā saistīta ar lielu risku.

132. Tieši šādā kontekstā jāapsver cilvēka iejaukšanās augu un dzīvnieku pasaulē, kas mūsdienās ietver arī ģenētiskās mutācijas, kuras tiek radītas ar biotehnoloģijas palīdzību, lai

izmantotu visas iespējas, kas slēpjas materiālajā pasaulē. Ticība respektē saprātu, un tieši tāpēc jāveltī uzmanību tam, ko pati bioloģijas zinātne, attīstoties neatkarīgi no ekonomiskajām interesēm, var mums mācīt par bioloģiskajām struktūrām un to iespējām un mutācijām. Jebkurā gadījumā cilvēka iejaukšanās ir pamatota tikai tad, ja tā „palīdz dabai attīstīties saskaņā ar tās būtību, ko radīšanā noteicis Dievs” [112].

133. Ir grūti izdarīt vispārēju spriedumu par ģenētiski modificētu organismu (ĢMO) – augu un dzīvnieku – izmantošanu medicīnā un lauksaimniecībā, jo tie var būt ļoti dažādi un tiem var būt nepieciešama atšķirīga pieeju. No otras puses, risks ne vienmēr saistīts ar metodi, bet tās nepareizu vai pārspīlētu lietojumu, jo ģenētiskās mutācijas bieži vien ir radušās un rodas dabiski. Arī cilvēka izraisītās mutācijas nav nekas jauns. Kā piemērus varam minēt dzīvnieku pieradināšanu, sugu krustošanu un vēl citus senus un vispārpieņemtus paņēmienus. Jāatceras, ka ģenētiski modificētas labības zinātniskie pētījumi sākās ar tādu baktēriju novērošanu, kuras dabiski un spontāni izraisa auga genoma izmaiņas. Taču dabā šis process ir lēns un nav salīdzināms ar mūsdienu tehnoloģiskā progresa diktēto tempu, kaut arī šī progresa pamatā ir gadsimtiem ilga zinātnes attīstība.

134. Lai gan nav pārliecinoši pierādīts, ka ģenētiski modificēti graudaugi var būt cilvēkam kaitīgi, un dažos reģionos to izmantošana ir izraisījusi ekonomisko augšupeju, kas palīdzējusi risināt atsevišķas problēmas, pastāv nopietnas grūtības, kuras nedrīkst ignorēt. Daudzviet pēc šo kultūru ieviešanas vērojama auglīgo zemju nonākšana nedaudzu īpašnieku rokās, jo „pakāpeniski izzūd mazie ražotāji, kuri, zaudējuši apstrādājamo zemi, ir spiesti izstāties no tiešās ražošanas” [113]. Neaizsargātākie no tiem kļūst par gadījuma darbu strādniekiem, bet daudzi laukos nodarbinātie galu galā nonāk pilsētu nabadzīgajos rajonos. Ģenētiski modificēto kultūru ekspansijas dēļ tiek grauts komplicētais ekosistēmu tīkls, mazinās ražošanas daudzveidība un tādējādi tiek skarta reģionālās tautsaimniecības tagadne un nākotne. Dažādās valstīs vērojama monopolu veidošanās labības un tās audzēšanai nepieciešamās produkcijas ražošanas jomā, un atkarība no monopoliem padziļinās saistībā ar neauglīga sēklas materiāla ražošanu – zemnieki ir spiesti to iepirkt no lielražotājiem.

135. Bez šaubām, šiem jautājumiem uzmanība jāveltī pastāvīgi, lai izskatītu visus ar tiem saistītos ētikas aspektus. Tāpēc nepieciešamas zinātniskas un sabiedrības diskusijas, kuras norisinātos atbildīgi un būtu plašas un kurās ņemtu vērā visu pieejamo informāciju un sauktu lietas īstajos vārdos. Dažreiz galdā netiek likta pilnīga informācija, tā tiek atlasīta, ievērojot konkrētas politiskās, ekonomiskās vai ideoloģiskās intereses. Tādējādi ir grūti izdarīt izsvērtus un saprātīgus secinājumus dažādos jautājumos, ņemot vērā visus attiecīgos parametrus. Nepieciešamas tādas diskusijas, kurās visi, ko tas tieši vai netieši ietekmē (lauksaimnieki, patērētāji, varas iestādes, zinātnieki, sēklu materiāla ražotāji, migloto tīrumu tuvumā dzīvojošie u. c.), varētu runāt par savām problēmām un bažām, saņemt plašu un uzticamu informāciju, lai pieņemtu lēmumus, kas būtu orientēti uz kopējo labumu tagadnē un nākotnē. Tas ir ļoti sarežģīts, ar vidi saistīts jautājums, kura risināšanai nepieciešams vispusīgs skatījums, un tas prasa krietni lielākas pūles, jo jārod

finansējums neatkarīgiem, daudzveidīgiem starpnozaru pētījumiem, kas šo problēmu varētu izgaismot jaunā veidā.

136. No otras puses, satrauc tas, ka dažas ar ekoloģiju saistītas kustības aizstāv apkārtējās vides integritāti un pamatoti prasa ierobežot zinātniskos pētījumus, bet dažreiz šos pašus principus neattiecina uz cilvēka dzīvību. Bieži tiek attaisnota jebkādu robežu pārkāpšana eksperimentos ar dzīvnieku embrijiem. Tiek aizmirsts, ka cilvēciskās būtnes neatņemamā vērtība ir daudz svarīgāka par tās sasniegto attīstības pakāpi. Tieši tāpat tad, ja tehnoloģija ignorē galvenos ētikas principus, tā jebkuru praksi uzskatīs par likumīgu. Kā redzējam šajā nodaļā, no ētikas šķirtai tehnoloģijai būs grūti pašai ierobežot savu varu.

4. nod. INTEGRĀLĀ EKOLOĢIJA

137. Tā kā viss ir savstarpēji saistīts un mūsdienu problēmu risināšanai nepieciešama tāda pieeja, kas ņemtu vērā visus pasaules krīzes faktoros, tagad piedāvāju apskatīt atsevišķus integrālās ekoloģijas elementus; šai ekoloģijai nepārprotami ir cilvēciskā un sociālā dimensija.

I. APKĀRTĒJĀS VIDES, EKONOMIKAS UN SOCIĀLĀ EKOLOĢIJA

138. Ekoloģija pēta saikni starp dzīvajiem organismiem un vidi, kurā tie attīstās. Šajā sakarībā nepieciešamas arī pārdomas un diskusijas par sabiedrības dzīves un izdzīvošanas nosacījumiem, godīgi apšaubot pašreizējos attīstības, ražošanas un patēriņa modeļus. Nav lieki vēlreiz atgādināt to, ka viss ir savstarpēji saistīts. Laiks un telpa nav neatkarīgi viens no otra, pat atomus un elementārdaļiņas nevar aplūkot izolēti. Tāpat kā savstarpēji saistīti ir dažādi planētas komponenti – fizikālie, ķīmiskie un bioloģiskie –, tā arī dzīvo būtņu sugas veido vienotu tīklu, kuru mēs nekad nebūsim pilnīgi izpētījuši un sapratuši. Liela daļa no mūsu ģenētiskās informācijas mums ir kopīga ar daudzām citām dzīvajām būtnēm, tāpēc fragmentāras un izolētas zināšanas, kas nav integrētas plašākā skatījumā uz realitāti, var kļūt par sava veida neziņu.

139. Kad runājam par apkārtējo vidi, mēs īpaši norādām uz saikni, kas pastāv starp dabu un sabiedrību, kura tajā dzīvo. Tas mums liedz uzskatīt dabu par kaut ko tādu, kas no mums ir šķirta, tikai par vietu, kur norisinās mūsu dzīve. Mēs dabā esam iekļauti, esam tās daļa un atrodamies nemitīgā mijiedarbībā ar to. Lai saprastu, kāds ir konkrētās teritorijas piesārņojuma cēlonis, jāpēta, kā funkcionē sabiedrība, tās ekonomika, rīcības modeļi, veids, kā tā uztver realitāti. Notikušās izmaiņas ir tik lielas, ka vairs nav iespējams rast īpašu un neatkarīgu risinājumu katrai atsevišķajai problēmas sastāvdaļai. Ir ārkārtīgi svarīgi meklēt integrālus risinājumus, kuros tiktu ņemta vērā dabas sistēmu mijiedarbība un mijiedarbība starp dabas sistēmām un sociālajām sistēmām. Runa

nav par divām dažādām krīzēm – vides krīzi un sabiedrības krīzi –, bet par vienu vienīgu krīzi, kurai ir vairāki aspekti, proti, par sabiedrības un vides krīzi. Tās novēršanai nepieciešama integrāla pieeja, lai cīnītos pret nabadzību, lai cilvēka cieņu atgūtu no sabiedrības izstumtie ļaudis un lai tajā pašā laikā rūpētos par dabu.

140. Izvērtējot kādas konkrētas saimnieciskās darbības ietekmi uz vidi, jāņem vērā ļoti daudz dažādu faktoru, tāpēc būtiski ir atzīt, ka zinātniekiem tajā ir galvenā nozīme, un atvieglot viņu sadarbību, nodrošinot akadēmisko brīvību. Šādi pastāvīgi pētījumi mums palīdzētu labāk saprast to, kā dažādas radības ir saistītas cita ar citu un veido lielākas vienības, kuras šodien apzīmē ar terminu „ekosistēmas”. Mēs tās ņemam vērā ne tikai tādēļ, lai noskaidrotu, kā tās labāk izmantot, bet arī tāpēc, ka tām piemīt būtiska vērtība neatkarīgi no to izmantošanas. Ikviens organisms pats par sevi ir labs un apbrīnojams, jo ir Dieva radība, un tieši tāpat tas ir arī ar saskanīgu organismu kopumu, kas sastopams kādā noteiktā vietā un funkcionē kā vienota sistēma. Pat ja mēs to neapzināmies, mūsu eksistence ir atkarīga no šī kopuma. Atcerēsimies kaut vai par ekosistēmu nozīmi oglekļa dioksīda piesaistē, ūdens attīrīšanā, slimību un epidēmiju ierobežošanā, augsnes veidošanā, atkritumu sadalīšanā un daudzos citos procesos, kurus piemirstam vai ignorējam. To aptvēruši, daudzi tagad sāk saprast, ka mēs dzīvojam un darbojamies realitātē, kura mums reiz ir tikusi dota un kura ir pārāka par mūsu spējām un eksistenci. Tāpēc, runājot par ilgtspējīgu izmantošanu, vienmēr jāņem vērā arī apsvērumi par ikvienas ekosistēmas atjaunošanās spēju tās dažādajās jomās un aspektos.

141. Savukārt ekonomiskajai izaugsmei raksturīga tendence radīt automātiskas reakcijas un standartizēt, lai vienkāršotu procedūras un samazinātu izmaksas. Tāpēc nepieciešama ekonomikas ekoloģija, kas spētu pavērt plašāku skatījumu uz realitāti, jo „apkārtējās vides aizsardzībai jābūt attīstības procesa būtiskai sastāvdaļai un to nevar aplūkot atrauti no šī procesa” [114]. Tajā pašā laikā aktuāla kļūst nepieciešamība pēc humānisma, kas spētu vienot dažādas zināšanu jomas, tostarp ekonomiku, lai nonāktu pie vispusīgāka un iekļaujošāka redzējuma. Šodien vides problēmu analīze nav atdalāma no cilvēciskā, ģimenes, darba un pilsētas konteksta analīzes, ne arī no cilvēka attieksmes pašam pret sevi, jo tā nosaka cilvēka attieksmi pret citiem cilvēkiem un pret apkārtējo vidi. Pastāv mijiedarbība starp ekosistēmām un dažādām sociālās mijiedarbības jomām, un tā nu vēlreiz izrādās, ka „veselums ir pārāks par sastāvdaļu” [115].

142. Ja jau viss ir savstarpēji saistīts, tad arī sabiedrības institūciju stāvoklis atstāj iespaidu uz apkārtējo vidi un cilvēku dzīves kvalitāti: „Jebkurš pilsoniskās solidaritātes un draudzības aizskārums kaitē videi.” [116] Šādā nozīmē sociālā ekoloģija noteikti ir institucionāla un pakāpeniski sasniedz visu sabiedrību, sākot ar ģimeni, pašu pirmo sabiedrības šūniņu, līdz pat plašākām kopībām vietējā mēroga, valsts un starptautiskā līmenī. Ikvienā sociālajā līmenī un starp dažādiem līmeņiem rodas institūcijas, kas regulē cilvēku savstarpējās attiecības. Viss, kas šīm institūcijām kaitē, rada negatīvas sekas, piemēram, brīvības zaudēšanu, netaisnību un vardarbību. Daudzām valstīm ir nestabila un neefektīva institucionālā sistēma, kas rada nopietnas problēmas iedzīvotājiem, bet ir izdevīga tiem, kas šo sistēmu izmanto savā labā. Gan valsts pārvaldē, gan arī

dažādās pilsoniskās sabiedrības izpausmēs un iedzīvotāju savstarpējās attiecībās aizvien biežāk vērojama likumu neievērošana. Likumi var būt ļoti pareizi formulēti, bet bieži vien tie ir tikai tukši vārdi. Vai šādos apstākļos varam cerēt, ka likumi un citi ar apkārtējo vidi saistīti noteikumi būs patiešām efektīvi? Mēs, piemēram, zinām, ka valstīs, kurās pastāv skaidri formulēti likumi attiecībā uz mežu aizsardzību, nekādi nereaģē uz biežiem šo likumu pārkāpumiem. Turklāt vienā reģionā notiekošais tieši vai netieši ietekmē arī citus reģionus. Tā, piemēram, narkotiku lietošana vispārējās labklājības sabiedrībās izraisa pastāvīgu un augošu pieprasījumu pēc to izejvielām, kas tiek iegūtas nabadzīgajās valstīs, kurās tāpēc pieaug korupcija, tiek izpostīta cilvēku dzīve un viss galu galā noved pie apkārtējās vides degradācijas.

II. KULTŪRAS EKOLOĢIJA

143. Līdz ar dabas mantojumu tiek apdraudēts arī vēsturiskais, mākslas un kultūras mantojums. Tas ir daļa no kādas vietas kopējās identitātes un pamats, uz kura celt dzīvošanai piemērotu pilsētu. Te nav runa par veco pilsētu sagraušanu, lai būvētu jaunas, kurās šķietami vairāk tiktu respektēta vide, bet kurās ne vienmēr gribētos dzīvot. Ir jāņem vērā attiecīgās vietas vēsture, kultūra un arhitektūra, saglabājot tās savdabīgo identitāti. Tāpēc ekoloģija ietver arī rūpes par cilvēces kultūras bagātībām visplašākajā nozīmē. Konkrētāk, tā aicina, pētot vides problēmas, lielāku uzmanību pievērst vietējām kultūrām, sekmējot dialogu starp zinātniski tehnisko valodu un tautas valodu. Kultūra ir kas vairāk nekā tikai pagātnes mantojums; tā pirmām kārtām ir dzīva, dinamiska, līdzdalību sekmējoša šodienas realitāte, kuru nevar neņemt vērā, domājot par cilvēka saikni ar vidi.

144. Patērnieciskajai pieejai cilvēkam, kuru atbalsta visa mūsdienu globalizētās ekonomikas mašīnērija, raksturīgi kultūras vienādot un mazināt neaptveramo kultūras daudzveidību, kas ir visas cilvēces bagātība. Tāpēc centieni novērst visas grūtības, izmantojot vienvēidīgus noteikumus vai tehnisku iejaukšanos, var novest pie tā, ka tiek ignorēta vietējo problēmu sarežģītība, kuru risināšanai nepieciešama iedzīvotāju aktīva līdzdalība. Jaunos procesus, kas top, ne vienmēr var iekļaut modeļos, kas aizgūti no ārpuses; šiem modeļiem jārodas vietējā kultūrā. Dzīvei un pasaulei ir raksturīgs dinamisms, tāpēc arī mūsu rūpēm par pasauli jābūt elastīgām un dinamiskām. Ja risinājumi ir tikai tehniski, pastāv risks ņemt vērā tikai simptomus un neatklāt problēmas dziļāko būtību. Ir jārespektē tautu un kultūru tiesības un jāapzinās, ka sociālas grupas attīstība ir vēsturisks process, kurš norisinās kultūras kontekstā un kurā nepieciešama pastāvīga un aktīva vietējo iedzīvotāju līdzdalība, un tā sākumpunkts ir viņu pašu kultūra. Arī izpratni par dzīves kvalitāti nevar uzspiest no ārpuses – tai jāveidojas saistībā ar katrai grupai raksturīgo simbolu un paražu pasauli.

145. Daudzas vides intensīvas izmantošanas un degradācijas formas var ne tikai izsmelt resursus, kuri vietējos iedzīvotājus nodrošināja ar iztikas līdzekļiem, bet arī sociālos resursus, kuri ļāva īstenot dzīvesveidu, kas ilgstoši noteica kultūras identitāti, kā arī dzīves un kopības jēgu. Vienas kultūras izzušana var būt tikpat smags vai vēl smagāks zaudējums par vienas dzīvnieku vai augu

sugas izzušanu. Valdošā, ar konkrētu ražošanas veidu saistītā dzīves stila uzspiešana var būt tikpat kaitīga kā izmaiņas ekosistēmā.

146. Šajā sakarībā īpaši svarīgi ir rūpēties par iezemiešu kopienām un to kultūras tradīcijām. Tās nav kārtējā minoritāte – tām jāklūst par galveno sarunu partneri, sevišķi jau tad, kad runa ir par lieliem projektiem, kas ietekmēs viņu apdzīvotās teritorijas. Iezemiešiem zeme nav nekāda prece, bet gan dāvana, kas saņemta no Dieva un senčiem, kuri tajā atdusas; tā ir svēta vieta, ar kuru viņiem nepieciešams mijiedarboties, lai nezaudētu savu identitāti un vērtības. Ja viņi paliek savā teritorijā, tieši viņi vislabāk par to rūpējas. Tomēr daudzviet pasaulē uz viņiem tiek izdarīts spiediens, lai viņi pamestu savas zemes, sniedzot iespēju īstenot kalnrūpniecības vai lauksaimniecības projektus, saistībā ar kuriem netiek ņemta vērā dabas un kultūras degradācija.

III. IKDIENAS DZĪVES EKOLOĢIJA

147. Lai varētu runāt par patiesu attīstību, jānodrošina cilvēku dzīves kvalitātes integrāla augšupeja, un tas ietver tās vides izpēti, kurā norisinās cilvēku eksistence. Vide, kurā dzīvojam, iespaido mūsu dzīves uztveri, to, kā jūtamies un rīkojamies. Tajā pašā laikā vidi mūsu istabā un mājā, darbavietā un kvartālā mēs izmantojam, lai apliecinātu savu identitāti. Mēs tiecamies piemēroties videi, bet, ja tā ir nekārtīga, haotiska vai piesātināta ar vizuālo un akustisko piesārņojumu, šī stimulu pārmērība ir smags pārbaudījums mūsu centieniem veidot integrētu un laimīgu identitāti.

148. Apbrīnu raisa to cilvēku un cilvēku grupu radošums un nesavtība, kuri spēj pārvarēt vides ierobežojumus, mazinot apstākļu nelabvēlīgo ietekmi un mācoties iekārtot savu dzīvi apkārt valdošajā haosā un nedrošībā. Piemēram, dažviet, kur ēku fasādes ir ļoti nolaistas, cilvēki ārkārtīgi rūpējas par savu mājokļu iekšieni vai arī rod prieku citu cilvēku sirsnībā un draudzīgumā. Iedzīvotāju pozitīvā un labvēlīgā sabiedriskā dzīve ienes gaismu arī šķietami nelabvēlīgā vidē. Dažreiz var tikai uzteikt cilvēku ekoloģiju, ko nabadzīgie ļaudis praktizē, par spīti lielajām grūtībām. Smakšanas sajūta, kas rodas pārapsūstos pilsētas rajonos, var zust, ja starp cilvēkiem veidojas tuvas un siltas attiecības, ja rodas kopienas, ja vides ierobežojumi tiek kompensēti katra cilvēka iekšienē, kad tas izjūt solidaritāti un piederību. Tādējādi jebkura vieta pārstāj būt elle un kļūst par vidi, kurā norisinās cieņas pilna dzīve.

149. Tāpat ir skaidrs, ka galējais trūkums, kādā cilvēki dzīvo rajonos, kuros trūkst harmonijas, plašuma un integrācijas iespēju, veicina to, ka parādās brutalitāte un noziedzīgu organizāciju manipulācijas ar cilvēkiem. Nedrošo nomaļu iedzīvotājos šī ikdienas pieredze ar pārmērīgu drūzmu un sociālo anonimitāti var izraisīt atsvešināšanās izjūtu, kas veicina antisabiedrisku rīcību un vardarbību. Un tomēr es vēlreiz gribu apliecināt to, ka mīlestība ir stiprāka. Tik daudzi arī šādos apstākļos spēj uzturēt piederības un vienotības saikni, kas pārapsūstības drūzmu pārveido par kopības pieredzi, kurā sava paša ego mūri tiek sagrauti un patmīlības barjeras pārvarētas. Tieši šāda kopējā glābiņa pieredze mēdz iedvesmot uz radošu darbību, lai uzlabotu situāciju savā mājā

vai kvartālā. [117]

150. Ņemot vērā saistību starp dzīves telpu un cilvēku uzvedību, tiem, kuri projektē mājas, kvartālus, sabiedriskās telpas un pilsētas, nepieciešams dažādu zinātņu nozaru pienesums, kas palīdzētu izprast cilvēku domāšanas procesus, simbolus un rīcību. Nepietiek tikai ar skaistu dizainu – vēl vērtīgāks ir cits skaistums: cilvēku dzīves kvalitāte, to saskaņa ar vidi, sastapšanās un savstarpējā palīdzība. Arī tāpēc ir tik svarīgi, lai, veicot pilsētplānošanu, vienmēr ņemtu vērā iedzīvotāju viedokli.

151. Jārūpējas arī par tām kopējām teritorijām, vizuālajiem orientieriem un pilsētas ainavām, kas stiprina mūsu piederības izjūtu, iesakņošanos un māju sajūtu pilsētā, kura mūs ietver un vieno. Svarīgi, lai pilsētas dažādās daļas būtu labi integrētas un lai tās iedzīvotājiem rastos kopskats un tie nenorobežotos savā kvartālā, liedzot sev iespēju kopā ar citiem uztvert visu pilsētu kā savu telpu. Iejaucoties pilsētas vai lauku ainavā, jāņem vērā tas, kā kombinējas dažādi elementi, veidojot veselumu, ko iedzīvotāji uztver kā saskaņotu struktūru, kas ir bagāta nozīmēm. Tad citi pārstāj būt svešinieki, bet var tikt uztverti kā daļa no „mēs” loka, kuru kopā veidojam. Šī paša iemesla dēļ gan pilsētās, gan laukos ir lietderīgi saglabāt vietas, kuras netiktu pastāvīgi pārveidotas.

152. Mājokļu trūkums ir nopietna problēma daudzviet pasaulē – gan laukos, gan lielpilsētās –, jo valsts budžets parasti sedz tikai nelielu daļu pieprasījuma. Ne tikai trūcīgajiem cilvēkiem, bet arī daudziem citiem sabiedrības locekļiem ir ļoti grūti tikt pie sava mājokļa. Mājoklim ir liela nozīme gan attiecībā uz cilvēka cieņu, gan ģimenes attīstību. Cilvēka ekoloģijā tas ir būtisks jautājums. Ja kādā vietā jau ir izveidojušies haotiski pagaidu mitekļu konglomerāti, tad būtu jācenšas tos attīstīt un uzlabot, nevis likvidēt, padzenot iemītniekus. Ja trūcīgie ļaudis dzīvo piesārņotās vai bīstamās priekšpilsētās, tad „gadījumos, kad viņi jāpārvieto, nav jārada tiem vēl papildu ciešanas, bet viņiem laikus jāsniedz atbilstoša informācija, jāpiedāvā iespēja izvēlēties piedienīgu mājokli un tieši iesaistītajiem jānodrošina aktīva līdzdalība” [118]. Tajā pašā laikā ar radošu pieeju jācenšas neērtos pagaidu mitekļu rajonus iekļaut pretimnākošā un draudzīgā pilsētā: „Cik skaistas gan ir pilsētas, kas pārvar slimīgu neuzticēšanos, integrē sevī atšķirīgos un šo integrāciju dara par jaunu attīstības dzinuli! Cik skaistas gan ir pilsētas, kas arī savā arhitektoniskajā veidolā iekļauj vietas, kuras apvieno, ļauj tikties, veicina citu cilvēku iepazīšanu!” [119]

153. Dzīves kvalitāte pilsētās daudzējādā ziņā atkarīga no transporta, kas iedzīvotājiem bieži sagādā lielas grūtības. Pilsētu ielās ir daudz automobiļu, kuros atrodas viens vai divi cilvēki, šie automobiļi rada sastrēgumus un piesārņojumu, patērē ārkārtīgi daudz neatjaunojamās enerģijas. Šo automobiļu dēļ jābūvē vairāk autoceļu un stāvvietu, kas bojā pilsētas struktūru un ainavu. Daudzi speciālisti ir vienprātis, ka pilsētā prioritāte piešķirama sabiedriskajam transportam. Tomēr sabiedrībai būs ļoti grūti mierīgi pieņemt dažus nepieciešamos pasākumus, ja tiem nesešos būtiski uzlabojumi transporta sistēmā, jo daudzās pilsētās sabiedriskā transporta līdzekļi pasažieriem rada cilvēka necienīgus apstākļus – tie ir pārpildīti un neērti, kursē reti un nav droši.

154. Cilvēka īpašās cieņas atzīšana bieži vien kontrastē ar haotisko dzīvi, ko cilvēki spiesti paciest mūsu pilsētās. Taču tas nedrīkst novērst mūsu uzmanību no pamestības un aizmirstības, kurā nonākuši cilvēki atsevišķos lauku apvidos, kur nav pieejami būtiski pakalpojumi un kur strādnieki faktiski ir novesti verdzības stāvoklī bez tiesībām un cerībām uz cilvēka cienīgāku dzīvi.

155. Cilvēka ekoloģija ietver vēl kādu dziļu patiesību: saikni starp cilvēka dzīvi un morālo likumu, kas ierakstīts cilvēka būtībā, – saikni, bez kuras nav iespējams radīt cilvēka cieņai atbilstošāku vidi. Benedikts XVI runāja par „cilvēka ekoloģiju”, kuras pamatā ir tas, ka „arī cilvēkam ir daba, kura tam jārespektē un ar kuru tas nevar pēc savas patikas manipulēt” [120]. Šajā sakarībā mums jāatzīst, ka jau mūsu ķermeņa dēļ pastāv tieša saikne starp mums, no vienas puses, un vidi un pārējām dzīvajām būtnēm, no otras puses. Lai uztvertu un pieņemtu visu pasauli kā Tēva dāvanu un mūsu kopējās mājas, vispirms jāatzīst, ka arī mūsu ķermenis ir Dieva dāvana. Turpretim doma, ka mums ir absolūta vara pār savu ķermeni, noved pie domas – tas reizēm notiek pavisam nemanāmi – par valdīšanu pār visu radīto. Mācīties pieņemt savu ķermeni, rūpēties par to un respektēt tā nozīmību – tas ir patiesas cilvēka ekoloģijas būtisks elements. Arī sava ķermeņa novērtēšana tā sievišķībā vai vīrišķībā ir nepieciešama, lai saskarsmē ar pretējo dzimumu varētu pilnībā apzināties pats sevi. Tādējādi ir iespējams ar prieku pieņemt šo īpašo dāvanu – otru cilvēku, vīrieti vai sievieti, Dieva Radītāja meistardarbu – un savstarpēji bagātināties. Tāpēc nav veselīga to cilvēku pieeja, kuri pretendē „dzēst atšķirību starp dzimumiem tāpēc vien, ka neprot ar to tikt galā” [121].

IV. KOPĒJĀ LABUMA PRINCIPS

156. Integrāla ekoloģija nav atdalāma no kopējā labuma jēdziena, kam sociālajā ētikā ir galvenā un vienojošā nozīme. Kopējais labums ir „to sabiedriskās dzīves apstākļu kopums, kas ļauj pilnīgāk un vieglāk attīstīties gan grupām, gan atsevišķiem to locekļiem” [122].

157. Kopējā labuma pamatā ir cieņa pret cilvēka personu ar tās neatņemamajām pamattiesībām, kas pakārtotas cilvēka integrālai attīstībai. Kopējais labums pieprasa arī vispārēju sociālo labklājību un dažādu sabiedrības grupu attīstību, piemērojot subsidiaritātes principu. Starp šīm grupām īpaša vieta ir ģimenei kā sabiedrības pamatsūniņai. Visbeidzot, kopējam labumam nepieciešams sociālais miers, t. i., stabilitāte un drošība atbilstoši noteiktai kārtībai, ko nav iespējams panākt, ja īpaša uzmanība netiek veltīta sadales taisnīgumam, kura neievērošana vienmēr noved pie vardarbības. Visai sabiedrībai kopumā un jo īpaši valstij ir pienākums aizstāvēt un veicināt kopējo labumu.

158. Pasaules sabiedrības pašreizējos apstākļos, kad pieaug nevienlīdzība un kad aizvien vairāk cilvēku tiek izstumti no sabiedrības un tiem tiek atņemtas cilvēka pamattiesības, kopējā labuma princips uzreiz loģiski un nenovēršami pārtop aicinājumā uz solidaritāti un izvēli dot priekšroku visnabadzīgākajiem. Šī izvēle prasa atzīt to, ka zemes labumi ir paredzēti visiem, bet, kā es to centos izteikt apustuliskajā pamudinājumā Evangelii gaudium [123], pirmām kārtām mūsu

visdziļākās ticības pārlicības gaismā jāapzinās tā neaptveramā cieņa, kas piemīt nabadzīgajiem cilvēkiem. Pietiek pavērot to, kas notiek apkārt, lai saprastu, ka šodien šī izvēle ir būtiska ētikas prasība, lai varētu sekmīgi sasniegt kopējo labumu.

V. TAISNĪGUMS STARP PAAUDZĒM

159. Kopējā labuma jēdziens ietver arī nākamās paaudzes. Pasaules ekonomiskās krīzes ir nesaudzīgi atklājušas postošās sekas, kuras rodas tad, ja ignorējam mūsu kopīgo likteni, kas ir arī to liktenis, kuri dzīvos pēc mums. Nevar runāt par ilgtspējīgu attīstību, ja nav solidaritātes starp paaudzēm. Ja sākam domāt par stāvokli, kādā atstāsim mūsu planētu nākamajām paaudzēm, pārejām uz citu loģiku, saskaņā ar kuru zeme ir dāvana, ko esam saņēmuši un nodosim tālāk. Ja zeme mums ir dāvāta, tad vairs nevaram realitāti vērtēt tikai no utilitāra viedokļa, tiecoties pēc mums izdevīgas efektivitātes un ražīguma. Solidaritāte starp paaudzēm nav kas tāds, ko varam pieņemt vai nepieņemt; tas ir taisnīguma pamatjautājums, jo zeme, ko esam saņēmuši, pieder arī tiem, kas dzīvos pēc mums. Portugāles bīskapi ir aicinājuši uzņemties šo taisnīguma pienākumu: „Vide iekļaujas saņemšanas loģikā. Tā ir aizdevums, kuru saņem katra paaudze un kurš tai jānodod nākamajai paaudzei.” [\[124\]](#) Integrālajai ekoloģijai ir raksturīgs šis plašais skatījums.

160. Kādu pasauli mēs gribam atstāt tiem, kas dzīvos pēc mums, bērniem, kuri pašlaik aug? Šeit runa nav tikai par vidi, jo šo jautājumu nevar uzdot sadalītā veidā. Kad sev jautājam par pasauli, ko gribam atstāt citiem, tad pirmkārt domājam par tās vispārējo virzību, par tās jēgu un vērtībām. Nedomāju, ka tad, ja šis jautājums mums nav vitāli svarīgs, mūsu rūpes par ekoloģiju vainagosies ar būtiskiem panākumiem. Bet, ja drosmīgi uzdosim šo jautājumu, tad nenovēršami nonāksim pie citiem ļoti tiešiem jautājumiem: kāpēc mēs dzīvojam šajā pasaulē? Kāpēc mēs šeit esam? Kāds ir mūsu darba un cīņīņu mērķis? Kāpēc esam vajadzīgi šai zemei? Tātad vairs nepietiek, ka sakām – mums jā rūpējas par nākamajām paaudzēm. Jāapzinās, ka te uz spēles likts mūsu pašu gods un cieņa. Mēs paši esam ieinteresēti nākamajām paaudzēm atstāt dzīvošanai piemērotu planētu. Šis jautājums dramatiski skar mūs pašus, jo runa ir par mūsu dzīves šajā pasaulē jēgu.

161. Prognozes par gaidāmo katastrofu mēs vairs nevaram uztvert ar nicinājumu un ironiju. Jau tuvākās paaudzes var saņemt mantojumā gruvešu, tuksnešu un atkritumu pārpilnību. Patēriņa, izšķērdības un apkārtējās vides izmaiņu tempi jau ir pārsnieguši planētas izturības robežas, tā ka līdzšinējais neilgtspējīgais dzīvesveids var novest tikai pie katastrofas, kā tas jau tagad regulāri notiek atsevišķos reģionos. Pašreizējās nelīdzsvarotības ietekmes mazināšana atkarīga no tā, ko darām šodien, apzinoties savu atbildību to priekšā, kuri būs spiesti paciest mūsu rīcības ļaunās sekas.

162. Grūtības uztvert šo izaicinājumu nopietni daudzējādā ziņā saistītas ar ētikas un kultūras pagrimumu, kas pavada vides pasliktināšanās procesu. Postmodernajā pasaulē vīrietis un sieviete pastāvīgi riskē nonākt galējā individuālistiskā, un daudzas problēmas sabiedrībā saistītas ar egoistiskiem centieniem rast tūlītēju apmierinājumu, ar ģimenes un sociālo saikņu krīzi un

grūtībām atzīt citus. Nereti vecāki ar pārmērīgu un tuvredzīgu patērnieciskumu kaitē saviem bērniem, kuriem aizvien grūtāk ir tikt pie sava mājokļa un nodibināt ģimeni. Turklāt mūsu nespēja nopietni domāt par nākamajām paaudzēm saistīta ar nespēju paplašināt savu šā brīža interešu loku un aizdomāties arī par tiem, kuriem nav pieejama attīstība. Mums nav jācenšas iztēloties nākotnes nabadzīgos ļaudis; pietiks, ja atcerēsimies par tiem, kuri cieš trūkumu šodien, kuru dzīve šajā pasaulē ir tik īsa un kuri vairs ilgāk nevar gaidīt. Tāpēc „līdzās uzticīgai solidaritātei starp paaudzēm jāuzsver arī morāla nepieciešamība pēc atjaunotas solidaritātes vienā paaudzē” [125] .

5. nod. VADLĪNIJAS PIEEJAI UN RĪCĪBAI

163. Es centos kritiski izvērtēt pašreizējo situāciju, kādā atrodas cilvēce, – gan ievainojumus, kas raksturīgi mūsu planētai, gan vides degradācijas dziļi cilvēciskos cēloņus. Kaut arī jau pati šī realitātes apsvēršana norāda uz nepieciešamību mainīt virzību un saka priekšā, kā mums būtu jārikojas, tagad centīsimies iezīmēt dialoga ceļus, kas mums var palīdzēt izkļūt no pašiznīcināšanās spirāles, kurā tiekam ierauti aizvien dziļāk.

I. DIALOGS PAR VIDES JAUTĀJUMIEM STARPTAUTISKAJĀ POLITIKĀ

164. Jau kopš pagājušā gadsimta vidus, pārvarot daudzas grūtības, arvien vairāk nostiprinās pārliecība, ka planēta Zeme ir mūsu dzimtene un visa cilvēce ir viena tauta, kas dzīvo kopējās mājās. Atzīt, ka pasaulē viss ir savstarpēji atkarīgs, nozīmē ne tikai saprast, ka dzīves, ražošanas un patēriņa stila kaitīgās sekas skar mūs visus, bet pirmkārt rūpēties par to, lai risinājumi tiktu meklēti globālā skatījumā, nevis tikai aizstāvēt dažu valstu intereses. Savstarpējā atkarība mūs mudina domāt par vienu pasauli, par kopēju projektu. Diemžēl cilvēka prātam, kas panācis neaptveramu attīstību tehnoloģiju jomā, neizdodas rast sekmīgus veidus, kā starptautiskā mērogā atrisināt nopietnās vides un sociālās problēmas. Lai stātos pretī šīm pamatproblēmām, kuras nekādi nav iespējams novērst atsevišķu valstu spēkiem, nepieciešams pasaules mēroga konsenss, kas sniegtu iespēju plānot ilgtspējīgu un daudzveidīgu lauksaimniecību, attīstīt atjaunojamus un mazāk piesārņojošus enerģijas veidus, veicināt efektīvāku enerģijas izmantošanu, atbalstīt labāku mežu un jūras resursu pārvaldīšanu, panākt, lai visiem būtu pieejams dzeramais ūdens.

165. Mēs zinām, ka tehnoloģijas, kuru pamatā ir fosilais kurināmais, kas rada lielu piesārņojumu, t. i., akmeņogles, kā arī nafta un nedaudz mazāk – dabas gāze, bez vilcināšanās ir pakāpeniski jāaizstāj ar citām. Kamēr vēl nav panākts lielāks progress atjaunojamo enerģijas avotu izmantošanā, ir attaisnojama mazākā ļaunuma izvēle un pagaidu risinājumi. Tomēr starptautiskajā sabiedrībā joprojām nav vienprātības par to, kam jāuzņemas atbildība par izdevumiem, kas saistīti

ar pāreju enerģijas jomā. Pēdējo desmit gadu laikā vides jautājumi izraisījuši plašu sabiedrības rezonansi, un pilsoniskajā sabiedrībā pieaug atbildības sajūta par to risināšanu un nesavtīga līdzdalība tajā. Politika un uzņēmējdarbība reaģē lēnāk, netiekot galā ar pasaules mēroga problēmām. Šajā ziņā var teikt – lai gan postindustriālā laikmeta paaudze droši vien vēsturē tiks pieminēta kā viena no bezatbildīgākajām, ir pamats cerēt, ka 21. gadsimta sākuma paaudzi varēs atcerēties saistībā ar to, ka tā pašizliedzīgi uzņēmusies šo smago atbildības nastu.

166. Ekoloģiskā kustība, kas izplatīta visā pasaulē, ir ievērojami progresējusi, un to bagātinājuši daudzu pilsoniskās sabiedrības organizāciju pūliņi. Šeit nav iespējams tās visas minēt, ne arī pārskatīt to sniegto ieguldījumu, tomēr, tieši pateicoties to darbam, apkārtējās vides jautājumi ir aizvien vairāk klātesoši pasaules dienaskārtībā un ir kļuvuši par pastāvīgu aicinājumu domāt tālākā perspektīvā. Diemžēl pēdējos gados pasaules galotņu tikšanās nav attaisnojušas uz tām liktās cerības, jo politiskās gribas trūkums liedzis panākt patiesi nozīmīgu un efektīvu pasaules mēroga vienošanos vides jomā.

167. Ir vērts atcerēties Zemes samitu, kas notika 1992. gadā Riodežaneiro. Tajā tika pasludināts, ka „cilvēks ir rūpju par ilgtspējīgu attīstību centrā” [126]. Rio deklarācija, kurā atbalsojas dažas Stokholmas deklarācijas (1972) tēzes, apstiprināja to, ka nepieciešama starptautiskā sadarbība, lai saglabātu visas pasaules ekosistēmu, to, ka piesārņotāji ir atbildīgi par piesārņojuma radītajiem zaudējumiem, un ka ir pienākums izvērtēt attiecīgo projektu un darbu ietekmi uz vidi. Tā izvirzīja mērķi stabilizēt siltumnīcefekta gāzu koncentrāciju atmosfērā, lai tādējādi apturētu globālās sasilšanas tendences. Tika izstrādāta arī darbības programma un konvencija bioloģiskās daudzveidības aizsardzībai, formulēti mežu aizsardzības principi. Kaut arī šī galotņu tikšanās bija savam laikam novatoriska un pravietiska, noslēgtās vienošanās netika pienācīgi īstenotas, jo netika noteikti atbilstoši kontroles, periodisko pārbažu un par pārkāpumiem piemērojamo sankciju mehānismi. Pasludinātie principi joprojām gaida, lai tos sekmīgi īstenotu dzīvē.

168. Kā pozitīvu pieredzi var minēt, piemēram, Bāzeles konvenciju par kontroli pār kaitīgo atkritumu robežšķērsojošo transportēšanu un to aizvākšanu un tās noteikto ziņošanas, standartu un kontroles sistēmu, kā arī Vašingtonas konvenciju par starptautisko tirdzniecību ar apdraudētajām savvaļas dzīvnieku un augu sugām, kas paredz pārbaudes uz vietas, lai kontrolētu noteikto normu ievērošanu. Liekas, ka, pateicoties Vīnes konvencijai par ozona slāņa aizsardzību un tās īstenošanai ar Monreālas protokolu un tā grozījumiem, ozona slāņa nelabvēlīgo izmaiņu problēmas risinājums ir iegājis izšķirošā fāzē.

169. Ja runājam par bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un pārtuksnešošanās novēršanu, progress ir daudz nenozīmīgāks. Attiecībā uz klimata izmaiņām sasniegts ir nožēlojami maz. Siltumnīcefekta gāzu emisijas samazināšana prasa godīgumu, drosmi un atbildību, it īpaši no varenāko un visvairāk piesārņojošo valstu puses. ANO Konference par ilgtspējīgu attīstību „Rio+20” (Riodežaneiro, 2012) pieņēma plašu, bet neauglīgu noslēguma deklarāciju. Starptautiskās sarunas negūst nozīmīgus panākumus to valstu nostājas dēļ, kuras savas

nacionālās intereses stāda augstāk par visas pasaules kopējo labumu. Tie, kam būs jācieš no sekām, kuras šodien cenšamies noklusēt, atcerēsies, ka mūsu sirdsapziņa klusēja un ka mums trūka atbildības sajūtas. Laikā, kad tika gatavota šī enciklika, debates kļuva īpaši spraigas. Mēs, ticīgie, nevaram nelūgt Dievu par pašreizējo diskusiju pozitīvu gaitu, tā lai nākamās paaudzes neciestu no nepārdomātas vilcināšanās sekām.

170. Dažas no piesārņojošo gāzu emisijas samazināšanas stratēģijām cenšas internacionalizēt ar vides aizsardzību saistītās izmaksas, un pastāv briesmas, ka valstīm, kurām ir mazāk resursu, tiks uzspiestas grūti izpildāmas saistības samazināt emisiju tikpat daudz kā rūpnieciski attīstītākām valstīm. Šādas sistēmas uzspiešana kaitē tām valstīm, kurām visvairāk vajadzīga attīstība. Tādējādi radīsies vēl viena netaisnība, kas maskējas ar rūpēm par vidi. Kā vienmēr, nelaime nenāk viena. Klimata izmaiņu sekas būs jūtamas ilglaiņi, tāpēc pat tad, ja šodien tiktu veikti ļoti stingri pasākumi, dažām valstīm, kam trūkst resursu, būs nepieciešama palīdzība, lai pielāgotos šīm sekām, kas iespaidojušas to ekonomiku un kas jau ir iestājušās. Ir skaidrs, ka atbildība ir kopēja, bet diferencēta, jo, kā to norādīja Bolīvijas bīskapi, „valstīm, kas par milzīgas siltumnīcefekta gāzu emisijas cenu ir guvušas labumu no industrializācijas augstā līmeņa, ir arī galvenā atbildība par pašu radīto problēmu risināšanu” [127].

171. „Emisijas kvotu” pirkšanas un pārdošanas stratēģija var izraisīt jauna veida spekulācijas, kas nekalpo piesārņojošo gāzu emisijas samazināšanai pasaules mērogā. Šī sistēma pretendē būt ātrs un viegls risinājums, tā izskatās pēc sava veida iesaistīšanās apkārtējās vides aizsardzībā, tomēr tā nekādā ziņā neved pie radikālām izmaiņām, kas nepieciešamas saistībā ar pašreizējo situāciju. Gluži otrādi, tā var kļūt par paņēmienu, kā saglabāt pārmērīgi augsto patēriņa līmeni atsevišķās valstīs un nozarēs.

172. Nabadzīgajām valstīm par savu prioritāti jānosaka ārkārtīgās nabadzības izskaušana un iedzīvotāju sociālā attīstība, bet tajā pašā laikā tām jāveic atsevišķu privilēģētu iedzīvotāju slāņu skandalozā patēriņa līmeņa analīze un sekmīgāk jāapkaro korupcija. Protams, tām jāattīsta tādi enerģijas ražošanas veidi, kas rada mazāk piesārņojuma, tomēr šim nolūkam tām nepieciešama to valstu palīdzība, kas savu izaugsmi sasniegušas, piesārņojot mūsu planētu. Lai izmantotu bagātīgi pieejamo saules enerģiju, jāievieš mehānismi un subsīdijas, kas jaunattīstības valstīm darītu pieejamu tehnoloģiju pārnesi, tehnisko palīdzību un finanšu resursus, tomēr tam vienmēr jānotiek, ņemot vērā konkrēto situāciju, jo „ne vienmēr tiek atbilstoši izvērtēta infrastruktūras savietojamība ar kontekstu, kam tā paredzēta” [128]. Šo pasākumu izmaksas, salīdzinot ar klimata izmaiņu risku, būtu zemas. Jebkurā gadījumā tas vispirms ir ētisks lēmums, kura pamatā ir visu tautu savstarpējā solidaritāte.

173. Steidzami nepieciešamas izpildāmas starptautiskas vienošanās, jo vietējās varas iestādes ne vienmēr spēj sekmīgi iejaukties. Starpvalstu attiecībās jārespektē ikvienas valsts suverenitāte, taču jānosaka arī saskaņoti ceļi, kā izvairīties no vietēja mēroga katastrofām, kuras galu galā kaitēs visiem. Ir nepieciešamas starptautiskas normas, kas uzliktu pienākumus un novērstu

nepieļaujamu rīcību, piemēram, gadījumus, kad ietekmīgās valstis vai uzņēmumi eksportē uz citām zemēm savus kaitīgos atkritumus vai arī izvieto tur ražošanas uzņēmumus, kas piesārņo vidi.

174. Pieminēsim arī jautājumu par okeānu pārvaldīšanas sistēmu. Kaut arī pastāv dažādas starptautiskas un reģionālas konvencijas, sadrumstalotība un stingru reglamentācijas, kontroles un sankciju mehānismu trūkums galu galā visus šos centienus apslāpē. Joprojām ļoti nopietna problēma ir pieaugošais jūras piesārņojums un starptautisko ūdeņu aizsardzība. Īsi sakot, nepieciešama vienošanās par to, kā pārvaldīt visu t. s. „pasaules kopējo labumu” spektru.

175. Tā pati loģika, kas apgrūtina radikālu lēmumu pieņemšanu, lai novērstu globālās sasilšanas tendences, liedz īstenot arī nabadzības izskaušanas mērķi. Lai risinātu abas problēmas – samazināt piesārņojumu un panākt nabadzīgāko valstu un reģionu attīstību –, nepieciešama atbildīgāka pasaules mēroga reakcija. 21. gadsimts, saglabājot no agrākajiem laikiem mantoto pārvaldes sistēmu, piedzīvo to, ka zūd nacionālo valstu ietekme. Tas galvenokārt notiek tāpēc, ka starptautiskajam ekonomikas un finanšu sektoram raksturīga tendence gūt virsroku pār politiku. Šajā situācijā ir būtiski, lai tiktu veidotas spēcīgākas un prasmīgāk organizētas starptautiskās institūcijas, kuru vadība tiktu godīgi iecelta, vienojoties nacionālajām valdībām, un kuras varētu piemērot sankcijas. Saskaņā ar Baznīcas sociālo mācību pāvests Benedikts XVI norādīja: „Lai vadītu pasaules ekonomiku, atveseļotu krīzes skarto valstu ekonomiku, novērstu krīzes padziļināšanos un no tās izrietošo nelīdzsvarotību, īstenotu pienācīgu un pilnīgu atbrūnošanos, vairotu pārtikas drošību un mieru, nodrošinātu vides aizsardzību un regulētu migrācijas plūsmas, ir ļoti nepieciešama īsta politiska pasaules pārvaldes institūcija, kā to jau atzinis mans priekštecis [svētais] Jānis XXIII.” [\[129\]](#) Šādā skatījumā diplomātija iegūst nebijušu nozīmību, lai izstrādātu starptautiskas stratēģijas, kas varētu novērst tās smagās problēmas, kas skar mūs visus.

II. DIALOGS, LAI SEKMĒTU JAUNU VALSTS UN VIETĒJO POLITIKU

176. Ieguvēji un zaudētāji ir ne tikai valstu vidū, bet arī pašās trūcīgajās valstīs, kurās jānosaka diferencēta atbildība. Ar vidi un ekonomisko attīstību saistītos jautājumus vairs nevar risināt, tikai pamatojoties uz atšķirībām starp valstīm; uzmanība jāpievērš arī valsts un vietējai politikai.

177. Ņemot vērā to, ka cilvēka iespējas var izmantot arī bezatbildīgi, ikvienai valstij tās teritorijā ir pienākums plānot, koordinēt, uzraudzīt un sodīt. Kā sabiedrība var plānot un aizsargāt savu nākotni, norisinoties pastāvīgai tehnoloģisko inovāciju attīstībai? Viens no faktoriem, kas darbojas kā svarīgs koordinējošs spēks, ir likums, kas nosaka to, kāda rīcība ir pieļaujama, ņemot vērā kopējo labumu. Robežas, kuras veselīgai, nobriedušai un suverēnai sabiedrībai jānosprauž, saistītas ar prognozēm un piesardzību, atbilstošu regulējumu, normu ievērošanas uzraudzību, korupcijas novēršanu, ražošanas procesu nevēlamo blakusefektu operatīvu kontroli, kā arī laikus veiktu iejaukšanos potenciālu un nenoteiktu risku gadījumos. Judikatūra, kuras mērķis ir samazināt saimnieciskās darbības izraisīto vides piesārņošanu, tiek pastāvīgi papildināta. Tomēr politiskie un institucionālie pasākumi eksistē ne jau tikai tādēļ, lai novērstu sliktu rīcību, bet arī lai veicinātu labu

praksi, lai stimulētu radošu pieeju, meklējot jaunus risinājumus, un lai atbalstītu individuālās un kolektīvās iniciatīvas.

178. Uz tūlītējiem rezultātiem orientēta politika, ko atbalsta arī patērnieciski noskaņoti iedzīvotāji, cenšas nodrošināt īstermiņa izaugsmi. Rūpējoties par panākumiem vēlēšanās, valdības neuzdrīkstas sarūgtināt iedzīvotājus ar pasākumiem, kas varētu iespaidot patēriņa līmeni vai apdraudēt ārzemju investīcijas. Varas struktūru tuvredzība kavē valdību vispārējos plānos ietvert tālejošus ārējās vides aizsardzības mērķus. Tā tiek aizmirsts, ka „laiks ir svarīgāks par telpu” [130], ka auglīgāk ir rūpēties par procesu iniciēšanu, nevis dominēšanu varas telpā. Patiesi valstisku pieeju redzam tad, ja grūtos brīžos tiek strādāts saskaņā ar augstiem principiem un domāts par ilgtermiņa kopējo labumu. Politiskajai varai nav viegli uzņemties šādu valsts līmeņa pienākumu.

179. Dažviet veidojas atjaunojamo enerģijas avotu izmantošanas kooperatīvi, kas nodrošina vietējo pašapgādi un pat enerģijas pārpalikuma pārdošanu. Šis vienkāršais piemērs liecina par to, ka laikā, kad pastāvošā pasaules kārtība nav spējīga uzņemties atbildību, vietējā līmenī tomēr var daudz ko mainīt. Tieši tur var veidoties lielāka atbildības sajūta, spēcīgāka kopības apziņa, gatavība rūpēties par citiem, radošs gars, patiesa mīlestība pret savu zemi un gādība par to, ko mantojumā saņems bērni un mazbērni. Šīm vērtībām vietējos iedzīvotājos ir dziļas saknes. Tā kā likumu ieviešana korupcijas dēļ dažkārt nenorit sekmīgi, tad politisku lēmumu pieņemšanai nepieciešama iedzīvotāju aktivitāte. Sabiedrībai ar nevalstisko organizāciju un starpniekapvienību palīdzību valdība jāpiespiež izstrādāt stingrākus standartus, procedūras un kontroles pasākumus. Ja pilsoņi politisko varu valsts, reģionālajā un pašvaldību līmenī nekontrolē, tad nav iespējams kontrolēt arī vides apdraudējumu. No otras puses, pašvaldību izstrādātais regulējums būs sekmīgāks, ja starp kaimiņos esošo ciemu un pilsētu iedzīvotājiem valdīs vienprātība, atbalstot kopējo pieeju apkārtējās vides problēmām.

180. Šeit nav runa par kādu vienu recepti, kas der visiem, jo ikvienai valstij un reģionam ir savas īpašās problēmas un ierobežojumi. Taisnība ir arī tā, ka politiskais reālisms var prasīt pārejas pasākumus un tehnoloģijas, ja vien tos pavada atbilstoša plānošana un spēkā esošo noteikumu pakāpeniska īstenošana. Tajā pašā laikā valsts un vietējā līmenī vienmēr ir daudz darāmā, piemēram, veicinot dažādus enerģijas taupīšanas pasākumus. Tas var izpausties kā atbalsts rūpnieciskajai ražošanai ar maksimālu enerģētisko lietderības koeficientu un minimālu izejvielu patēriņu vai arī kā tādu ražojumu tirdzniecības nepieļaušanu, kuri ir enerģētiski neefektīvi un rada piesārņojumu. Te var minēt arī transporta sistēmas pilnveidošanu un ēku celtniecību un renovāciju, samazinot to enerģijas patēriņu un piesārņojuma līmeni. No otras puses, politiskā darbība vietējā līmenī var būt orientēta arī uz izmaiņām patēriņā, atkritumu samazināšanu un to otrreizējo pārstrādi, konkrētu sugu aizsardzību un daudzveidīgas lauksaimniecības plānošanu un augseku. Ja tiek investēts lauku infrastruktūrā, tirgus sakārtošanā vietējā un valsts mērogā, irigācijas sistēmās un ilgtspējīgu lauksaimniecības tehnoloģiju attīstībā, tad ir iespējams veicināt lauksaimniecības augšupeju nabadzīgajos reģionos. Var atbalstīt arī jaunas kooperācijas un kopienu organizācijas formas, lai aizstāvētu mazo ražotāju intereses un pasargātu no iznīcības

vietējās ekosistēmas. Ir tik daudz, ko var darīt!

181. Absolūti nepieciešama nepārtrauktība, jo politiku attiecībā uz klimata izmaiņām un vides aizsardzību nevar mainīt ikreiz, kad mainās valdība. Rezultātiem nepieciešams daudz laika, un tie prasa tūlītējus izdevumus, kuru efektivitāte nav redzama vienas valdības pilnvaru laikā. Tāpēc, ja nebūs sabiedrības un pilsonisko organizāciju spiediena, varas institūcijas vienmēr iejauksies negribīgi, jo īpaši tad, kad nepieciešams steidzams risinājums. Uz efektivitāti un tūlītējiem rezultātiem orientētā loģika, kas dominē mūsdienu ekonomikā un politikā, nebūt neveicina to, lai politiķi uzņemtos šo atbildību un izmaksas, kas ar to saistītas. Taču tad, ja viņi to uzdrošināsies, varēs apzināties cieņu, ar kuru viņus, cilvēkus, apveltījis Dievs, un aiz sevis vēsturē atstās liecību par patiesu un nesavtīgu atbildības uzņemšanos. Priekšroka jādod veselīgai politikai, kas spēj reformēt iestādes un koordinēt to darbību, kas veicinātu labāko risinājumu ieviešanu, lai pārvarētu šo iestāžu ietekmēšanu un birokrātisko inerci. Tomēr jāpiebilst, ka vislabākie mehānismi sabrūk, ja trūkst lielu mērķu, vērtību, patiesa un dziļa humānisma, kas kalpotu par pamatu cēlai un nesavtīgai sabiedrībai.

III. DIALOGS UN LĒMUMU PIENĒMŠANAS PĀRREDZAMĪBA

182. Lai noteiktu, kā uzņēmējdarbības pasākumi un projekti ietekmēs vidi, nepieciešami pārredzami politiskie procesi un dialogs. Turpretim korupcija, kas apmaiņā pret saņemtiem pakalpojumiem slēpj patieso projekta ietekmi uz vidi, bieži noved pie apšaubāmiem darījumiem, izvairoties no sabiedrības informēšanas un plašām diskusijām.

183. Nedrīkst būt tā, ka ietekmi uz vidi izvērtē pēc tam, kad pabeigta biznesa projekta vai noteiktas politikas, plāna vai programmas izstrāde. Šai izvērtēšanai jābūt klātesošai procesā jau no paša sākuma, un tā jāveic starpdisciplinārā, pārredzamā un no jebkāda ekonomiska vai politiska spiediena neatkarīgā veidā. To veicot, jāanalizē arī darba apstākļi un iespējamā ietekme uz cilvēku fizisko un garīgo veselību, vietējo saimniecību un sabiedrisko drošību. Tas palīdz reālistiskāk prognozēt ekonomiskos rezultātus, ņemot vērā dažādus iespējamus attīstības scenārijus un varbūtēju turpmāko investīciju nepieciešamību, lai novērstu iespējamus negribētos blakusefektus. Vienmēr jāpanāk vienprātība starp ieinteresētajām pusēm, kuras var piedāvāt dažādas pieejas, risinājumus un alternatīvas. Tomēr pie sarunu galda īpaša vieta jāparedz vietējiem iedzīvotājiem; viņi ir noraizējušies par savu un savu bērnu nākotni un spēj saskatīt mērķus, kuri pārsniedz tūlītējās ekonomiskās intereses. Mums jāpārstāj domāt par „iejaukšanos” apkārtējā vidē un jāpāriet uz nopietnu, ar visām ieinteresētajām pusēm apspriestu politiku. Līdzdalība diskusijās prasa, lai visi būtu attiecīgi informēti par konkrētajiem projektiem, par iespējām un risku, kas ar to saistīti; tas attiecas ne tikai uz sākotnējo lēmumu par projekta sākšanu, bet arī uz dažādām papildu aktivitātēm un nepārtrauktu monitoringu. Zinātniskajās un politiskajās diskusijās nepieciešama atklātība un patiesīgums; tās nedrīkst aprobežoties tikai ar jautājumu, vai attiecīgais projekts ir vai nav pretrunā likumam.

184. Ja parādās iespējamie vides apdraudējumi, kas var skart kopējo labumu tagadnē un nākotnē, tad šādā situācijā lēmumi jāpieņem, „pamatojoties uz salīdzinājumu starp risku un paredzamajiem ieguvumiem saistībā ar visām iespējamajām alternatīvām” [131]. Īpaši svarīgi tas ir tad, ja projekta īstenošanas dēļ var pieaugt dabas resursu izmantošana, paaugstināties emisijas un izmešu līmenis, palielināties atkritumu daudzums vai arī notikt būtiskas izmaiņas ainavā, aizsargāto sugu biotopos vai publiskajā telpā. Atsevišķi nepietiekami izpētīti projekti var nopietni ietekmēt dzīves kvalitāti, un to var izraisīt tik dažādi faktori kā neparedzēts akustiskais piesārņojums, redzes lauka sašaurināšana, kultūras vērtību zaudējums, kodolenerģijas izmantošanas sekas. Patērnieciskuma kultūra, kas dod priekšroku tūlītējiem ieguvumiem un privātām interesēm, var sekmēt pārsteidzīgu lēmumu pieņemšanu un pieļaut informācijas slēpšanu.

185. Ikreiz, kad tiek diskutēts par kādu projektu, jāuzdod daudz jautājumu, lai noteiktu, vai tas nāks vai nenāks par labu patiesai integrālai attīstībai. Proti, kāds ir nolūks? Kāpēc? Kur? Kad? Kādā veidā? Kam par labu? Kādi ir riska veidi? Kādas ir izmaksas? Kas un kā maksās? Šajā izvērtējumā dažiem jautājumiem jābūt prioritāriem. Piemēram, mēs zinām, ka ūdens ir deficīts un dzīvei nepieciešams un ka tiesības uz ūdeni nosaka citu cilvēktiesību īstenošanas iespējas. Tas nav apšaubāms, un tāpēc jautājums par ūdeni, veicot ietekmes uz vidi analīzi, ir svarīgākais.

186. 1992. gadā izdotajā Rio deklarācijā uzsvērts, ka tad, „ja pastāv nopietnu vai nelabojamu postījumu briesmas, pilnīgas zinātniskas pārliecības trūkums nedrīkst kalpot par iemeslu tam, lai atliktu tādu efektīvu pasākumu veikšanu” [132], kas novērstu vides degradāciju. Šis piesardzības princips sniedz iespēju aizsargāt visneaizsargātākos, kuriem pašiem nav iespēju aizstāvēties un savākt neapstrīdamus pierādījumus. Ja objektīva informācija liecina, ka iespējami nopietni un nelabojami postījumi, tad projekts jāaptur un jākorģē, pat ja aizdomas nav pārliecinoši pierādītas. Tādējādi pienākums sniegt pierādījumus tiek uzlikts pretējai pusei, jo šaubu gadījumos ir jāsniedz objektīvi un neapgāžami pierādījumi par to, ka piedāvātais projekts nenodarīs nopietnu kaitējumu apkārtējai videi un iedzīvotājiem.

187. Tas nebūt nenozīmē nostāties pret jebkurām tehnoloģiskām inovācijām, kas sniegtu iespēju uzlabot dzīves kvalitāti. Tas nozīmē to, ka peļņa nevar būt vienīgais vērā ņemamais kritērijs un ka, parādoties jauniem argumentiem, kas izriet no papildinformācijas, projekts atkārtoti jāizvērtē, piedaloties visām ieinteresētajām pusēm. Diskusijas rezultātā var tikt pieņemti dažādi lēmumi: pārtraukt projekta īstenošanu, to koriģēt vai arī pāriet uz alternatīvu priekšlikumu izskatīšanu.

188. Ir arī tādi ar apkārtējo vidi saistīti jautājumi, kuros grūti panākt vienprātību. Vēlreiz apliecinu to, ka Baznīca nepretendē atrisināt zinātniskas problēmas vai aizstāt politiku. Es tikai aicinu uz godīgām un atklātām diskusijām, lai savtīgas intereses un ideoloģijas nekaitētu kopējam labumam.

IV. DIALOGS STARP POLITIKU UN EKONOMIKU CILVĒKA PIEPILDĪJUMAM

189. Politiku nedrīkst pakārtot ekonomikai, ne arī ekonomiku pakļaut tehnokrātijas diktātam un

efektivitātes paradigmai. Šodien, domājot par kopējo labumu, ir absolūti nepieciešams dialogs starp politiku un ekonomiku, kas izlēmīgi kalpotu dzīvībai, īpaši jau cilvēka dzīvībai. Banku glābšana par katru cenu, liekot iedzīvotājiem par to samaksāt un nelemjot par visas sistēmas pārskatīšanu un reformēšanu, vēlreiz apstiprina finanšu neierobežoto varu, kurai nav nākotnes un kura var izraisīt tikai aizvien jaunas krīzes, kas neglābjami seko ilgiem, dārgiem un šķietamiem atkopšanās pasākumiem. 2007.–2008. gada finanšu krīze deva iespēju attīstīt jaunu ekonomiku, kas vairāk atbilstu ētikas principiem, un izstrādāt jaunus finanšu spekulāciju un virtuālo bagātību regulēšanas paņēmienus. Tomēr, reaģējot uz krīzi, netika pārskatīti novecojušie kritēriji, kas joprojām valda pasaulē. Ražošana ne vienmēr ir racionāla, tā bieži ir piesaistīta ekonomikas datu mainīgajiem lielumiem, kuri ražojumiem piešķir vērtību, kas neatbilst to patiesajai vērtībai. Tas bieži noved pie atsevišķu preču pārprodukcijas, kas nevajadzīgi ietekmē vidi un vienlaikus nodara kaitējumu reģionālajai ekonomikai. [133] Finanšu burbulis parasti ir arī ražošanas burbulis. Nelaime ir tā, ka nepietiekami enerģiski tiek risinātas īstās ekonomikas problēmas – rast iespējas dažādāt un pilnveidot ražošanu, uzņēmumiem atbilstoši funkcionēt, bet mazajiem un vidējiem uzņēmumiem attīstīties, tādējādi veicinot nodarbinātību.

190. Šajā sakarībā vienmēr jāatceras tas, ka „vides aizsardzību nevar nodrošināt, pamatojoties tikai uz izmaksu un ieguvumu finansiālajiem aprēķiniem. Vide ir viens no tiem labumiem, kurus tirgus mehānismi nespēj atbilstoši aizstāvēt un veicināt” [134]. Kārtējo reizi mums jānoraida maģiskais tirgus jēdziens, kas rosina domāt, ka visas problēmas tiks atrisinātas, ja pieaugs uzņēmumu un indivīdu ieņēmumi. Vai ir pamats cerēt, ka tie, kas apsēsti ar maksimālu peļņas palielināšanu, apstāsies un sāks domāt par izpostīto dabu, ko tie atstās mantojumā nākamajām paaudzēm? Tur, kur svarīgi tikai peļņas procenti, nav vietas domām par dabas ritmiem, tās degradācijas un reģenerācijas fāzēm un par sarežģītām ekosistēmām, kuras cilvēka iejaukšanās var nopietni ietekmēt. Turklāt bioloģiskā daudzveidība pārsvarā tiek uzskatīta par ekonomisko resursu krātuvi, ko varētu izmantot, bet netiek nopietni apsvērta lietu patiesā vērtība un tas, cik svarīgas tās ir personām un kultūrām, cik svarīgas saistībā ar nabadzīgo ļaužu interesēm un vajadzībām.

191. Ikreiz, kad rodas šādi jautājumi, daži uz tiem reaģē, apsūdzot citus neloģiskos centienos apturēt progresu un cilvēces attīstību. Taču mums jāapzinās, ka zināms ražošanas un patēriņa tempa palēninājums var pavērt iespējas citam progresā un attīstības veidam. Centieni sekmēt dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu nav nelietderīga līdzekļu šķiešana, bet ieguldījums, kas vidēja termiņa perspektīvā var nest citus ekonomiskos ieguvumus. Ja paraugāties plašāk, varam pamanīt, ka inovatīvāki un daudzveidīgāki ražošanas veidi, kas mazāk ietekmē vidi, var būt ļoti ienesīgi. Tas nozīmē pavērt ceļu dažādām iespējām, kas nevis noslāpē cilvēku radošumu un sapņus par progresu, bet šo enerģiju ievirza jaunā gultnē.

192. Tā, piemēram, radošāks un labāk virzīts ražošanas attīstības ceļš varētu labot neatbilstību, kas šobrīd pastāv starp pārmērīgiem tehnoloģiskajiem ieguldījumiem patēriņa jomā un nepietiekamajiem ieguldījumiem aktuālāko cilvēces problēmu risināšanā. Tas varētu radīt gudrus

un ienesīgus atkārtotās izlietošanas, remontēšanas, otrreizējās pārstrādes paņēmienus; tas varētu arī uzlabot pilsētu enerģētisko efektivitāti. Ražošanas dažādošana cilvēka prātam paver visplašākās iespējas radīt un ieviest jauninājumus, vienlaikus aizsargājot vidi un palielinot nodarbinātību. Šāds radošums būtu cilvēka cildenāko īpašību cienījama izpausme, jo tie būtu centieni gudri, drošsirdīgi un atbildīgi veicināt ilgtspējīgu un taisnīgu attīstību saistībā ar to, ko ietver dzīves kvalitātes jēdziens tā plašākajā nozīmē. Savukārt pieeja meklēt aizvien jaunus veidus, kā izlaupīt dabas bagātības, lai tikai piedāvātu jaunas patēriņa iespējas un gūtu tūlītēju peļņu, ir nevērtīga, pavirša un neradoša.

193. Ja dažos gadījumos ilgtspējīga attīstība ietvers jaunus izaugsmes veidus, tad citos gadījumos, sastopoties ar alkātīgu un bezatbildīgu, daudzus desmitus gadu ilgušu kāpumu, nāksies domāt par vieglu piebremzēšanu, par saprātīgu ierobežojumu ieviešanu vai pat par atkāpšanos, kamēr vēl nav par vēlu. Mēs zinām – tas, ka daži patērē un iznīcina aizvien vairāk, bet citiem tajā pašā laikā nav iespēju dzīvot saskaņā ar savu cilvēka cieņu, nevar ilgi turpināties. Tāpēc pienācis laiks piekrist izaugsmes lejukslīdei dažās pasaules daļās, lai citur pietiktu resursu veselīgai attīstībai. Pāvests Benedikts XVI teicis, ka „tehnoloģiski attīstītākām sabiedrībām jābūt gatavām veicināt vienkāršāku dzīvesveidu, samazinot savu enerģijas patēriņu un uzlabojot tā efektivitāti” [135].

194. Lai rastos jauni progresā veidi, nepieciešams „mainīt pasaules attīstības modeli” [136]. Šajā sakarībā atbildīgi jāapsver, kāda ir „ekonomikas jēga un mērķi, lai labotu tās trūkumus un izkropļojumus” [137]. Nepietiek ar to, ka kompromisu ceļā dabas aizsardzība tiek sabalansēta ar finansiāliem ieguvumiem vai vides saglabāšana ar progresu. Šajā gadījumā zelta vidusceļš var tikai nedaudz aizkavēt katastrofu. Tas vienkārši ir jautājums par jaunu progresā definīciju. Tehnoloģisko un ekonomisko attīstību, kura aiz sevis neatstāj labāku pasauli un augstāku dzīves kvalitāti, nevar uzskatīt par progresu. No otras puses, bieži arī ekonomiskās izaugsmes apstākļos patiesā cilvēku dzīves kvalitāte pazeminās vides pasliktināšanās, zemas kvalitātes pārtikas, resursu izsīkšanas dēļ. Šajā saistībā runas par ilgtspējīgu izaugsmi parasti kļūst par uzmanības novēršanas un taisnošanās līdzekli, kas ekoloģijas valodu un vērtības absorbē finanšu un tehnokrātijas loģikā, un uzņēmējdarbības atbildība par sociālajiem un vides jautājumiem tiek degradēta par mārketinga un tēla uzlabošanas pasākumiem.

195. Maksimāli lielas peļņas princips, kas tiecas abstrahēties no jebkuriem citiem apsvērumiem, izkropļo ekonomikas būtību: ja tikai pieaug ražošana, nevienu neinteresē, ka tas notiek uz nākotnes resursu vai vides veselības rēķina. Ja tikai mežu izciršana sekmē ražošanas pieaugumu, neviens nerēķina zaudējumus, ko nes teritorijas pārtuksnešošanās, bioloģiskās daudzveidības iznīcināšana un piesārņojuma palielināšanās. Jāpiebilst, ka uzņēmumi gūst peļņu, ierēķinot un sedzot tikai mazu daļiņu no izmaksām. Par ētisku var uzskatīt tikai tādu rīcību, kad „ekonomiskās un sociālās izmaksas, kas rodas, izmantojot kopējos vides resursus, tiek publiskas un tās pilnībā sedz šo resursu izmantotāji, nevis citas tautas vai nākamās paaudzes” [138]. Saistībā ar resursu piešķiršanu neatkarīgi no tā, vai tos piešķir tirgus, vai centralizēta valsts plānošana, vērojams ļoti šaurs skatījums, kam raksturīga aprobežošana tikai ar statistisku realitātes analīzi, raugoties no

attiecīgā brīža vajadzību skatpunkta.

196. Kāda ir politikas nozīme? Atcerēsimies subsidiaritātes principu, kas sniedz brīvību attīstīt iespējas, kas sastopamas visos sabiedrības līmeņos, bet tajā pašā laikā no tiem, kuru rokās ir vara, prasa lielāku atbildību par kopējo labumu. Mūsdienās atsevišķas ekonomikas nozares ir ietekmīgākas par valstīm. Taču ekonomika bez politikas nav attaisnojama, jo šāda ekonomika nebūtu spējīga pieņemt citu loģiku, lai vadītu dažādus pašreizējās krīzes aspektus. Loģika, kas nepieļauj patiesas rūpes par vidi, ir tā pati, kas atsakās integrēt visneaizsargātākos sabiedrības locekļus, jo „saskaņā ar pašreizējo „panākumu” un „privātuma” modeli tiek uzskatīts, ka nav jēgas ieguldīt pūles, lai lēnī, vāji un mazāk apdāvinātie varētu atrast savu ceļu dzīvē” [139].

197. Mums nepieciešama tālredzīga politika, kas attīstītu integrālu pieeju, starpnozaru dialogā ietverot dažādus krīzes aspektus. Bieži vien politika pati sevi diskreditē ar korupciju un nespēju nodrošināt labu sabiedrisko kārtību. Ja kādā reģionā valsts nepilda savu uzdevumu, atsevišķi ekonomiskie grupējumi, izliekoties par labdariem, var iegūt reālo varu un uzskatīt, ka tiem ir tiesības neievērot noteikumus, līdz pat dažādu grūti izskaužamu organizētās noziedzības, cilvēktirdzniecības, narkotiku izplatīšanas un vardarbības formu pieļaušanai. Ja politika nespēs darīt galu amorālai loģikai un ieslīgs tukšās runās, mēs turpināsim izvairīties risināt cilvēces nopietnākās problēmas. Patiesu izmaiņu stratēģija aicina no jauna pārdomāt par visu procesu kopumu – ar dažu virspusīgu ekoloģisku apsvērumu pievienošanu vairs nepietiek, ja netiek apšaubīta loģika, kas ir mūsdienu kultūras pamatā. Veselīgai politikai jāspēj pieņemt šo izaicinājumu.

198. Politika un ekonomika sliecas vainot viena otru nabadzībā un vides degradācijā. Jācer, ka tās var apzināties arī savas kļūdas un rast mijiedarbības formas, kas būtu orientētas uz kopējo labumu. Kamēr vieni tiecas tikai pēc ekonomiskā izdevīguma, bet otri ir pārņemti ar varas saglabāšanu un palielināšanu, mums atliek samierināties ar konfliktiem vai liekuļotiem izlīgumiem, kur abām pusēm vismazāk interesē saglabāt vidi un rūpēties par neaizsargātākajiem. Arī šeit ir spēkā princips, ka „vienotība ir pārāka par konfliktu” [140].

V. RELIĢIJU DIALOGS AR ZINĀTNI

199. Nevar apgalvot, ka empīriskā zinātne spēj pilnībā izskaidrot dzīvību, visu radību dziļāko būtību un realitātes kopumu. Tas nozīmētu nepamatoti pārkāpt pašas zinātnes metodoloģijas noteiktās robežas. Ja spriežam no šī ierobežotā skatpunkta, zūd estētiskā izjūta, poēzija un pat prāta spēja aptvert lietu jēgu un galamērķi. [141] Te jāatceras, ka „klasiskie reliģiskie teksti var būt nozīmīgi visos laikos, tiem ir motivējošs spēks, kas paver arvien jaunus apvāršņus (...). Vai tad ir saprātīgi un inteligenti tos atstāt aizmirstībā tikai tāpēc, ka tie radušies saistībā ar ticību” [142]? Patiesībā būtu naivi iedomāties, ka ētikas principi var izpausties abstraktā veidā, atrauti no konteksta; tas, ka tie formulēti reliģijas valodā, nekādā ziņā nemazina to vērtību publiskās diskusijās. Ētikas principi, kurus spēj uztvert prāts, var atkal un atkal parādīties visdažādākajā ietērpā, izteikti dažādos

vārdos, arī reliģijas valodā.

200. No otras puses, neviens zinātnes piedāvātais tehniskais risinājums nespēs atrisināt pasaules nopietnās problēmas, ja cilvēce zaudēs savu kursu, ja tiks aizmirsti būtiskie iemesli, kas dara iespējamu kopdzīvi, upuri, labestību. Katrā ziņā ticīgie būtu jāaicina dzīvot saskaņā ar savu ticību un nepieļaut rīcību, kas būtu tai pretrunā; viņi jāmodina no jauna atvērties Dieva žēlastībai un rast spēku savā dziļākajā pārlicībā par mīlestību, taisnīgumu un mieru. Ja mēs, nepareizi izprotot savus principus, dažkārt esam attaisnojuši sliktu izturēšanos pret dabu, cilvēka despotisko kundzību pār radību, karus, netaisnību vai vardarbību, tad mums kā ticīgajiem jāatzīst, ka tādējādi esam bijuši neuzticīgi tiem gudrības dārgumiem, kurus sargāt ir mūsu pienākums. Bieži dažādu laikmetu kultūras ierobežojumi ir ietekmējuši šo ētisko un garīgo dārgumu uztveri, taču tieši atgriešanās pie avotiem reliģijām palīdz labāk reaģēt uz mūsdienu vajadzībām.

201. Lielākā daļa planētas iedzīvotāju sevi atzīst par ticīgiem cilvēkiem; tam būtu jārosina reliģijas sākt savstarpēju dialogu saistībā ar dabas aizsardzību, nabadzīgo ļaužu aizstāvību, cieņas un brālības saikņu veidošanu. Dialogs nepieciešams arī starp dažādu zinātņu jomām, jo katra no tām parasti norobežojas savā īpašajā valodā, bet specializācijai ir tieksme pārtapt izolācijā un savu zināšanu absolutizēšanā. Tas traucē atbilstoši risināt vides problēmas. Tāpat nepieciešams arī atvērts un cieņpilns dialogs starp dažādām ekoloģiskajām kustībām, kas nereti iesaistītas savstarpējās ideoloģiskās cīņās. Ekoloģiskās krīzes nopietnība mūs visus mudina domāt par kopējo labumu un iet dialoga ceļu, kam nepieciešama pacietība, pašdisciplīna un nesavtība, vienmēr paturot prātā, ka „realitāte ir svarīgāka par ideju” [143].

6. nod. EKOLOĢISKĀ IZGLĪTĪBA UN GARĪGUMS

202. Daudzi procesi ir jāpārorientē, tomēr vispirms jāmainās cilvēcei. Mums trūkst izpratnes par savu kopīgo izcelsmi, savstarpējo piederību un nākotni, kurā visi esam līdzdaļīgi. Šī izpratne ir visa pamatā; pateicoties tai, var attīstīties jauna pārlicība un attieksme, jauns dzīvesveids. Mūsu priekšā ir liels kultūras, garīguma un izglītības uzdevums, kam būs nepieciešams ilgs atjaunotnes ceļš.

I. IESTĀTIES PAR CITU DZĪVESVEIDU

203. Lai panāktu noietu precēm, tirgus cenšas radīt piespiedu patēriņa mehānismu, tāpēc cilvēki tiek ierauti nevajadzīgu iepirkumu un izdevumu virpulī. Patērnieciskuma apsēstība ir subjektīvs tehnokrātiskās paradigmas atspulgs. Notiek tas, ko paredzēja Romāno Gvardīni, – cilvēks „pieņem ikdienas lietas un pierasto dzīvesveidu tā, kā to viņam uzspiež racionālā plānošana un sērijveida

ražošana, un kopumā dara to ar izjūtu, ka tas ir saprātīgi un pareizi” [144]. Šī paradigma visus mudina uzskatīt, ka viņi ir brīvi, jo viņiem ir šķietama patēriņa brīvība. Patiesībā brīvība ir tikai mazākumam, kura rokās ir ekonomiskā un finanšu vara. Apjukusi postmodernā cilvēce nav vēl nonākusi pie jaunas izpratnes par sevi, kas spētu sniegt orientierus, un šis identitātes trūkums izraisa iekšēju nemieru. Mums ir pārāk daudz līdzekļu ierobežoto un rahītisko mērķu sasniegšanai.

204. Pašreizējā situācija pasaulē „rada nestabilitātes un nedrošības sajūtu, kas savukārt veicina dažādas kolektīvā egoisma formas” [145]. Koncentrējoties uz sevi un norobežojoties savā apziņā, cilvēks kļūst alkātīgs. Jo lielāks tukšums sirdī, jo vairāk cilvēks grib pirkt, turēt īpašumā un patērēt. Šajā saistībā nešķiet, ka ar realitātes noteiktajiem ierobežojumiem kāds gribētu samierināties. No šāda skatpunkta raugoties, nepastāv arī paties kopējais labums. Ja sabiedrībā sāks dominēt šāda pieeja, sociālās normas tiks ievērotas tikai tik daudz, cik tās nebūs pretrunā personiskajām interesēm. Tāpēc mums jādomā ne tikai par briesmīgu klimatisku parādību vai lielu dabas katastrofu iespējamību, bet arī par sociālo krīžu izraisītām katastrofām, jo apmātība ar patēriecisko dzīvesveidu, īpaši jau tad, ja to var piekopt tikai nedaudzi, var novest tikai pie vardarbības un savstarpējas iznīcināšanas.

205. Tomēr viss vēl nav zaudēts, jo cilvēki spēj gan krist ārkārtīgi zemu, gan arī pārvarēt sevi, atkal izvēlēties labo un atdzimt neatkarīgi no visiem psiholoģiskajiem un sociālajiem šķēršļiem. Viņi spēj godīgi sevi uzlūkot, apzināties to, ka ir dziļi neapmierināti ar sevi, un nostāties uz jauna ceļa, kas ved uz patiesu brīvību. Nekāda sistēma nevar pilnībā iznīcināt ne atvērtību labajam, patiesajam un skaistajam, ne arī spēju atsaukties, ko Dievs nemitīgi modina cilvēka sirds dziļumos. Es vērsos pie ikviena cilvēka pasaulē: neaizmirsīsim par savu cieņu, ko nevienam nav tiesību mums atņemt.

206. Dzīvesveida izmaiņas varētu izdarīt veselīgu spiedienu uz tiem, kuru rokās ir politiskā, ekonomiskā un sociālā vara. To panāk patērētāju kustības, boikotējot kādu noteiktu ražojumu un tādējādi mainot uzņēmumu nostāju, – tie ir spiesti izvērtēt savu ietekmi uz vidi un ražošanas modeļus. Kad sabiedrības paradumi sāk ietekmēt uzņēmumu peļņu, uzņēmumiem nākas pārkārtot ražošanu. Tas mums atgādina par patērētāju sociālo atbildību. „Pirkšana nav tikai saimnieciska darbība, bet tā vienmēr ir arī morāla rīcība.” [146] Tāpēc šodien „apkārtējās vides degradācija ikvienu no mums mudina mainīt savu dzīvesveidu” [147].

207. Zemes harta mūs aicināja izbeigt pašiznīcināšanās fāzi un sākt visu no jauna, bet mēs vēl neesam attīstījuši sevī vispārēju apziņu, kas tam nepieciešama. Tāpēc es uzdrošinos vēlreiz atkārtot šo skaisto aicinājumu: „Kopīgais liktenis, kā tas vēl nekad līdz šim vēsturē nav bijis, mūs aicina meklēt jaunu sākumu (...). Lai mūsu laiks paliek atmiņā ar jaunu godbijību pret dzīvību, ar stingru apņēmību sasniegt ilgtspēju, ar pastiprinātu cīņu par taisnīgumu un mieru, ar priecīgu dzīves svinēšanu!” [148]

208. Vienmēr var sevī no jauna attīstīt spēju iziet ārpus sevis, lai dotos pretī citiem. Ja tās nav,

mēs neatzīstam citām radībām piemītošo vērtību, mums nerūp kaut ko aizsargāt citu dēļ, mēs nevēlamies sevi ierobežot, lai novērstu citu ciešanas vai apkārtnes degradāciju. Šī sevis pārvarēšana, salaužot norobežošanas savā apziņā un koncentrēšanos uz sevi, ir būtiska, lai rūpētos par citiem cilvēkiem un vidi; tā mūsos raisa morālu reakciju izvērtēt katras savas rīcības un katra lēmuma ietekmi uz ārpasauli. Tikai tad, ja spējam pārvarēt individuālismu, var rasties alternatīvs dzīvesveids un sabiedrībā kļūst iespējamas nopietnas pārmaiņas.

II. IZGLĪTOT SASKAŅAI STARP CILVĒCI UN VIDĪ

209. Apziņai par kultūras un ekoloģijas krīzes nopietnību jāiemiešojas jaunos paradumos. Daudzi saprot, ka pašreizējais progress un lietu un baudu uzkrāšana nepiešķir dzīvei jēgu un cilvēka sirdij nesniedz prieku, tomēr nespēj atteikties no tirgus piedāvātā. Valstīs, kurās patērēšanas paradumos būtu jāveic vislielākās izmaiņas, jauniešiem raksturīga jauna izpratne par ekoloģiju un pašreizējās dzīvesveida, un dažus no viņiem var tikai apbrīnot par centieniem aizsargāt vidi, tomēr viņi ir izauguši augstākā līmeņa patēriņa un labklājības apstākļos, kas ļoti apgrūtina paradumu maiņu. Tāpēc nepieciešama izglītošana.

210. Vides izglītības mērķi kļuvuši krietni plašāki. Ja sākumā galvenais uzsvars tika likts uz zinātniskās informācijas sniegšanu, vides risku apzināšanos un novēršanu, tad pašlaik tajā cenšas ietvert to mūsdienu „mītu” (individuālisma, neierobežotā progresa, konkurences, patērnieciskuma, neregulētā tirgus) kritiku, kuru pamatā ir utilitārā pieeja, kā arī ekoloģiskā līdzsvara atjaunošanu dažādos līmeņos: iekšējo – ar sevi pašu, solidāro – ar citiem, dabisko – ar visām dzīvajām būtnēm, garīgo – ar Dievu. Vides izglītībai vajadzētu mūs mudināt spert soli pretī Noslēpumam, kas ekoloģiskajai ētikai piešķir dziļāko jēgu. Ir pasniedzēji, kuri spēj ekoloģiskās ētikas mācību programmu izstrādāt tā, lai izglītojamajās personās ieaudzinātu solidaritāti, atbildības sajūtu un darbīgu līdzcievību.

211. Tomēr šī izglītošana, kuras mērķis ir veidot „ekoloģisko pilsoniskumu”, brīžiem aprobežojas ar informēšanu un nespēj ieaudzināt paradumus. Lai ilgtermiņā ierobežotu sliktu rīcību, ar likumu un normu esamību vēl nepietiek, pat ja pastāv efektīva kontrole. Lai juridiska norma atstātu nopietnu un paliekošu iespaidu, sabiedrības vairākumam jābūt pietiekami motivētam to akceptēt un gatavam mainīties, atsaucoties uz to personiski. Tikai izkopjot noturīgus tikumus, sevi iespējams pašreizējā dzīvē veltīt ekoloģijas jautājumu risināšanai. Ja cilvēks, kura materiālās iespējas ļauj izdot un patērēt vairāk, tā vietā, lai ieslēgtu apkuri, sagērbjas mazliet siltāk, tad viņa pārliecība un attieksme objektīvi palīdz aizsargāt apkārtējo vidi. Ir ļoti cēli uzņemties pienākumu ar maziem ikdienas darbiņiem rūpēties par radīto pasauli, un ir brīnišķīgi, ka izglītība spēj panākt reālas izmaiņas dzīvesveidā. Tas, ka cilvēks tiek audzināts izturēties atbildīgi pret vidi, var veicināt tādu rīcību, kas tieši un nozīmīgi skar apkārtējo vidi, piemēram, samazināt plastmasas un papīra lietošanu un ūdens patēriņu, šķirot atkritumus, gatavot tikai tik daudz, cik var apēst, rūpēties par citām dzīvajām būtnēm, izmantot sabiedrisko transportu vai braukt vairākiem vienā automobilī, stādīt kokus, izslēgt nevajadzīgu apgaismojumu utt. Tas viss liecina par nesavtīgu un cieņpilnu

radošumu, kurā izpaužas labākais, kas ir cilvēkā. Atkārtoti izmantot kādu lietu, nevis uzreiz to izmest – ja darām to apzināti, tas var būt mīlestības darbs, kurā izpaužas mums piemītošā cieņa.

212. Nedrīkst domāt, ka šie pūliņi pasauli nemaina. Šāda rīcība sabiedrībai dara labu, kaut bieži to neapzināmies, jo izraisa labestību, kas tiecas izplatīties, lai gan neredzamā veidā. Turklāt šāda rīcība atjauno mūsos apziņu par savu cilvēcisko cieņu, sniedz iespēju dzīvot pilnīgāku dzīvi un pieredzēt, ka dzīvot šajā pasaulē ir vērts.

213. Izglītošana notiek skolā, ģimenē, ar plašsaziņas līdzekļu palīdzību, katehēzē u. c. Laba izglītība, kas bērnībā un pusaudža gados saņemta skolā, ir kā sēklas, kas var nest augļus visa mūža garumā. Šeit es tomēr vēlos uzsvērt to, ka galvenā nozīme ir ģimenei, jo tā „ir vieta, kur dzīvība, šī Dieva dāvana, var tikt pienācīgi saņemta un pasargāta no daudzajiem uzbrukumiem, kam tā pakļauta, un var attīstīties saskaņā ar patiesas cilvēka izaugsmes prasībām. Pretstatā tā sauktajai nāves kultūrai ģimene ir vieta, kur valda dzīvības kultūra” [149]. Ģimenē tiek gūtas pirmās iemaņas saistībā ar mīlestību pret dzīvību un rūpēm par to, piemēram, kā pareizi izmantot lietas, kārtība un tīrība, cieņa pret vietējo ekosistēmu un visu radību aizstāvēšana. Ģimenē tiek veikta vispusīga audzināšana, attīstot dažādos personiskās izaugsmes un brieduma aspektus, kas ir savstarpēji cieši saistīti. Ģimenē iemācās lūgt atļauju, neuzspiežot savu gribu, pateikt „paldies”, tā paužot sirsnīgu pateicību par saņemto, valdīt pār savu agresivitāti un alkatību, kā arī lūgt piedošanu, ja izdarīts kas slikts. Šie mazie patiesas laipnības žesti palīdz veidot kopdzīves kultūru un cieņu pret to, kas ir ap mums.

214. Politiskajām institūcijām un dažādām apvienībām pienākas rūpēties par cilvēku apziņas veidošanu. Arī Baznīcai. Visām kristiešu kopienām šajā audzināšanas un izglītošanas darbā ir svarīga nozīme. Ceru, ka mūsu garīgajos semināros un klosteru formācijas namos tiks ieaudzināta atbildīga askēze, pateicības pilna pasaules kontemplācija, rūpes par trūcīgajiem ļaudīm un vides aizsardzību. Uz spēles ir likts tik daudz, ka ne tikai nepieciešamas iestādes, kas varētu sodīt par videi nodarīto kaitējumu, bet arī mums pašiem sevi jākontrolē un jāmācās citam no cita.

215. Šajā sakarībā „nevar neievērot saikni, kas pastāv starp atbilstošu estētisko audzināšanu un veselīgu apkārtējo vidi” [150]. Tas, ka pievēršam uzmanību skaistumam un to iemīlam, palīdz mums atbrīvoties no utilitāra pragmatisma. Ja kāds neprot apstāties, lai apbrīnotu un novērtētu skaisto, tad nav jābrīnās, ka jebkas bez kautrēšanās tiek uztverts kā objekts, ko var izmantot un turklāt ļaunprātīgi. Ja gribam panākt dziļas izmaiņas, mums jāpatur prātā, ka domāšanas veids reāli ietekmē rīcību. Izglītošana nebūs sekmīga un visi pūliņi šajā jomā būs veltīgi, ja necentīsimies izplatīt jaunu paradigmu attiecībā uz cilvēku, dzīvi, sabiedrību un mūsu attiecībām ar dabu. Citādi patēriņieciskuma paradigma, izmantojot plašsaziņas līdzekļus un iedarbīgos tirgus mehānismus, turpinās vērsties plašumā.

III. EKOLOĢISKĀ ATGRIEŠANĀS

216. Kristīgā garīguma bagātais mantojums, kas ir divdesmit gadsimtus krātas personiskās un kolektīvās pieredzes auglis, var sniegt vērtīgu ieguldījumu saistībā ar centieniem atjaunot cilvēci. Šeit es gribētu kristiešiem piedāvāt dažas ekoloģiskā garīguma vadlīnijas, kuru pamatā ir mūsu ticības pārlicība, jo Evaņģēlija mācība ietekmē veidu, kā domājam, jūtam un dzīvojam. Te būs runa ne tik daudz par idejām, cik par motivāciju, kas izriet no garīguma un kas stiprina entuziasmu rūpēties par pasauli, jo nav iespējams iesaistīties lielās lietās, pamatojoties tikai uz doktrīnām, bez iedvesmojošas mistikas, bez „kāda iekšēja impulsa, kas ierosina, motivē, iedrošina un piešķir jēgu personiskajai un kopējai darbībai” [151]. Jāatzīst, ka mēs, kristieši, ne vienmēr esam apguvuši un attīstījuši garīgās bagātības, ar kurām Dievs apveltījis Baznīcu. Tajās garīgums nav atrauts ne no mūsu pašu miesas, ne no dabas, ne no šīs pasaules realitātēm, bet gan tiek izdzīvots ar tām un tajās, vienotībā ar visu, kas ir ap mums.

217. Ja „ārējie tuksneši pasaulē kļūst arvien lielāki tāpēc, ka iekšējie tuksneši ir kļuvuši tik plaši” [152], tad ekoloģiskā krīze ir aicinājums uz dziļu iekšēju atgriešanos. Tomēr mums jāatzīst arī tas, ka daži kristieši, kas dedzīgi nododas lūgšanai, bažas par apkārtējo vidi izsmej, aizbildinoties ar reālismu un pragmatismu. Citi turpretim ir pasīvi, nelabprāt maina savus paradumus un nonāk iekšējās pretrunās. Tāpēc tiem visiem nepieciešama ekoloģiskā atgriešanās, lai tas, ka viņi sastapuši Jēzu Kristu, kļūtu redzams viņu attiecībās ar apkārtējo pasauli. Īstenot dzīvē savu Dieva darba aizstāvja aicinājumu ir būtisks krietnas dzīves elements; tas nav neobligāts vai otršķirīgs kristīgās pieredzes aspekts.

218. Atsaucot atmiņā svētā Asīzes Franciska piemēru, mēs saprotam, ka veselīgas attiecības ar radīto pasauli ir viena no personas visaptverošas atgriešanās dimensijām, kas saistīta ar savu kļūdu, grēku, netikumu un nolaidību atzīšanu un nožēlošanu no sirds un vēlmi iekšēji mainīties. Austrālijas bīskapi norādījuši, ka šī atgriešanās ir izlīgšana ar radīto pasauli: „Lai nonāktu pie šādas izlīgšanas, mums jāizvērtē sava dzīve un jāapzinās, kā mēs ar savu darbību un nespēju rīkoties esam kaitējuši Dieva radītajai pasaulei. Mums jāpiedzīvo atgriešanās, sirds nostājas maiņa.” [153]

219. Tomēr, lai atrisinātu tik sarežģītu situāciju, kādā pašlaik nonākusi pasaule, nepietiek ar to, ka ikviens atsevišķais indivīds kļūst labāks. Izolēti indivīdi var zaudēt savu spēju un brīvību pārspēt utilitāro domāšanas veidu un galu galā nonāk neētiskā patērnieciskumā, kam sveša sociālā un vides izjūta. Lai risinātu sociālās problēmas, jāveido sabiedrības sistēma, nepietiek tikai ar individuālu labo darbu kopumu: „Šī darba uzdevumi ir tik milzīgi lieli, ka tie nav pa spēkam ne individuālai iniciatīvai, ne arī sadarbībai starp atsevišķiem cilvēkiem, kas rīkojas individuāli. Te nepieciešama spēku saliedēšana un vienota rīcība.” [154] Ekoloģiskā atgriešanās, bez kuras nav iespējama stabila izmaiņu dinamika, ir arī kopienas atgriešanās.

220. Šī atgriešanās ietver vairākas nostājas, kas visas kopā sekmē nesavtīgu, maiguma pilnu gādību. Vispirms tā ir pateicība izjūta un apziņa, ka viss saņemts nepelnīti, proti, ka pasaule ir Tēva mīlestības dāvana. Šādas nostāja sekas ir gatavība uz pašizliedzīgu atteikšanos un

augstsirdīgu rīcību, pat ja neviens to neredz un neatzīst: „Lai tava kreisā roka nezina, ko labā dara, (..) bet tavs Tēvs, kas redz apslēpto, tevi atalgo.” (Mt 6, 3–4) Šī atgriešanās ietver arī mīlestības pilnu sapratni, ka mēs neesam šķirti no pārējām radībām un ka kopā ar pārējām pasaules būtņēm veidojam brīnišķīgu, vispārēju kopību. Mēs, ticīgie, pasauli kontemplējam nevis no ārpuses, bet no iekšienes, apzinoties, ka Tēvs mūs ir vienojis ar visām būtņēm. Turklāt ekoloģiskā atgriešanās, sekmējot to, ka tiek izkoptas individuālās spējas, ar kurām Dievs mūs apveltījis, mūs var iedvesmot uz lielāku radošumu un entuziasmu pasaules problēmu risināšanā, dāvājot sevi Dievam „kā dzīvu, svētu un Dievam tīkamu upuri” (Rom 12, 1). Savu izredzētību mēs neuztveram kā iemeslu tam, lai lepotos ar sevi vai bezatbildīgi uzkundzētos citiem, bet gan kā vēl vienu iespēju, kas mums uzliek lielu atbildību, kuras pamatā ir ticība.

221. Dažādie šīs enciklikas sākumā apskatītie mūsu ticības aspekti var palīdzēt bagātināt izpratni par šīs atgriešanās jēgu, piemēram, apziņa, ka ikviena radība atspoguļo kaut ko no Dieva un ka tā mums nes kādu vēsti, un pārlicība, ka Kristus ir uzņēmis sevī šo materiālo pasauli un tagad augšāmcēlies mīt ikvienas būtnes dziļumos, ietverot to savā mīlestībā un piepildot to ar savu gaismu; apziņa, ka Dievs, radot pasauli, ir ierakstījis tajā kārtību un dinamismu, kuru cilvēkam nav tiesību ignorēt. Evaņģēlijā lasām – Jēzus par putniem teicis, ka „neviens no tiem nav aizmirsts Dieva priekšā” (Lk 12, 6). Vai tad mēs drīkstam izturēties pret tiem slikti un darīt tiem pāri? Es aicinu visus kristiešus atzīt un pilnībā izdzīvot šo savas atgriešanās dimensiju, lai saņemtas žēlastības spēks un gaisma izpaužas arī attieksmē pret citām radībām un apkārtējo pasauli un modina ceļu brālīgumu ar visu radīto, ko tik brīnišķi īstenoja svētais Asīzes Francisks.

IV. PRIEKŠ UN MIERS

222. Kristīgais garīgums piedāvā alternatīvu veidu, kā saprast to, kas ir dzīves kvalitāte, un veicina pravietisku un kontemplatīvu dzīvesveidu, kurš dod iespēju piedzīvot dziļu prieku bez apsēstības ar patērēšanu. Svarīgi ir apgūt senu gudrību, kas atrodama dažādās reliģiskajās tradīcijās un arī Bībelē. Proti, atziņu, ka „mazāk ir vairāk”. Pastāvīgs patēriņa iespēju pieaugums apmulsina sirdi un traucē novērtēt katru lietu un katru brīdi. Turpretim, dvēseles mierā uztverot visu esošo, lai cik mazs tas būtu, mums paveras lielākas iespējas sapratnei un personiskam piepildījumam. Kristīgais garīgums mums piedāvā izaugsmi, ko iezīmē pieticība, un spēju priecāties par mazumiņu. Tā ir atgriešanās pie vienkāršības, kas ļauj apstāties un novērtēt necilo, būt pateicīgiem par iespējām, kuras sniedz dzīve, nepieķeroties tam, kas mums ir, un neskumstot par to, kā mums nav. Tas prasa atteikties no tā, ka pār mums valda baudas, un no centieniem tās nemitīgi gūt.

223. Pieticība, ja to praktizējam no brīvas gribas un apzināti, ir atbrīvojoša. Tā nav sliktāka dzīve, tā nav mazāka intensitāte. Ir tieši otrādi, jo katru mirkli vispilnīgāk izbauda un vislabāk izdzīvo tie, kuri nevis mētājas šurpu turpu, vienmēr meklējot to, kā viņiem nav, bet gan tie, kuri prot novērtēt ikvienu cilvēku un lietu, mācās iepazīt visvienkāršākās lietas un priecāties par tām. Tādējādi viņiem ir mazāk neapmierinātu vajadzību, viņos ir mazāk iekšējā nemiera un noguruma. Iztiekot ar

mazumu, viņi dzīvo intensīvi, īpaši tad, ja spēj rast prieku citur un gūt gandarījumu brālīgās attiecībās, kalpošanā, savu harizmu īstenošanā, mūzikā vai mākslā, saskarē ar dabu, lūgšanu dzīvē. Lai mēs būtu laimīgi, mums jāprot ierobežot tās vajadzības, kas mūs tikai notrulina, un tādējādi kļūt atvērtiem daudzajām dzīves piedāvātajām iespējām.

224. Pieticība un pazemība mūsdienās netiek pozitīvi vērtētas. Taču, ja personiskajā un sabiedriskajā dzīvē kāds tikums kopumā tiek praktizēts mazāk, tas rada nelīdzsvarotību dažādās jomās, tostarp vides jomā. Tāpēc nepietiek, ka runājam tikai par ekosistēmu integritāti. Mums jāuzdrošinās runāt par cilvēka dzīves integritāti kopumā, par nepieciešamību veicināt un apvienot visas lielās vērtības. Pazemības izžušana cilvēkā, kas ir pārmērīgā sajūsmā par iespējām neierobežoti valdīt pār visu, neizbēgami kaitē sabiedrībai un videi. Nav viegli nobriest šajā veselīgajā pazemībā un laimīgajā pieticībā, ja kļūstam pašpietiekami, ja mūsu dzīvē nav vietas Dievam un aizstājam Viņu ar savu ego, ja uzskatām, ka mēs paši varam subjektīvi noteikt, kas ir labi un kas – slikti.

225. No otras puses, neviens nevar nonākt pie šīs laimīgās pieticības, ja nav mierā ar sevi. Atbilstošs skatījums uz garīgumu ietver arī plašāku izpratni par to, kas ir miers, – miers nav tikai kara neesamība, bet kaut kas daudz vairāk. Cilvēka iekšējais miers ir cieši saistīts ar rūpēm par ekoloģiju un kopējo labumu, jo, patiesi izdzīvots, tas atspoguļojas līdzsvarotā dzīvesveidā, ko papildina spēja brīnīties, kura palīdz dziļāk izprast dzīvi. Daba ir pilna mīlestības vārdu, bet kā lai mēs tos saklausām, ja mūs apņem nemiņīgs troksnis, nebeidzams satraukums un ārišķības kults? Daudzi cilvēki ir zaudējuši iekšējo līdzsvaru, un tas viņiem liek visu darīt maksimāli ātri, lai tikai justos ļoti aizņemti; viņi atrodas nemiņīgā steigā, kuras dēļ nevērīgi izturas pret visu apkārtējo. Tas iespaido arī viņu attieksmi pret vidi. Integrālā ekoloģija nozīmē arī veltīt noteiktu laiku tam, lai atjaunotu rāmu saskaņu ar radīto pasauli, lai domātu par savu dzīvesveidu un ideāliem, lai kontemplētu Radītāju, kurš dzīvo mūsu vidū un tajā, kas ir ap mums, un kura „klātbūtne nav jāizdomā, tā tikai jāpamana, jāatklāj” [155].

226. Mēs šeit runājam par sirds attieksmi, kad visu pieņemam ar rāmu vērīgumu, kad spējam būt pilnībā klātesoši kāda priekšā, nedomājot par to, kas būs pēc tam, un kad ikkatru brīdi pieņemam kā Dieva dāvanu, kas pilnīgi jāizdzīvo. Jēzus mums mācīja šo attieksmi, kad aicināja raudzīties uz laukos ziedošajām lilijām un putniem debesīs un kad, saticis nemiera māktu cilvēku un „viņu uzlūkojis, iemīlēja to” (Mk 10, 21). Jēzus prata būt pilnībā klātesošs ikvienam cilvēkam un radībai un tādējādi mums rāda ceļu, kā pārvarēt slimīgo nemieru, kas mūs dara par paviršiem, agresīviem un neapvaldītiem patērētājiem.

227. Viens veids, kā izpaužas šī attieksme, ir pirms un pēc malītes apstāties, lai pateiktos Dievam. Es aicinu visus ticīgos atgriezties pie šīs skaistās un nozīmīgās tradīcijas un to no sirds praktizēt. Šis svētības mirklis, pat ja tas ir ļoti īss, atgādina, ka mūsu dzīve ir atkarīga no Dieva, stiprina mūsu pateicības izjūtu par saņemtajām dāvanām, pauž atzinību tiem, kas ar savu darbu ir gādājuši par mūsu uzturu, un apliecina solidaritāti ar trūcīgajiem.

V. MĪLESTĪBA SABIEDRISKAJĀ UN POLITISKAJĀ JOMĀ

228. Rūpes par dabu atbilst dzīvesveidam, kas ietver kopdzīves un kopības spēju. Jēzus mums atgādina, ka Dievs ir mūsu visu Tēvs un tāpēc mēs esam brāļi un māsas. Brāļu un māsu mīlestība var būt tikai nepelnīta; tā nekad nevar būt kā atlīdzība par otra izdarīto, ne arī kā avanss par to, ko ceram saņemt. Tāpēc ir iespējams mīlēt savus ienaidniekus. Šī nesavtība mūs iedvesmo mīlēt un pieņemt vēju, sauli un mākoņus, kaut arī tie nepakļaujas mūsu kontrolei. Tāpēc varam runāt par vispārējo brālību.

229. Mums jāatgūst pārliecība, ka cits citam esam nepieciešami, ka mums ir kopēja atbildība par citiem un pasauli un ka ir vērts būt labiem un godīgiem. Jau pārāk ilgi esam morālās degradācijas varā, izsmejot ētiku, labestību, ticību un godīgumu. Ir pienācis laiks atzīt, ka šī vieglprātīgā paviršība nav mums nākusi par labu. Šī sabiedriskās dzīves pamatu graušana beidzas ar to, ka mēs vēršamies cits pret citu, aizstāvot katrs savas intereses; tā rada jaunus vardarbības un cietsirdības veidus un traucē veidot patiesu vides aizsardzības kultūru.

230. Svētās Terēzes no Lizjē piemērs mūs aicina iet pa garīgās bērnības taku, nelaist garām iespēju pateikt laipnu vārdu, uzsmaidīt, veikt kādu nelielu žestu, kas veicina mieru un draudzību. Integrālā ekoloģija ir arī tādu vienkāršu ikdienas žestu veikšana, kuri ir pretrunā vardarbības, izmantošanas un egoisma loģikai. Savukārt sakāpināta patēriņa pasaule ir arī pasaule, kas slikti izturas pret dzīvību visās tās formās.

231. Mīlestībai, kas ir savstarpējas uzmanības žestu pilna, ir arī sabiedriska un politiska nozīme, un tā parādās visos centienos veidot labāku pasauli. Mīlestība pret sabiedrību un darbs kopējam labumam ir īpašs žēlsirdības veids, kas izpaužas ne tikai attiecībās starp indivīdiem, bet arī „makroattiecībās – sabiedriskos, ekonomiskos un politiskos kopsakaros” [156]. Tāpēc Baznīca pasaulei piedāvā „mīlestības civilizācijas” [157] ideālu. Mīlestības pret sabiedrību ir patiesas attīstības stūrakmens: „Lai sabiedrība kļūtu cilvēcīgāka, cilvēka cienīgāka, no jauna jāatzīst mīlestības nozīme sabiedriskajā dzīvē – politiskajā, ekonomikas un kultūras dzīvē –, darot to par svarīgāko, vienmēr piemērojamo jebkuras rīcības normu.” [158] Šajā saistībā, neizmirstot par mazo ikdienas žestu nozīmību, mīlestība pret sabiedrību vedina mūs domāt arī par lielām stratēģijām, kas efektīvi apturētu vides degradāciju un veidotu visu sabiedrību aptverošu gādības kultūru. Ja jūtam, ka Dievs mūs aicina kopā ar citiem iekļauties šajā sabiedriskajā darbībā, jāatceras, ka tā ir mūsu garīguma aspekts, ka tā ir žēlsirdības praktizēšana un veids, kā notiek mūsu izaugsme un svēttapšana.

232. Ne jau katrs ir aicināts tiešā veidā iesaistīties politiskajā dzīvē, tomēr sabiedrībā aktīvi darbojas arī daudz dažādu apvienību, kas iestājas par kopējo labumu, aizstāvot dabu un pilsētvidi. Tā, piemēram, dažas no tām rūpējas par kādu sabiedrisku vietu (celtni, strūklaku, novārtā atstātu pieminekli, ainavu, laukumu), cenšoties aizstāvēt, atjaunot, pilnveidot vai izdaļot to, kas pieder visiem. Saistībā ar šādām aktivitātēm attīstās un atjaunojas kopības saikne un veidojas vietējais

sabiedriskais tīkls. Tā cilvēku kopiena atbrīvojas no patērnieciskās vienaldzības. Tādējādi tiek izkopta kopīgā identitāte, saglabāta un nodota tālāk kopīgā vēsture. Tā mēs rūpējamies par pasauli un par trūcīgo ļaužu dzīves kvalitāti, izjūtot solidaritāti, kas vienlaikus ir arī apziņa, ka dzīvojam kopējās mājās, kuras mums uzticējis Dievs. Šādas kolektīvas darbības, ja tās ir pašai dziedzīgās mīlestības izpausme, var kļūt par spēcīgu garīgo pieredzi.

VI. SAKRAMENTĀLĀS ZĪMES UN ATPŪTAS SVINĒŠANA

233. Visums attīstās Dievā, kas to piepilda. Tāpēc visur – lapā, takā, rasā, nabadzīga cilvēka sejā – slēpjas apceres vērts noslēpums. [159] Ideāls ir ne tikai no ārējā pāriet uz iekšējo, lai atklātu Dieva darbību dvēselē, bet sastapt Viņu it visā, kā to mācīja svētais Bonaventūra: „Jo vairāk cilvēks sevī jūt dievišķās žēlastības iespaidu un jo vairāk prot sastapt Dievu citās radībās, jo dziļāka ir viņa kontemplācija.” [160]

234. Svētais Jānis no Krusta mācīja, ka viss, kas ir labs šīs pasaules lietās un pieredzē, „augstākajā mērā un neierobežoti ir klātesošs Dievā jeb, pareizāk sakot, Dievs ir ikviena no šīm cildenajām realitātēm” [161]. Ne tāpēc, ka pasaules ierobežotās lietas tiešām būtu dievišķas; tas nozīmē – mistiķis piedzīvojis, ka starp Dievu un visām būtnēm pastāv cieša saikne, un tādējādi „jūt, ka Dievs ir visas lietas” [162]. Apbrīnojot kalna diženumu, viņš nespēj to šķirt no Dieva un jūt, ka šī viņa piedzīvotā apbrīna pienākas Kungam: „Kalniem ir virsotnes, tie ir augsti, plaši un jauki, skaisti, pilni ziediem un smaržām. Mans Mīļotais man ir šie kalni. Vientuļās ielejas ir mierīgas, patīkamas, tajās valda svaigums, tās ir ēnainas, un tajās pārpilnībā plūst ūdens; ar savām birzīm un putnu liegajām dziesmām tās priecē un pacilā, savā vientuļībā un klusumā sniedz spirdzinājumu un atpūtu. Mans Mīļotais man ir šīs ielejas.” [163]

235. Sakramenti ir privileģēts veids, kā Dievs pieņem dabu un tā kļūst par pārdabiskās dzīves starpnieci. Ar kulta palīdzību mēs esam aicināti pieņemt pasauli citā plāksnē. Ūdens, eļļa, uguns un krāsas tiek pieņemti ar visu tiem piemītošo simbolisko spēku un iesaistīti Dieva slavēšanā. Roka, kas svētī, ir Dieva mīlestības instruments, un tā rāda, cik tuvu ir Jēzus Kristus, kas nācis mūs pavadīt dzīves ceļā. Ūdens, kas tiek izliets pār kristāmā bērna miesu, ir jaunas dzīves zīme. Cenšoties sastapt Dievu, mēs nebēgam no pasaules un nenoliedzam dabu. Īpaši skaidri tas izpaužas Austrumu kristietības garīgumā: „Skaistums ir viens no vārdiem, ar kuru Austrumos visbiežāk mēdz izteikt dievišķo harmoniju un pārveidotās cilvēces modeli. Skaistums parādās it visur: tempļa formās, skaņās, krāsās, gaismās un smaržās.” [164] Saskaņā ar kristīgo pasaules uzskatu visas materiālās pasaules radības savu patieso nozīmi rod iemiesotajā Vārdā, jo Dieva Dēls savā Personā ietvēra materiālās pasaules daļu, kur iesēja izšķirošu pārvērtību sēklu: „Kristietība nenoraida matēriju, miesīgumu; tieši otrādi – miesīgums pilnībā tiek novērtēts liturģijā, kur cilvēka miesa atklāj, ka tā dziļākajā būtībā ir Svētā Gara templis, un kļūst vienota ar Kungu Jēzu, kas arī pieņēma miesu, lai atpestītu pasauli.” [165]

236. Viss, kas ir radīts, visvairāk tiek paaugstināts tieši Euharistijā. Žēlastība tiecas izpausties

sajūtām uztveramā veidā, tās visapbrīnojamākā izpausme ir tad, kad Dievs, kļuvis cilvēks, dara sevi par savas radības uzturu. Kungs iemiesošanās noslēpuma kulminācijā vēlas nonākt pašos mūsu dziļumos ar gabaliņu matērijas. Ne no augstumiem Viņš nāk, bet no iekšienes; Viņš nāk, lai mēs varētu Viņu sastapt mūsu pašu pasaulē. Euharistijā pilnība jau ir sasniegta; tā ir Visuma dzīvības centrs, pāriplūstošas mīlestības un neizsmeļamas dzīvības centrs. Vienots ar iemiesoto Dēlu, kas ir klātesošs Euharistijā, viss kosmos pateicas Dievam. Euharistija taču ir kosmiskas mīlestības akts: „Jā, kosmiskas! Jo Euharistija, pat ja tā tiek svinēta uz necila lauku baznīciņas altāra, vienmēr savā ziņā tiek svinēta uz pasaules altāra.” [166] Euharistija vieno debesis un zemi, tā apņem un pārņem visu radīto. Pasaule, kas nākusi no Dieva rokām, atgriežas pie Viņa svētlaimīgā un pilnīgā pielūgsmē: euharistiskajā Maizē „radība tiek virzīta uz dievišķošanu, svēto kāzu mielastu, vienotību ar pašu Radītāju” [167]. Tāpēc Euharistija ir arī gaismas un motivācijas avots mūsu rūpēm par vidi, tā aicina mūs aizstāvēt un sargāt visu radīto.

237. Svētdienās piedalīties Euharistijā ir īpaši svarīgi. Šī diena, tāpat kā ebreju sabats, ir paredzēta, lai dziedinātu savas attiecības ar Dievu, ar sevi, ar citiem cilvēkiem un ar pasauli. Svētdiena ir augšāmcelšanās diena, jaunās radīšanas „pirmā diena”, kuras auglis ir Kunga augšāmceltā cilvēce, visas radītās realitātes galīgās pārveides apsolījums. Turklāt šī diena pasludina „cilvēka mūžīgo atpūtu Dievā” [168]. Tādējādi kristīgais garīgums sevī ietver vērtību, kāda piemīt atpūtai un svinēšanai. Cilvēkam ir tendence kontemplatīvo atpūtu uzskatīt par neauglīgu un nevajadzīgu nodarbi, aizmirstot, ka tādējādi veicamajam darbam tiek atņemts vissvarīgākais – tā jēga. Mēs esam aicināti ietvert savā darbā arī atvērtības un bezatbildības dimensiju, kas nav vienkārši pasivitāte. Runa ir par citu darbošanās stilu, kas ir daļa no mūsu būtības. Tā cilvēka darbība tiek pasargāta ne tikai no tukšas rosīšanās, bet arī no nevaldāmas alkātības un sirdsapziņas nocietināšanas, kas liek dzīties tikai pēc sava labuma. Likums par iknedēļas atpūtu aizliedz septītajā dienā strādāt: „Lai atpūšas tavš vēršis un ēzelis, lai atvelk elpu tavas verdzenes dēls un svešinieks.” (Izc 23, 12) Atpūta paplašina skatījumu, palīdz saskatīt un atzīt citu tiesības. Tādējādi atpūtas diena, kuras centrā ir Euharistija, izgaismo visu nedēļu un mūs iedvesmo rūpēties par dabu un nabadzīgajiem cilvēkiem.

VII. TRĪSVIENĪBA UN ATTIECĪBAS STARP RADĪBĀM

238. Tēvs ir visa pirmavots, mīlošs un sevi dāvājošs visa pastāvošā pamats. Dēls, kas ir Viņa atspulgs un caur kuru viss ir radīts, sevi vienoja ar šo zemi, kad tika veidots Marijas klēpī. Gars, bezgalīgā mīlestības saikne, ir cieši līdzās Visuma sirdī, iedvesmojot iet jaunus ceļus. Pasauli ir radījušas trīs Personas, darbojoties kā viens dievišķs princips, tomēr ikviena no tām šo kopīgo darbu veica saskaņā ar savu identitāti. Tāpēc, „kad apbrīnas pilni kontemplējam Visumu tā diženumā un skaistumā, mums jāslavē visa Trīsvienība” [169].

239. Ticība uz vienu Dievu, kas ir trīsvienīga kopība, kristiešus vedina domāt, ka arī visa realitāte tās dziļākajā būtībā ir Trīsvienības apzīmogota. Svētais Bonaventūra teicis, ka cilvēki, pirms bija grēkojuši, spēja saskatīt, ka ikviena radība „norāda uz to, ka Dievs ir trijotne”. Trīsvienības

atspulgu varēja saskatīt dabā, „kad šī grāmata cilvēkam vēl nebija aizvērtā un viņa acis – aptumšojušās” [170]. Šis franciskāņu svētais mācīja, ka ikviena radība sevī nes īpašu Trīsvienības struktūru, tik reālu, ka to varētu spontāni kontemplēt, ja tikai cilvēka skatiens nebūtu tik ierobežots, aptumšots un nespējīgs. Tā viņš mums norāda uz uzdevumu censties uztvert realitāti saistībā ar Trīsvienību.

240. Dievišķās Personas ir savstarpējās attiecībās, un pasaule, kas radīta pēc dievišķā parauga, ir attiecību savijums. Radības tiecas uz Dievu, un ikvienai dzīvai būtnei ir raksturīgi tiekties uz citu radību, tā ka Visumā ir atrodamas neskaitāmas pastāvīgas attiecības, kas ir noslēpumainā veidā savstarpēji saistītas. [171] Tas mūs ne tikai aicina apbrīnot daudzveidīgās saiknes, kas pastāv starp radībām, bet arī palīdz atklāt ceļu uz mūsu piepildījumu, jo cilvēks pilnveidojas, nobriest un tiek svētdarīts atkarībā no tā, kā viņš veido attiecības, iziet ārpus sevis, lai dzīvotu kopībā ar Dievu, ar citiem cilvēkiem un visām radībām. Tādējādi viņš savā eksistencē pieņem trīsvienīgo dinamismu, ar ko Dievs viņu apzīmogojis kopš tā radīšanas brīža. Viss ir savstarpēji saistīts, un tāpēc mēs esam aicināti pieaugt vispārējas solidaritātes garīgumā, kas plūst no Trīsvienības noslēpuma.

VIII. VISA RADĪTĀ KARALIENE

241. Marija, māte, kas rūpējās par Jēzu, tagad ar mātes mīlestību un sāpēm rūpējas par šo ievainoto pasauli. Kā viņa reiz ar caurdurtu sirdi apraudāja Jēzus nāvi, tā šodien viņa jūt līdzīgu ciešanām, ko piedzīvo krustā sistie trūkcūcietēji un šīs pasaules radības, kuras iznīcina cilvēks. Viņa, pilnīgi pārveidota, dzīvo kopā ar Jēzu, un visas radības apdzied viņas skaistumu. Marija ir sieviete, kas „tērpta saulē, mēness zem viņas kājām, un galvā viņai vainags no divpadsmit zvaigznēm” (Atkl 12, 1). Uzņemta Debesīs, viņa ir visa radītā Māte un Karaliene. Savā pagodinātajā miesā kopā ar augšāmceltu Kristu viņa – radības daļa – ir sasniegusi sava skaistuma pilnību. Marija ne tikai patur sirdī visu Jēzus dzīvi, ko rūpīgi „glabāja” (sal. Lk 2, 19.51), bet tagad arī aptver visu lietu jēgu. Tāpēc varam lūgt viņas palīdzību, lai mēs spētu raudzīties uz šo pasauli ar gudrākām acīm.

242. Līdzās Marijai Nācaretes Svētajā ģimenē redzam svēto Jāzepu. Ar savu darbu un pašreizējā klātbūtni viņš rūpējās par Mariju un Jēzu, viņus aizsargāja un, aizvedot uz Ēģipti, glāba no netaisnīgo vardarbības. Evaņģēlijā viņš redzams kā taisnīgs, strādīgs un stiprs vīrs. Tomēr viņa atklājas arī liels maigums, kas raksturīgs nevis vājiem, bet patiesi stipriem cilvēkiem, kuri uzmanīgi vēro realitāti, lai pazemībā mīlētu un kalpotu. Tāpēc svētais Jāzeps pasludināts par vispārējās Baznīcas aizbildni. Viņš arī mums var mācīt rūpēties, var mūs iedvesmot pašreizējā un ar maigumu strādāt, lai aizstāvētu pasauli, ko Dievs mums uzticējis.

IX. AIZ SAULES

243. Beigās mēs vaigu vaigā atradīsimies Dieva bezgalīgā skaistuma priekšā (sal. 1 Kor 13, 12)

un varēsīm laimes pilnā apbrīnā lasīt noslēpumu, ko glabā Visums, kas kopā ar mums būs līdzdalīgs nebeidzamā pilnībā. Jā, mēs esam ceļā uz mūžības sabatu, uz jauno Jeruzalemi, uz kopējām Debesu mājām. Jēzus mums saka: „Es visu daru jaunu.” (Atkl 21, 5) Mūžīgā dzīve būs kopēja, pārsteidzoša pieredze, kur ikviena radība, brīnišķīgi pārveidota, ieņems savu vietu un tai būs kaut kas, ko dot tiem nabadzīgajiem cilvēkiem, kuri reizi par visām reizēm būs atbrīvoti.

244. Līdz tam laikam mēs nākam kopā, lai rūpētos par šīm mums uzticētajām mājām, zinot, ka viss labais, kas tajās ir, tiks sapulcēts uz Debesu svētkiem. Kopā ar visu radību mēs svētceļojam pa šo zemi, meklējot Dievu, jo, „ja pasaulei ir sākums un tā ir radīta, tad mums jānoskaidro, kas tai devis sākumu un kas ir tās Radītājs” [172]. Iesim šajā svētceļojumā dziedot! Lai mūsu cīņas un rūpes par šo planētu nekad mums nelaupa cerības prieku!

245. Dievs, kas mūs aicina uz pašizliedzīgu rīcību, aicina veltīt Viņam sevi visu, sniedz mums ceļa turpināšanai nepieciešamo spēku un gaismu. Šīs pasaules sirdī vienmēr ir klātesošs dzīvības Kungs, kas mūs tik ļoti mīl. Viņš mūs nepamet, neatstāj vienus, jo ir nesaraujami saistījis sevi ar mūsu zemi, un Viņa mīlestība mūs nemitīgi mudina rast jaunus ceļus. Lai Viņš ir slavēts!

***

246. Šo ieilgušo, reizē priecīgo un dramatisko pārdomu noslēgumā piedāvāju divas lūgšanas – pirmā no tām domāta visiem, kas tic uz vienu Dievu, visvareno Radītāju, bet otrā paredzēta mums, kristiešiem, lai lūgtu iedvesmu uzņemties savus pienākumus pret visu radību, kuri mums izvirzīti Jēzus Evaņģēlijā.

Lūgšana par mūsu Zemi

Visvarenais Dievs,
kas esi klātesošs it visur Visumā
un vismazākajā no Tavām radībām,
Tu, kas savā maigumā apņem visu, kas pastāv,
izlej pār mums savas mīlestības spēku,
lai mēs rūpētos par dzīvību un skaistumu.
Piepildi mūs ar mieru,
lai mēs dzīvotu kā brāļi un māsas,
nedarot pāri nevienam.
Nabadzīgo ļaužu Dievs,
palīdzi mums glābt

šīs zemes atstātos un aizmirstos,
 kas Tavās acīs ir tik vērtīgi.
 Dziedini mūsu dzīvi,
 lai mēs pasauli aizstāvētu,
 nevis izlaupītu,
 lai mēs sētu skaistumu,
 nevis piesārņojumu un iznīcību.
 Pieskaries to sirdīm,
 kuri meklē tikai savu labumu
 uz nabadzīgo un šīs zemes rēķina.
 Māci mums atklāt ikvienas lietas vērtību,
 to uzlūkot ar apbrīnu un godbijību,
 atzīt, ka savā svētceļojumā uz Tavu bezgalīgo gaismu
 mēs esam cieši vienoti ar visu radību.
 Mēs pateicamies Tev, ka Tu esi ar mums katru dienu.
 Palīdzi mums, Tevi lūdzam, cīņā
 par taisnīgumu, mīlestību un mieru!

Kristiešu lūgšana vienotībā ar visu radīto pasauli

Mēs slavējam Tevi, Tēvs, un kopā ar Tevi – visas Tavas radības.
 Tās nākušas no Tavas visvarenās rokas.
 Tās ir Tavas
 un ir piepildītas ar Tavu klātbūtni un maigumu.
 Esi slavēts!

Dieva Dēls Jēzu,
 caur Tevi viss ir radīts.
 Tu tapi Marijas, mūsu Mātes, klēpī,
 Tu kļuvi par šīs zemes daļu
 un uzlūkoji šo pasauli cilvēka acīm.
 Šodien Tu esi dzīvs ikvienā radībā
 ar savu Augšāmceltā godību.
 Esi slavēts!

Svētais Gars, ar savu gaismu
 Tu vadi šo pasauli pie Tēva mīlestības
 un pievienojies radības nopūtām.
 Tu mīti arī mūsu sirdī,
 lai mudinātu mūs uz labo.
 Esi slavēts!

Dievs Kungs, viens un trīsvienīgs,
bezgalīgās mīlestības brīnumainā kopība,
māci mūs kontemplēt Tevi
Visuma skaistumā,
kur viss stāsta par Tevi.
Modini mūsos pielūgsmi un pateicību
par katru Tevis radīto būtni.
Dāvā mums žēlastību izjust, ka esam dziļi vienoti
ar visu, kas pastāv.
Mīlestības Dievs,
rādi mums mūsu vietu šajā pasaulē,
mums, kas esam kanāli, pa kuriem plūst Tava mīlestība
visām šīs zemes būtnēm,
jo nevienu no tām Tu neesi aizmirsis.
Apgaismo tos, kuru rokās ir vara un nauda,
lai viņi nekristu vienaldzības grēkā,
iemīlētu kopējo labumu, atbalstītu nespēcīgos
un rūpētos par šo pasauli, kurā dzīvojam.
Nabadzīgie cilvēki un zeme sauc uz Tevi:
Kungs, apņem mūs ar savu spēku un gaismu,
lai mēs sargātu ikvienu dzīvību,
gatavotu labāku nākotni,
tā ka atnāktu Tava taisnīguma, miera, mīlestības un skaistuma Valstība.
Esi slavēts!
Amen.

Romā, pie sv. Pētera, 2015. gada 24. maijā, Vasarsvētkos,
mana pontifikāta trešajā gadā.

FRANCISCUS

---

[1] Sv. Asīzes Francisks, *Dziesma par radībām*, *Fonti Francescane (FF)*, 263. lpp.

[2] Pāvils VI, Ap. vēstule *Octogesima adveniens* (1971. gada 14. maijs), 21: *AAS* 63 (1971),

416.–417. lpp.

- [3] Pāvils VI, *Uzruna ANO Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas dibināšanas 25. gadadienā* (1970. gada 16. novembris), 4: AAS 62 (1970), 833. lpp.
- [4] Jānis Pāvils II, Enc. *Redemptor hominis* (1979. gada 4. marts), 15: AAS 71 (1979), 287. lpp.
- [5] Sal. Jānis Pāvils II, *Katehēze* (2001. gada 17. janvāris), 4: *Insegnamenti* 24/1 (2001), 179. lpp.
- [6] Jānis Pāvils II, Enc. *Centesimus annus* (1991. gada 1. maijs), 38: AAS 83 (1991), 841. lpp.
- [7] *Turpat*, 58: AAS 83 (1991), 863. lpp.
- [8] Jānis Pāvils II, Enc. *Sollicitudo rei socialis* (1987. gada 30. decembris), 34: AAS 80 (1988), 559. lpp.
- [9] Sal. Jānis Pāvils II, Enc. *Centesimus annus* (1991. gada 1. maijs), 37: AAS 83 (1991), 840. lpp.
- [10] Benedikts XVI, *Uzruna pie Svētā krēsla akreditēto diplomātu korpusam* (2007. gada 8. janvāris): AAS 99 (2007), 73. lpp.
- [11] Benedikts XVI, Enc. *Caritas in veritate* (2009. gada 29. jūnijs), 51: Rīga, KALA Raksti, 2009, 66. lpp.
- [12] Benedikts XVI, *Uzruna Bundestāgā, Berlīnē* (2011. gada 22. septembris): AAS 103 (2011), 664. lpp.
- [13] Benedikts XVI, *Uzruna Bolcāno-Bresanones diecēzes priesteriem* (2008. gada 6. augusts): AAS 100 (2008), 634. lpp.
- [14] Patriarhs Bartolomejs, *Vēstījums lūgšanu dienā par radības aizsardzību* (2012. gada 1. septembris).
- [15] Patriarhs Bartolomejs, *Uzruna Santabarbarā, Kalifornijā* (1997. gada 8. novembris). Sal. John Chryssavgis, *On Earth as in Heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew* (Bronx, New York, 2012).
- [16] *Turpat*.
- [17] Patriarhs Bartolomejs, *Runa Utsteinas klosterī, Norvēģijā* (2003. gada 23. jūnijs).
- [18] Patriarhs Bartolomejs, *Runa Vispārējā atbildība un ekoloģiskā ilgtspēja: noslēguma piezīmes*, Halki I galotņu tikšanās, Stambula (2012. gada 20. jūnijs).
- [19] Tomāzo no Čelāno, *Vita prima di San Francesco*, XXIX, 81: FF 460. lpp.
- [20] *Legenda maior*, VIII, 6: FF 1145. lpp. Sal. Tomāzo no Čelāno, *Vita seconda di San Francesco*, CXXIV, 165: FF 750. lpp.
- [21] Sal. Tomāzo no Čelāno, *Vita seconda di San Francesco*, CXXIV, 165: FF 750. lpp.
- [22] Dienvidāfrikas Katoļu bīskapu konference, *Pastorālais paziņojums par apkārtējās vides krīzi* (1999. gada 5. septembris).
- [23] Sal. Francisks, *Apsveikums FAO darbiniekiem* (2014. gada 20. novembris): AAS 106 (2014), 985. lpp.
- [24] V Vispārējā Latīņamerikas un Karību bīskapu konference, *Documento de Aparecida* (2007. gada 29. jūnijs), 86. lpp.
- [25] Filipīnu Katoļu bīskapu konference, Past. vēstule *Kas notiek ar mūsu brīnišķīgo Zemi?* (1988. gada 29. janvāris).

- [26] Bolīvijas Bīskapu konference, Past. vēstule par apkārtējo vidi un sabiedrības attīstību Bolīvijā *El universo, don de Dios para la vida* (2012. gada 23. marts), 17. lpp.
- [27] Sal. Vācijas Bīskapu konference, Sociālo lietu komisija, *Der Klimawandel: Brennpunkt globaler, intergenerationeller und ökologischer Gerechtigkeit* (2006. gada septembris), 28.–30. lpp.
- [28] Pontifikālā padome taisnīgumam un mieram, *Baznīcas sociālās mācības kompendijs*, 483. lpp.
- [29] Francisks, *Katehēze* (2013. gada 5. jūnijs): *Insegnamenti* 1/1 (2013), 280. lpp.
- [30] Patagonijas-Komaves reģiona (Argentīnā) bīskapija, Ziemassvētku vēstījums (2009. gada decembris), 2. lpp.
- [31] ASV Katoļu bīskapu konference, *Global Climate Change: A Plea for Dialogue, Prudence and the Common Good* (2001. gada 15. jūnijs).
- [32] V Vispārējā Latīņamerikas un Karību bīskapu konference, *Documento de Aparecida* (2007. gada 29. jūnijs), 471. lpp.
- [33] Francisks, Ap. pamud. *Evangelii gaudium*, 56: Rīga, KALA Raksti, 2014, 40. lpp.
- [34] Jānis Pāvils II, *Vēstījums 1990. gada Pasaules miera dienā*, 12: AAS 82 (1990), 154. lpp.
- [35] Jānis Pāvils II, *2001. gada 17. janvāra katehēze*, 3: *Insegnamenti* 24/1 (2001), 178. lpp.
- [36] Jānis Pāvils II, *Vēstījums 1990. gada Pasaules miera dienā*, 15: AAS 82 (1990), 156. lpp.
- [37] *Katoliskās Baznīcas katehisms*, 357: Rīga, Rīgas metropolijas kūrīja, 2000, 99. lpp.
- [38] Jānis Pāvils II, *Angelus*, Tikšanās ar cilvēkiem ar īpašām vajadzībām Osnabrikā (1980. gada 16. novembris): *Insegnamenti* 3/2 (1980), 1232. lpp.
- [39] Benedikts XVI, *Homīlija svinīgajā pontifikāta sākšanas Sv. Misē* (2005. gada 24. aprīlis): AAS 97(2005), 711. lpp.
- [40] Sal. *Legenda maior*, VIII, 1: FF, 1134. lpp.
- [41] *Katoliskās Baznīcas katehisms*, 2416: Rīga, Rīgas metropolijas kūrīja, 2000, 587. lpp.
- [42] Vācijas Bīskapu konference, *Zukunft der Schöpfung – Zukunft der Menschheit. Erklärung der Deutschen Bischofskonferenz zu Fragen der Umwelt und der Energieversorgung*, Bonna (1980), II, 2. lpp.
- [43] *Katoliskās Baznīcas katehisms*, 339: Rīga, Rīgas metropolijas kūrīja, 2000, 96. lpp.
- [44] Sv. Bazīlijs Lielais, *Hom. in Hexaemeron*, 1, 2, 10: PG 29, 9.
- [45] Dante, *Dievišķā komēdija. Paradīze*, XXXIII, 145, tulk. V. Bisenieks.
- [46] Benedikts XVI, *Katehēze* (2005. gada 9. novembris), 3: *Insegnamenti* 1 (2005), 768. lpp.
- [47] Benedikts XVI, Enc. *Caritas in veritate* (2009. gada 29. jūnijs), 51: Rīga, KALA Raksti, 2009, 66. lpp.
- [48] Jānis Pāvils II, *Katehēze* (1991. gada 24. aprīlis), 6: *Insegnamenti* 14 (1991), 856. lpp.
- [49] Katehisms skaidro, ka Dievs gribēja radīt pasauli, kas ir „ceļā uz galīgo pilnību”, un tādējādi līdzās pilnīgajam pastāv nepilnīgais, līdzās fiziskajam labumam – fiziskais ļaunums; sal. *Katoliskās Baznīcas katehisms*, 310.
- [50] Sal. Vatikāna II koncils, Past. konst. *Gaudium et spes*, 36.
- [51] Sv. Akvīnas Toms, *Summa Theologiae* I, q. 104, a. 1, ad 4.

- [52] Sv. Akvīnas Toms, *In octo libros Physicorum Aristotelis expositio*, Lib. II, lectio 14.
- [53] Šajā jautājumā jāpiemin P. Teijāra de Šardēna devums; sal. Pāvils VI, *Uzruna ķīmiski farmaceitiskajā uzņēmumā I.C.A.R.* (1966. gada 24. februāris): *Insegnamenti* 4 (1966), 992.–993. lpp.; Jānis Pāvils II, *Vēstule Džordžam V. Koinam SJ* (1988. gada 1. jūnijs): *Insegnamenti* 11/2 (1988), 1715. lpp.; Benedikts XVI, *Homīlija vesperēs Aostā* (2009. gada 24. jūlijs): *Insegnamenti* 5/2 (2009), 60. lpp.
- [54] Jānis Pāvils II, *Katehēze* (2002. gada 30. janvāris), 6: *Insegnamenti* 25/1(2002), 140. lpp.
- [55] Kanādas Katoļu bīskapu konference, Sociālo lietu komisija, Pastorālā vēstule *You love All that Exists... All Things are Yours, God, Lover of Life* (2003. gada 4. oktobris), 1. lpp.
- [56] Japānas Katoļu bīskapu konference, *Reverence for Life. A Message for the Twenty-First Century* (2000. gada 1. janvāris), 89. lpp.
- [57] Jānis Pāvils II, *Katehēze* (2000. gada 26. janvāris), 5: *Insegnamenti* 23/1(2000), 123. lpp.
- [58] Jānis Pāvils II, *Katehēze* (2000. gada 2. augusts), 3: *Insegnamenti* 23/2 (2000), 112. lpp.
- [59] Paul Ricoeur, *Philosophie de la Volonté, t. II: Finitude et Culpabilité* (Paris, 2009), 216. lpp.
- [60] Sv. Akvīnas Toms, *Summa Theologiae*, q. 47, a. 1.
- [61] *Turpat*.
- [62] Sal. *turpat*, q. 47, a. 2, ad 1; q. 47, a. 3.
- [63] *Katoliskās Baznīcas katehisms*, 340: Rīga, Rīgas metropolijas kūrīja, 2000, 96. lpp.
- [64] Sv. Asīzes Francisks, *Dziesma par radībām: FF 263*. Sal. *Katoliskās Baznīcas katehisms*, 344: Rīga, Rīgas metropolijas kūrīja, 2000, 96.–97. lpp.
- [65] Brazīlijas bīskapu nacionālā konference, *A Igreja e a questão ecológica*, 1992, 53.–54. lpp.
- [66] *Turpat*, 61.
- [67] Francisks, Ap. pamud. *Evangelii gaudium*, 215: Rīga, KALA Raksti, 2014, 125. lpp.
- [68] Sal. Benedikts XVI, Enc. *Caritas in veritate* (2009. gada 29. jūnijs), 14: Rīga, KALA Raksti, 2009, 17. lpp.
- [69] *Katoliskās Baznīcas katehisms*, 2418: Rīga, Rīgas metropolijas kūrīja, 2000, 588. lpp.
- [70] Dominikānas Bīskapu konference, Past. vēstule *Sobre la relación del hombre con la naturaleza* (1987. gada 21. janvāris).
- [71] Jānis Pāvils II, Enc. *Laborem exercens* (1981. gada 14. septembris), 19: AAS 73 (1981), 626. lpp.
- [72] Jānis Pāvils II, Enc. *Centesimus annus* (1991. gada 1. maijs), 31: AAS 83 (1991), 831. lpp.
- [73] Jānis Pāvils II, Enc. *Sollicitudo rei socialis* (1987. gada 30. decembris), 33: AAS 80 (1987), 557. lpp.
- [74] Jānis Pāvils II, *Uzruna indiāņiem un zemniekiem Kvilapanā, Meksikā* (1979. gada 29. janvārī), 6: AAS 71(1979), 209. lpp.
- [75] Jānis Pāvils II, *Homīlija Misē lauksaimniekiem Resifē, Brazīlijā* (1980. gada 7. jūlijs), 4: AAS 72 (1980), 926. lpp.
- [76] Jānis Pāvils II, *Vēstījums 1990. gada Pasaules miera dienā*, 8: AAS 82 (1990), 152. lpp.
- [77] Paragvajes Bīskapu konference, Past. vēstule *El campesino paraguayo y la tierra* (1983. gada

12. jūnijs), 2, 4, d.

[78] Jaunzēlandes Katoļu bīskapu konference, *Statement on Environmental Issues* (2006. gada 1. septembris).

[79] Jānis Pāvils II, Enc. *Laborem exercens* (1981. gada 14. septembris), 27: AAS 73 (1981), 645. lpp.

[80] Tāpēc svētais Justīns varēja runāt par „Vārda sēklām” pasaulē; sal. sv. Justīns, *II Apologia* 8, 1–2; 13, 3–6: PG 6, 457.–458., 467. lpp.

[81] Jānis Pāvils II, *Uzruna zinātniekiem un Apvienoto Nāciju universitātes darbiniekiem*, Hiroshima (1981. gada 25. februāris), 3: AAS 73 (1981), 422. lpp.

[82] Benedikts XVI, Enc. *Caritas in veritate* (2009. gada 29. jūnijs), 69: Rīga, KALA Raksti, 2009, 85. lpp.

[83] Romāno Gvardīni, *Das Ende der Neuzeit*, 9th ed., Würzburg, 1965, 87. lpp.

[84] *Turpat*.

[85] *Turpat*, 87.–88. lpp.

[86] Pontifikālā padome taisnīgumam un mieram, *Baznīcas sociālās mācības kompendijs*, 462. lpp.

[87] Romāno Gvardīni, *Das Ende der Neuzeit*, 9th ed., Würzburg, 1965, 63.–64. lpp.

[88] *Turpat*, 64. lpp.

[89] Sal. Benedikts XVI, Enc. *Caritas in veritate* (2009. gada 29. jūnijs), 35: Rīga, KALA Raksti, 2009, 43. lpp.

[90] *Turpat*, 22: 26. lpp.

[91] Francisks, Ap. pamud. *Evangelii gaudium*, 231: Rīga, KALA Raksti, 2014, 131. lpp.

[92] Romāno Gvardīni, *Das Ende der Neuzeit*, 9th ed., Würzburg, 1965, 63. lpp.

[93] Jānis Pāvils II, Enc. *Centesimus annus* (1991. gada 1. maijs), 38: AAS 83 (1991), 841. lpp.

[94] Sal. Āzijas Bīskapu konferenču federācijas organizēts kolokvijs (Tagataja, 1993. gada 31. janvāris–5. februāris), Deklarācija *Love for Creation. An Asian Response to the Ecological Crisis*, 3.3.2.

[95] Jānis Pāvils II, Enc. *Centesimus annus* (1991. gada 1. maijs), 37: AAS 83 (1991), 840. lpp.

[96] Benedikts XVI, *Vēstījums 2010. gada Pasaules miera dienā*, 2: AAS 102 (2010), 41. lpp.

[97] Benedikts XVI, Enc. *Caritas in veritate* (2009. gada 29. jūnijs), 28: Rīga, KALA Raksti, 2009, 33. lpp.

[98] Sal. Vicente de Lerins, *Commonitorium primum*, cap. 23: PL 50, 668: „Ut annis scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur aetate.”

[99] Francisks, Ap. pamud. *Evangelii gaudium*, 80: Rīga, KALA Raksti, 2014, 53. lpp.

[100] Vatikāna II koncils, Past. konst. *Gaudium et spes*, 63.

[101] Sal. Jānis Pāvils II, Enc. *Centesimus annus* (1991. gada 1. maijs), 37: AAS 83 (1991), 840. lpp.

[102] Pāvils VI, Enc. *Populorum progressio* (1967. gada 26. marts), 34: AAS 59 (1967), 274. lpp.

[103] Benedikts XVI, Enc. *Caritas in veritate* (2009. gada 29. jūnijs), 32: Rīga, KALA Raksti, 2009, 38. lpp.

[104] *Turpat.*

[105] *Turpat.*

[106] *Katoliskās Baznīcas katehisms*, 2417: Rīga, Rīgas metropolijas kūrija, 2000, 587. lpp.

[107] *Turpat*, 2418, 588. lpp.

[108] *Turpat*, 2415, 587. lpp.

[109] Jānis Pāvils II, *Vēstījums 1990. gada Pasaules miera dienā*, 6: AAS 82 (1990), 150. lpp.

[110] Jānis Pāvils II, *Uzruna Pontifikālajā zinātņu akadēmijā* (1981. gada 3. oktobris), 3: *Insegnamenti* 4/2 (1981), 333. lpp.

[111] Jānis Pāvils II, *Vēstījums 1990. gada Pasaules miera dienā*, 7: AAS 82 (1990), 151. lpp.

[112] Jānis Pāvils II, *Uzruna Pasaules medicīnu asociācijas 35. ģenerālajā asamblejā* (1983. gada 29. oktobris), 6.: AAS 76 (1984), 394. lpp.

[113] Argentīnas bīskapu komisija sociālās aprūpes jautājumos, *Un tierra para todos* (2005. gada jūnijs), 19. lpp.

[114] *Rio deklarācija par apkārtējo vidi un attīstību*, Riodežaneiro (1992. gada 14. jūnijs), 4. princips.

[115] Francisks, Ap. pamud. *Evangelii gaudium*, 237: Rīga, KALA Raksti, 2014, 133. lpp.

[116] Benedikts XVI, Enc. *Caritas in veritate* (2009. gada 29. jūnijs), 51: Rīga, KALA Raksti, 2009, 65. lpp.

[117] Vairāki autori ir norādījuši uz vērtībām, kas bieži redzamas, piemēram, Latīņamerikas lielpilsētu graustu rajonos (spāniski – *villas, chabolas, favelas*). Sal. *Juan Carlos Scannone SJ, „La irrupción del pobre y la lógica de la gratuidad” // Juan Carlos Scannone y Marcelo Perine(eds.), Irrupción del pobre y quehacer filosófico. Hacia una nueva racionalidad*, Buenos Aires, 1993, 225.–230. lpp.

[118] Pontifikālā padome taisnīgumam un mieram, *Baznīcas sociālās mācības kompendijs*, 482.

[119] Francisks, Ap. pamud. *Evangelii gaudium*, 210: Rīga, KALA Raksti, 2014, 123. lpp.

[120] Benedikts XVI, *Uzruna Bundestāgā, Berlīnē* (2011. gada 22. septembris): AAS 103 (2011), 668. lpp.

[121] Francisks, *Katehēze* (2015. gada 15. aprīlis): *L'Osservatore Romano*, 2015. gada 16. aprīlis, 8. lpp.

[122] Vatikāna II koncils, Past. konst. *Gaudium et spes*, 26.

[123] Sal. Francisks, Ap. pamud. *Evangelii gaudium*, 186 –201: Rīga, KALA Raksti, 2014.

[124] Portugāles Bīskapu konference, Past. vēstule *Responsabilidade solidária pelo bem comum*, (2003. gada 15. septembris), 20.

[125] Benedikts XVI, *Vēstījums 2010. gada Pasaules miera dienā*, 8: AAS 102 (2010), 45. lpp.

[126] *Rio deklarācija par vidi un attīstību* (1992. gada 14. jūnijs), 1. princips.

[127] Bolīvijas Bīskapu konference, Past. vēstule par apkārtējo vidi un sabiedrības attīstību Bolīvijā *El universo, don de Dios para la vida* (2012. gada 23. marts), 86.

[128] Pontifikālā padome taisnīgumam un mieram, *Energija, taisnīgums un miers*, IV, 1, Vatikāns (2013), 56. lpp.

- [129] Benedikts XVI, Enc. *Caritas in veritate* (2009. gada 29. jūnijs), 67: Rīga, KALA Raksti, 2009, 82. lpp.
- [130] Francisks, Ap. pamud. *Evangelii gaudium*, 222: Rīga, KALA Raksti, 2014, 127. lpp.
- [131] Pontifikālā padome taisnīgumam un mieram, *Baznīcas sociālās mācības kompendijs*, 469.
- [132] *Rio deklarācija par apkārtējo vidi un attīstību*, Riodežaneiro (1992. gada 14. jūnijs), 15. princips.
- [133] Sal. Meksikas Bīskapu konference, Bīskapu komisija pastorālajos un sociālajos jautājumos, *Jesucristo, vida y esperanza de los indígenas y campesinos*, (2008. gada 14. janvāris).
- [134] Pontifikālā padome taisnīgumam un mieram, *Baznīcas sociālās mācības kompendijs*, 470.
- [135] Benedikts XVI, *Vēstījums 2010. gada Pasaules miera dienā*, 9: AAS 102 (2010), 46. lpp.
- [136] *Turpat*.
- [137] *Turpat*, 5.
- [138] Benedikts XVI, Enc. *Caritas in veritate* (2009. gada 29. jūnijs), 50: Rīga, KALA Raksti, 2009, 65. lpp.
- [139] Francisks, Ap. pamud. *Evangelii gaudium*, 209: Rīga, KALA Raksti, 2014, 123. lpp.
- [140] *Turpat*, 228 (129. lpp.).
- [141] Sal. Francisks, Enc. *Lumen fidei* (2013. gada 29. jūnijs), 34: AAS 105 (2013), 577: „Ticības gaismai, apvienotai ar mīlestības patiesību, nav sveša materiālā pasaule, jo mīlestība vienmēr dzīvo miesā un dvēselē; ticības gaisma ir iemiesojusies gaisma, kas ceļas no Jēzus gaismas pilnās dzīves. Tā izgaismo arī materiālo pasauli, uzticas tai piemītošajai kārtībai, zina, ka tajā paveras aizvien plašāks harmonijas un sapratnes ceļš. Tā ticība palīdz zinātnes skatījumam: ticība mudina zinātnieku vienmēr būt atvērtam realitātei visā tās neizsmeļamajā bagātībā. Ticība rosina kritisku pieeju, jo tā neļauj pētījumiem apmierināties tikai ar savām formulām un palīdz apzināties, ka daba nav reducējama uz tām. Aicinot apbrīnot radīšanas noslēpumu, ticība paplašina prāta apvāršņus, lai labāk izgaismotu pasauli, kas paveras zinātnes pētījumiem.”
- [142] Francisks, Ap. pamud. *Evangelii gaudium*, 256: Rīga, KALA Raksti, 2014, 142. lpp.
- [143] *Turpat*, 231 (131. lpp.).
- [144] Romāno Gvardīni, *Das Ende der Neuzeit*, 9th ed., Würzburg, 1965, 66. –67. lpp.
- [145] Jānis Pāvils II, *Vēstījums 1990. gada Pasaules miera dienā*, 1: AAS 82 (1990), 147. lpp.
- [146] Benedikts XVI, Enc. *Caritas in veritate* (2009. gada 29. jūnijs), 66: Rīga, KALA Raksti, 2009, 81. lpp.
- [147] Benedikts XVI, *Vēstījums 2010. gada Pasaules miera dienā*, 11: AAS 102 (2010), 48. lpp.
- [148] *Zemes harta*, Hāga (2000. gada 29. jūnijs).
- [149] Jānis Pāvils II, Enc. *Centesimus annus* (1991. gada 1. maijs), 39: AAS 83 (1991), 842. lpp.
- [150] Jānis Pāvils II, *Vēstījums 1990. gada Pasaules miera dienā*, 14: AAS 82 (1990), 155. lpp.
- [151] Francisks, Ap. pamud. *Evangelii gaudium*, 261: Rīga, KALA Raksti, 2014, 145. lpp.
- [152] Benedikts XVI, *Homīlija svinīgajā pontifikāta sākšanas Sv. Misē*, (2005. gada 24. aprīlis): AAS 97(2005), 710. lpp.
- [153] Austrālijas Katoļu bīskapu konference, *A New Earth – The Environmental Challenge* (2002).
- [154] Romāno Gvardīni, *Das Ende der Neuzeit*, 9th ed., Würzburg, 1965, 72. lpp.

- [155] Francisks, Ap. pamud. *Evangelii gaudium*, 71: Rīga, KALA Raksti, 2014, 49. lpp.
- [156] Benedikts XVI, Enc. *Caritas in veritate* (2009. gada 29. jūnijs), 2: Rīga, KALA Raksti, 2009, 6. lpp.
- [157] Pāvils VI, *Vēstījums 1977. gada Pasaules miera dienā: AAS 68* (1976), 709. lpp.
- [158] Pontifikālā padome taisnīgumam un mieram, *Baznīcas sociālās mācības kompendijs*, 582.
- [159] Arī garīgais skolotājs Ali Al-Havass saistībā ar paša pieredzi uzsvēra, ka nevajag pārāk nošķirt pasaules radības no iekšējās Dieva pieredzes: „Nav jānosoda cilvēki, kas meklē ekstāzi mūzikā vai dzejā. Katrā šīs pasaules kustībā un skaņā ir savs izsmalcināts „noslēpums”. Iesvētītie prot uztvert, ko saka šalcošs vējš, koki, kas lokās vējā, tekošs ūdens, sīcošas mušas, durvis, kas čīkst; to, ko nozīmē putnu dziesmas, stīgu trinkšķi, flautu skaņas, slimnieku vaidi, skumstošo nopūtas.” (Eva De Vitray-Meyerovitch[ed.], *Anthologie du soufisme*, Paris 1978, 200. lpp.)
- [160] Sv. Bonaventūra, *In secundum librum Sententiarum*, 23, 2, 3.
- [161] Sv. Jānis no Krusta, Garīgais dziedājums, XIV, 5. lpp.
- [162] *Turpat*.
- [163] *Turpat*, XIV –XV, 6 –7.
- [164] Jānis Pāvils II, Ap. vēstule *Orientalis lumen* (1995. gada 2. maijs), 11: AAS 87 (1995), 757. lpp.
- [165] *Turpat*.
- [166] Jānis Pāvils II, Enc. *Ecclesia de Eucharistia* (2003. gada 17. aprīlis), 8: AAS 95 (2003), 438. lpp.
- [167] Benedikts XVI, *Homīlija Corpus Christi svētku Misē* (2006. gada 15. jūnijs): AAS 98 (2006), 513. lpp.
- [168] *Katoliskās Baznīcas katehisms*, 2175: Rīga, Rīgas metropolijas kūrija, 2000, 537. lpp.
- [169] Jānis Pāvils II, *Katehēze* (2000. gada 2. augusts), 4: *Insegnamenti* 23/2 (2000), 112. lpp.
- [170] Sv. Bonaventūra, *Quaest. disp. de Myst. Trinitatis*, 1, 2, concl.
- [171] Sal. sv. Akvīnas Toms, *Summa Theologiae* I, q. 11, a. 3; q. 21, a. 1, ad 3; q. 47, a. 3.
- [172] Bazilijs Lielais, *Hom. in Hexaemeron*, 1, 2, 6: PG 29, 8.